

ВІСТІ

ОРГАН ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ
КРАЙОВОЇ УПРАВИ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ І УД · УНА В НІМЕЧЧИНІ

Рік XVII.

Літо 1966 р.

Ч. 122

Олег Лисяк

«Дивізія, дивізія, дивізія...»

(В 22-гу річницю бою під Бродами)

Впродовж минулих двадцяти років доводилося багатократно писати про Броди, про Дивізію, про це чи «було треба чи не треба». Доводилося стрічати різних редакторів різних газет і журналів: таких, що у піднаголовку надісланої статті про героїв Бродів дочіпляли ще свій власний піднаголовок:

«Пам'ять полеглих завжди (себто, навіть у цьому випадку) свята...»

Доводилося вести дискусію з «бувшим» старшиною Дивізії на тему, чи взагалі Дивізія була «одною великою нісенітницею для кар'єри Вехтера», чи виявом змагання українського народу до волі...

Доводилося ще й двадцять років після битви і офіційного (чи, пів-офіційного) введення її в національний пантеон — переконувати Редакцію популярного альманаха, що, всетаки, можна в цей календар вмістити також вже і битву Дивізії проти москалів...

І доводилося почути в дискусії самих таки дивізіяників, (і то на «високому щаблі»), що «як довго, нарешті, можна вічно писати в комбатантському журналі на тему: «Дивізія, дивізія, дивізія...?»

І то якраз в часі, коли польська військово-популярна література видає раз-у-раз цілі томи, не лише про дивізію, але й окремі полки, а зокрема про їх участь «в вальце з бандами», себто з українськими вояками.

Далі, — якраз у часі, коли від кількох років почалася знову нагінка на нашу дивізію — зокрема з боку «режимових» поляків, які конечно і за всяку ціну хочать нав'язати Дивізії «Галичина» паціфікацію Варшави, влітку 1944 року, хоч, кожному відомо, що будучи в оточенні і пробиваючись з нього в напрямі Карпат зпід Бродів — Дивізія «Галичина» (пізніша 1 УД УНА) не могла бути одночасно в двох місцях.

Але не йдеться лише про оборону нашого імені перед польськими вислужниками Кремля, не йдеться лише про те, щоби боронитися перед зловними, необоснованими наклепами різних вільчурів і мережок з польської преси.*

Йдеться про те, що хоч подавляюча більшість нашого суспільства, де б воно не було, виявило недвозначно свою гордість і симпатію до вояків Дивізії, і до питання бою під Бродами — всетаки, це не означає що ми повинні самі забути і дати забути громадянству про чотири тисячі полеглих за волю. Що громадянство з нами — чи щось в цьому дивного? Чи ж мало в нашій громаді тисячів родин що мають таке, чи інше відношення до Дивізії? Чи не з цієї самої громади вийшли ці чотири тисячі, що полягли у цьому кривавому бою?

Нам відомо, що і на Рідній Землі, вже більш ніж двадцять років після того як ми вийшли з Неї — нас не забули. Годі про це докладно писати і це кожний зрозуміє. Але і «звідтіля» доходять часом слова, що примушують випрямитися з гордістю, хоч часом щось тисне в горлі і очі робляться вогкими...

*) Wilczur і Merezka — автора статів проти Дивізії.

„Wisti“

Mitteilungsblatt für Bruderschaft der ehemaligen Angehörigen der 1. Ukr. Division.
Jahrgang XVII, Sommer 1966, Nr. 122

Postverlagsort München

Herausgeber:

Bruderschaft der ehemaligen
Angehörigen der 1. Ukr. Division

Ось приходить лист на полінованому папері, в дрантивій коверті з надруком «Международное»:

«Та квітка давно вже засохне нім дійде до Вас. Але ми зірвали її там де Ти був з Романом, тоді як мали бути канікули і їх вже не було. Ми їздили туди цього літа...»

А в ріжку коверти засушений пелюсток квітки. Квітка має брунатний колір — але заки її зірвали, вона була ярко червоним маком, що цвів серед брідських полів — так само як тоді, коли впав Роман, під час тих «канікул», що «мали бути, але їх вже не було...» влітку 1944 року.

Наших товаришів, що залишилися під Бродами — не забули «там, по тому боці», хоч, їх могиł ніхто не знає. Пам'ятають і нас, — Дивізію «Галичина», Першу Українську Дивізію УНА — нас, в Краю пам'ятають — повірте. Пам'ятають і шанують. Ось, ще один вийняток з листа від людини що вернулася вже давно з довголітньо-

ІЗ ЗМІСТУ:

Олег Лисяк

«ДИВІЗІЯ, ДИВІЗІЯ, ДИВІЗІЯ...»

П. Шандрук

ФАКТИЧНИЙ СТАН І ТАКТИЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ
1 УД УНА ПІД БРОДАМИ

Михайло Ліщинський
БРОДИ

Йосип Сірий
У ЧУЖІЙ АРМІЇ

Михайло Курат
В СОЮЗІ З БОЛЬШЕВИКАМИ

І. Волицький
В ЮНАЦЬКІЙ ЧАСТИНІ

З життя колишніх українських вояків. — Оголошення і військові вістки.

Ген. Михайло Садовський

В 40-у річницю смерті Симона Петлюри

40 довгих років пройшло з тих пір, як на вулиці Парижу, з руки московсько-большевицького агента Шварцбарта, згинув Симон Петлюра — Голова Директорії, Головний Отаман Військ і Фльоти Української Народньої Республіки. Передчасно згинула людина, що відіграла роль у відродженні Української Держави, зв'язавши великими героїчними цілями своє ім'я з боротьбою не тільки за українську державність, але й з боротьбою за звільнення людства від большевицько-комуністичної навали.

Симон Петлюра був першим державним мужем, який

го заслання і щойно недавно стрінулася в одному з наших міст із спільним знайомим, що залишився, і який бачив адресата листа в уніформі з левицею в 1944 році:

«Коли Василь мене побачив, закрив двері від кімнати і розплакався. А потім сказав, що було з Тобою як я була далеко, і де ви всі були тоді в літі коло Маркіяна. Я не знаю, що можу Тобі написати — але я і так вже своє перебула і скажу лише: я горда, що в нашій родині є такі, як Ти».

Ось бачите: вони там, за «граніцею на замке» трохи інакше дивляться на ці справи, ніж деякі «софістичні» патріоти, (або, звичайні ненависники) — тут. Їм, мабуть, не треба доказувати чи «треба було, чи не треба», чи Дивізія була «нісенітницею»; для них — Броди є тривкою позицією у їх недрукованому історичному календарі. Але треба буде про це все довідатися їх нащадкам — бо вони, ці з «того боку» так само як наше покоління тут, хіба вже недочекаєм разом часів щоби можна було живим словом розказати «правду про Дивізію» — тим, що її не чули і лише передчувають.

І про Броди, — найбільшу боеву дію, найбільший бій, що його звела будь-яка українська національна частина у цій найкривавішій з усіх воєн — Другій Світовій Війні, — між червоними маками брідських полів — в обороні Рідної Землі, і на цій же ж Рідній Землі.

І тому, — нам ніколи не забагато писати про Броди — і про нашу, хай там для кого, і «контroversійну» частину.

А для нас — до останнього слова, до останньої думки — до останнього подиху:

ДИВІЗІЯ — ДИВІЗІЯ — ДИВІЗІЯ!

зрозумів велику загрозу для всього культурного християнського світу від московської агресії, що наступала тоді під новою назвою — комуністичної революції. Він перший збройно і дипломатично започаткував епоху боротьби за права людини й за це саме продовжує й воює нині весь вільний світ.

По першій світовій війні, коли народи поневолені царською імперією пробудилися до власного державного і вільного життя, першою самостійною державою стала наша Україна.

Однак, на місце поваленого царського режиму, що століттями поневолював народи Європи і Азії, повстав новий, багато страшніший тиран, який використовує свободолобні кличі в скорому часі поневолив наново народи колишньої царської імперії і задумав здобути цілий світ. Тим тираном і агресором проти вільного світу був і є московський комунізм.

Ідучи походом проти світу, перші свої удари він звернув проти новопосталої вільної Української Народньої Республіки, у проводі якої стояв Головний Отаман Симон Петлюра. В обороні України, в обороні цілого людства, в обороні християнської культури став Симон Петлюра — до боротьби з переважаючим наїзником, тоді коли потуги Європи і Азії, не здаючи собі справи з тої великої потенційної загрози, байдуже і з ігнорацією приглядалися нерівній боротьбі.

Та і нині так званий вільний світ є так вміло заколисуваний московсько-большевицькою пропагандою, що став байдужим проти московської експанзії.

По довгій вичерпній і героїчній боротьбі, не мавши можливостей поконати ворога на рідній землі, Симон Петлюра з армією іде на добровільну еміграцію і продовжує там боротьбу за кордоном, аж до хвилини своєї передчасної і трагічної смерті. Симон Петлюра був великим противником і ворогом московського імперіалізму, це оцінили большевики і його підступно вбили, а його ім'ям назвали всіх борців за Україну.

Однак большевики перерахувалися, коли думали, що знищивши фізично Петлюру, позбудуться свого найбільшого противника. Бо чи ж можна знищити ідею? Чи можна знищити символ? А Петлюра якраз і був уособленням ідеї і символом боротьби за найбільші людські ідеали, за свободу людини і народів, за християнську культуру. За оці найвищі ідеали кляли і кладуть свої буйні голови не тільки сини України, але і сини інших поневолених Москвою народів і по нині. Боротьба ця є тяжка і буде вимагати багато-багато жертв. І щойно по перемозі Божої Правди над вселюдським злом, сповниться ідея Симона Петлюри: — **ідея відновлення вільної нї від кого незалежної Соборної Української Держави, для якої жив, боровся і згинув Симон Петлюра.**

Наш ворог і всього вільного світу большевицький комунізм і московський імперіалізм добре знає, що нині вже валиться колоніалізм і постають народи Азії і Африки, які ще вчора перебували в неволі. Тому Москва добре знає, що і одного дня завалиться московська тюрма народів і постануть народи і в тому числі Україна. Вже починаються зарисовуватись щілини в советській тюрмі, а етапами було — польський «жовтень», мадярське повстання, похід проти письменників, студентські виступи в Харкові і Києві.

Москва намагається вбити легенду Симона Петлюри і тому вона у тому ж таки Парижі хотіла очорнити Петлюру і рівночасно цілий український нарід. Однак українці цілого вільного світу своєю однастайністю й рішучістю відбили цю атаку ворога і не дозволили оганьбити ім'я Петлюри.

Нехай же оце буде вільно нам звеличити пам'ять Симона Петлюри, першого незломного лицаря правди і свободи, та всіх тих його наслідників, а найперше понад сотку генералів, тисячі старших усіх рангів та сотні тисяч во-

Ген. П. Шандрук

Фактичний стан і тактичне положення 1 УД УНА під Бродами

Для кращого зрозуміння тактичного стану і тактичного положення нашої Дивізії в операції під Бродами, мусимо пригадати собі певні основи з науки тактики. В засаді вони незмінні, практиці підлягають впливам технічних винаходів.

Як відомо, вже у глибокій давнині були спроби теоретичної аналізи планування бою, спроби наукового підкладу під доцільну підготовку та переможне виконання змагання народу чи держави за ті чи інші життєві цілі. Взяти хоч би під увагу Ксенофонта з його нарисами — «Анабазис» і «Катабазис», історичні описи і аналізи Тита Лівія, описи самого Юлія Цезаря, багатьох інших істориків, полководців та теоретиків воєнного мистецтва. Аж до 5-тимової основної праці п. з. «Цум Кріге» — Карла Клявзевица. З найновіших теоретиків — маршала Фердинанда Фоша. До Клявзевица вважалося, що наука ведення бою чи битви належить до тактики, а ведення війди належить до «великої тактики». Пізніше російський генерал Леер, десь у 1870 році, дав великій тактиці назву «стратегія», хоч ця назва — грецького походження — теж існувала від віків, але в дещо іншому значенні.

Мабуть 1 світова війна, з її мільйоновими масами озброєного народу породила назву і уточнила теорію «оперативного мистецтва», хоч саму назву теж уживала від давніших часів. Тактика, оперативне мистецтво, стратегія — це похідні воєнної доктрини даної держави чи даного народу. Усталення й опрацювання воєнної доктрини — це глибоко продумана оцінка всіх елементів забезпечення державного існування нації, чи її боротьби за державність.

Але це уваги на маргінесі тактики, як з одного боку науки, що дає теоретичні підстави до підготовки вояка і війська — військових одиниць у сучасних умовах ведення війни до — скажімо — дивізії включно. Це називаємо в нашій військовій мові «тактичним станом». З другого боку тактика розглядає і навчає як використати вояка й одиниці (тактичні з'єднання) в умовах цілого комплексу духових і фізичних чи матеріальних явищ бою, битви. З цієї причини тактику як науку поділяється на «тактику основну» (елементарну, фундаментальну) й на тактику застосування (прикладну, апплайед). Нарешті зі всіма засадами тактики як науки приходить тактичне положення в умовах бойової дійсності.

Тактика елементарна студіює і навчає: про духові вартості людини-вояка; про його фізичні властивості і потреби, як наприклад про вправи для піднесення фізичної справності й витривалості; про забезпечення відповідною зброєю; про санітарну опіку, про харчування, одяг; про взаємини між товаришами і начальниками; про властивості інших допоміжних родів війська (не змішувати поняття «рід війська» і «рід зброї»); про значення конфігурації терену (тут з допомогою приходить наука топографія); про вміння обсервувати хід бойових явищ і використовувати їх і т. д. — взагалі про все, що необхідне для досягнення переваги над ворогом, та забезпечення власного і своїх бойових товаришів життя. Бож дер-

жаві чи народові не потрібні зайві жертви, але найменші офіри в людях та матеріальних цінностях при одночаснім досягненні найбільших успіхів. А може найважливішим завданням виховання і вишколення громадянина-вояка, згідно з наукою тактики, є зацеплення йому: віри в свою вартість, самодисципліни, почуття виконання свого обов'язку без якогось зовнішнього примусу, віри в правоту свого обов'язку.

Тактика прикладна, цебто тактика, що навчає вояка, як застосувати свої знання, як використати набуте вишколенням уміння, полягає в тім, щоб вміло зорганізуватися в положенні власнім і противника, вміло вибирати бойове становище, зміцнити його вкопом у землю та маскуванням — тут у допомогу приходить наука фортифікації, головним чином польовою; як треба організувати рух і постій та забезпечити їх; як використати інші роди війська та помічні відділи; як співдіяти зі сусідами. Тактика прикладна навчає як начальник повинен на час та у відповіднім місці використати свою резерву, як безперервно тримати ворога під наглядом і вогнем. Тактика прикладна має свій популярно-доступний та зобов'язуючий скорочений вияв у підручнику «Статут польової служби», всім воякам добре знаний і в обставинах навчання необхідний.

В сучасних умовах бою, а навіть битви, поле видається порожнім, людей майже не видно аж до часу, коли приходить конечність руху, але зате поле живе вогнем. Тягар бою переходить на бойову вартість і волю поодинокого вояка — вплив начальника полягає не на особистім прикладі, а на керуванні за допомогою різних технічних засобів, на вмінні допровадити підлеглі відділи до бою та підсилювати їх вогнем диспозиційної зброї та вогнем співдіючих родів війська; нарешті — диспозиційними резервами, які треба вміти зберегти до вирішальної хвилини. На обов'язку начальника лежить дбати про необхідність зменшення в рамках можливості небезпеки від діяння летунства та змеханізованих родів війська.

Оце, очевидно, засадничі вимоги до тактичного стану й тактичного положення вояка і частини на полі бою.

Коли тепер конкретно перейдемо до аналізу по наведеній схемі стану нашої дивізії не лише в часі бою під Бродами, але теж перед впровадженням її в дію на фронті, та до оцінки її положення в самім бою, то з огляду на пов'язання дивізії з інтересами ніби союзного чужоземного війська, будемо могли ствердити наступне:

1. Психіку і мораль вояцтва було, так би мовити, роздвоєно, бо з одного боку був примус служби під німецьким прапором, з другого — безсумнівне й одностаїне патріотичне наставлення служити посередньо батьківщині. Є цілком зрозумілим, що останнє почування доводилося гамувати в зовнішніх проявах або відносинах з німецькими командирами, не зраджуватися перед формальним паном ситуації. З почуттям неохоти або саботування виконувати вимогання того, чий мундур носилося. Неслужило таке положення ані одній, ані іншій справі. Коли ще йде про психіку та мораль нашого вояка, то не можна оминути факту у високій мірі негативного впливу втікаючих, побитих мас німецького війська, часом просто дезертирів та ще й закликаючих до наслідування їхнього прикладу.

2. Дивізію формовано в умовах уже виразної програної німців і майже повного вичерпання Німеччини. Матеріального всіх родів забезпечення дивізії не одержала, бо не могла одержати ані відповідної квантантивно і квалітативно зброї, ані іншого необхідного вираду. Досить хіба згадати недостатню кількість протитанкових та протилетунських гармат, що мало для дивізії — звичайно й для цілого німецького війська — величезне тоді значення з огляду на безприкладну перевагу советського летунства та пандирної зброї. Досить хіба теж згадати про примітивні кінні засоби транспорту навіть в артилерії, що

яків і повстанців, що впали на полі слави чи загинули від ран, тифу і інших хворіб, — маючи певність, що можливо ще такі сучасному поколінню припаде велика честь довершити почате, але недокінчене святе діло вождя нації Симона Петлюри, його ідеї таки здійсняться.

Отож будьмо вірними синами України, любім її повсякчасно, тим більше тепер. Гартуймо духа, не даймося зломити нашого козацького завзяття. Хай ворог знає, що ми сини великого українського народу і козацького роду. Нема безнадійних ситуацій — є тільки люди, що втратили надію. Не будьмо ними.

цілком унеможлиблювало маневрування. В гарячці бою доводилося витримувати безкарні для ворога атаки з повітря, повну відсутність попертя танків. А це давало ворогові можливість не тільки масакрувати безборонних воїнів нашої Дивізії, переломлюючи оборону, але заходити на фланки та навіть у глибоке замілля. Артилерія ворога і т. зв. САУ («катюші») посідали не тільки страшливу вогневу перевагу, але — коли так можна висловитися — збирали жнива на людях.

3. Дивізію було впроваджено в бій безпосередньо, без належного освоєння з тогочасною бойовою дійсністю та, як виразно стверджує начальник штабу дивізії, майор Гайке, не цілком вишколеною — передбачалося продовжувати вишколення вже на фронті, цебто Дивізія мала зайняти другу, або й третю лінію оборони в тій цілі. Справді спочатку такі зарядження було зроблено й Дивізія почала була розбудовувати бойові становища в 10—12 клм. за першою лінією фронту. Але вже 15 липня, всупереч всяким тактичним засадам, Дивізію втягнуто в безпосередню лінію оборони Бродів, навіть без належної бойової розвідки. На швидку руку будувалися нові бойові становища.

Як видно з реляції майора Гайке, дивізію було розтягнуто на 35 клм., що цілком суперечило прийнятим нормам, фізичним та технічним можливостям. Дивізія може обороняти фронт навіть у критичних умовах не більший як у 8 до 12 клм., але тоді мали б бути завчасу побудовані т. зв. опірні пункти, належно забезпечені вогневою силою та протитанковими запорами. Мимо застережень командування Дивізії, втяглася Дивізія до бою частинами, підпорядковувалося іншим командирам, німцям, що не мали до Дивізії великого довіря. Ті всі безтолкові зарядження були, цілком зрозуміло, несприятливі для моралі воїцтва. А при тім же дефетистичний настрій в тих формаціях був невідповідний, бож вони від довшого часу перебували у відступах. Це теж не могло не відбитися на психіці наших воїків. Зрештою, Дивізію 16 липня підпорядковано командирові XIII німецького корпусу, генералові Гауффе, який виявив повне толеранції зрозуміння стану дивізії. Дивізію в ніч на 17 липня знову перекинуто на праве крило того корпусу і знову довелось будувати бойові становища. Нові становища Дивізії були дуже примітивно розбудовані, не були забезпечені живою силою на флангах, тими німецькими формаціями, з якими сусідувала Дивізія, а які мали б розбудувати оборону своїх флангів, а тим самим і флангів Дивізії так зв. риглевими запорами й евентуально їх замінювати. Так само, мабуть, не було чим замінювати передпілля Дивізії та й не було на те часу. 17 і 18 липня ворог розбив XIII і VI німецькі корпуси, що прикривали фланги Дивізії та вийшов у тил Дивізії, скеровуючи свій обхідний маневр з півночі на Буськ, з полудня на Зборів-Золочів.

Треба би ще підкреслити, що рельєф терену був мало сприятливий для оборони, а відноги Авратинської височини давали ворогові добрий вгляд у становища Дивізії та всіх сусідніх німецьких частин. Зрештою, ворог не потребував систематично використовувати рельєф терену, бо цілковито панував у повітрі, звідки накерував рух, маневрування своїх наступаючих військ.

Коли йшло би про резерви для протидіання в проривах ворогом фронту німецьких частин та для протидіання оточуючим ворожим силам, то льокальні резерви були для того цілком не достатні, а оперативних резерв майже не було. Зрештою, через брак транспортних засобів, їх не можна було б на час підкинути. Спроба перекинути з фронтової резерви 8. танкову дивізію і 20 полк піхоти з району Бережан не дала наслідків.

Щоб скінчити з тактичним станом дивізії та з її тактичним положенням, і бойовою діяльністю в днях 17 і 18 липня, треба згадати, що дивізійна артилерія, хоч не могла маневрувати через брак механічної потягової сили, то, як стверджує шеф штабу дивізії, в міру своїх дуже невідповідних можливостей, цілком задовільно підтримувала свою піхоту, аж до часу, коли на її становища в'їхали

ворожі танки. Тоді там загинув героїською смертю командир важкого дивізіону, полковник (тоді майор) М. Палієнко.

Дивізія не мала ані свого власного, ані приділеного лентунства, бо вже німці взагалі його на своїм східнім фронті не мали. Так само той фронт вже фактично був позбавлений своїх повзів (танків). Далі буде подано зіставлення сил противників на Українському фронті.

Нема можливости зупинитися над організаційним станом Дивізії та над ордр-де-батай Дивізії, через брак документальних даних.

Коли йде про функціонування служб дивізії в тих перших днях битви, то в оцінці майора Гайке і в спогадах наших воїків, виглядало це так:

Служба зв'язку цілковито завела. Спочатку ще була можливість користати з радіа, але лише в першій дні боїв; сам шеф штабу намагався утримувати особистий зв'язок з полками, користаючи з єдиного в його диспозиції самоходу, але дороги і терен були так завалені масою відступаючих воїків, трупами людей, коней, возами і самоходами, розбитими гарматами, скринями з амуніції, що всі його спроби не дали наслідків;

санітарна служба, здається функціонувала задовільно — завдячувати це належало б великій офірності санітарного персоналу, зокрема лікарів та сестер, що намагалися нести поміч раненим навіть у засязі вогню, та використувуючи всі підручні випадкові засоби транспорту для евакуації ранених;

служба постачання харчами теж в міру можливости не заводи́ла в тих перших днях, але далі вже воїки з великими труднощами жилилися з місцевих засобів, бо залізні порції вже були зужиті;

в таких тяжких боєвих обставинах не останнє значення має справа взуття і одягу — під цим поглядом на інтендантуру не нарікали;

амуніції, принаймні для індивідуальної зброї не бракувало.

На цьому можна було б закінчити короткий огляд проблем прикладної тактики.

З огляду на розвиток подій на цілому фронті групи німецьких армій від Бучача аж по Ковель, у складі яких оперував XIII. арм. корпус і з ним наша дивізія, а фронт мав спочатку назву «Північна Україна» (пізніше перед самою Брідською операцією фронт цей було поділено на фронти «Західна Україна» і «Південна Україна») доводиться зупинитися побіжно над деякими проблемами оперативного порядку. При цім треба пам'ятати, що окреслення «операція» в засаді відноситься до армій, груп армій, себто обіймає не органічні з'єднання, що переводять операцію-битву на протязі певного часу і на широкому та глибокому фронті — для загального прикладу 10-20 днів, 200—400 клм. Ті норми не є стисло окреслені, бо вони залежні від різних обставин.

Отже, мимоволі в оперативному сенсі повстає перше питання — чому саме німці вибрали для оборони лінію р. Серет-Броди-Ковель? Таж після того, як большевики досить легко сфорсувати таку натуральну перешкоду як Дніпро, то чи було можливим стримати ворожу офензиву на згаданому фронті? Коли це було потрібне з оперативних міркувань, то треба було б завчасу про це подумати і провести належну організацію оборони на тій лінії — так нап., як було зорганізовано лінію оборони Гінденбурга, або Атлантийський Вал. Організація оборони — це фортифікація та обсада.

Чому не проведено маневру сконцентрованими силами для удару на якусь крило наступаючого ворога?

Відповіддю на ці питання може бути — умовини війни, в яких опинилися німецькі війська після Сталінграду. Оборонна війна на протязі більше року вичерпала всі людські резерви, матеріальні й технічні засоби та напевно, що є найважливіше у збройній змаганні, вичерпала нерви командування і воїцтва. Командуванню забракло волі на виявлення якоїсь оперативної ініціативи. Щодо самого «Брідського кітла», то німецьке командування

фронту пробувало розірвати московський обруч оточення ударом 8. танкової дивізії та 20. піх. полка, які було підкинута з-під Зборова. Але таку спробу у військовій мові називається — «невідповідний замір з невідповідними засобами».

Кінцевим ствердженням оперативного положення на тому, сказати б, Українському фронті нехай буде порівнюючий перегляд сил противників:

Німецькі сили — 4 танкова армія, III. танк. корпус, III. арм. корпус з нашою дивізією, VI. танк. корпус, XXIV арм. корпус, 20. танк. дивізія та ще якісь дрібніші частини, танкові одиниці лише за назвою, бо всі разом мали коло 50 танків зі запасом палива на 12 год. руху.

Разом на фронті від Бучача до Ковеля мали німці коло 350.000 вояків, 6.000 гармат, 50 танків і жадного діючого летунства.

Червоні мали: коло 1.000.000 вояків, 14.000 гармат, 1.800 танків, понад 2.000 САУ («катюші»), понад 4.000 літаків.

Ті цифри говорять самі за себе. Але ще більше промовляє та обставина, що німецькі війська, а особливо їхні союзники, що на тому фронті співдіяли, були остаточно здеморалізовані.

Подані дані з німецьких та советських джерельних опрацювань майже збігаються.

По большевицькому боці фронтом командував маршал Конев, 3. панц. армію генерал Рибалка, 60. танк. корпусом генерал Гречко, 4. панц. армією генерал Лялюшенко, 15. корпусом генерал Тертушний, 100 арм. корп. генерал Крайнок і ще багато інших було там командирів виразно українського походження.

Зі зрозумілих мотивів треба обмежитися недокладним описом бою під Бродами, бо на це треба б присвятити досить часу в окремій статті. На підставі великого опрацювання советськими істориками т. зв. Львівсько-Сандомирської операції, що тривала від 13 липня до 29 серпня у двохтомовій праці під редакцією доктора (!) воєнних наук, професора і головного маршала бронетанкових військ, П. Ротмистрова, можна ствердити, що московське командування знало про те, що в складі німецьких військ, обороняли напрям Броди-Львів, є наша Дивізія, як вони пишуть «14. піх. дивізія СС Галіція» і хотіло тих «українських прислужників Гітлера в цілості захопити». Досить докладний опис тої операції можна знайти у Мюнхенських «Вістях» Братства Вояків 1. УД ч. 115, 1964, укладений В. Стечишином.

Треба нарешті згадати про те, що розбиті частини Дивізії з-під Сасова пробивалися на південний захід, спочатку на Золочів і далі в Карпати, де частинно підсилили УПА. Втрати Дивізії в Брідському Котлі виносили понад 7 тисяч вояків зі загального складу Дивізії — 11.270.

Які ж висновки з того короткого перегляду стану Дивізії та участі її в бою під Бродами можна б зробити?

1. У схемі вжитих ворогами масових сил та масових технічних засобів, принаймні з одного боку, одна дивізія, хоч би й найкраща, не могла в бойовім відношенні, вплинути на тактичну, а тим більше оперативну зміну положення на фронті.

2. Дивізія увійшла до боротьби на своїй землі проти відвічного ворога. Ця, так тяжко оплачена кривава маніфестація, показала ворогові, що український нарід ніколи не припинить боротьби за визволення і використає кожну нагоду взяти зброю до рук.

3. Вояки Дивізії не були ознайомлені з ходом війни та положенням на фронті. Дивізія не була відповідно забезпечена необхідними засобами для ведення бою. Але це в найменшій мірі не вплинуло на боездатність Дивізії. Вояки виявили себе справжніми лицарями, лицарями без страху та можливих закидів. В найгірших умовах тактичного оточення ворогом вояки Дивізії пробивалися на захід. Майор Гайке пише: «мусимо машерувати, хоч сил нема; не можемо лишатись, бо не хочемо попасти у ворожі руки. Під вогнем ворожого летунства машеруємо вдень і вночі. Тіло відмовляє послуху. Впало багато, де-хто в знесиленні впав, бо не міг далі йти — вони попали

в полон на певну трагічну смерть у снігах Сибіру».

Але в Дивізії не було дезертирів, вояки Дивізії не склали зброї.

Не в приклад, або може власне для прикладу різним циганським військам, що хотіли панувати в «Трансністрії», або в західнім закутку України, а які так втікали з фронту, що советські танки не могли їх здогнати...

Часто доводиться чути сентенцію, що якби Дивізією командував Українець, то не було б Брідського катаклізму.

Велика то була б дилема для українського командира Дивізії, що він відмовився б вести Дивізію в невідповідному стані в бій. Німці без довгих балачок намагалися б покарати його, правдоподібно засудили б на смерть і хо-

Збірка старшин до перевірки в Вельфер Лодж
зправа полк. Долинський

тіли б розстріляти. Вояцтво Дивізії, треба думати, виступило б в обороні свого командира і... було б роззброєне, здешатоване, загнане до таборів, а командира Дивізії все одно розстріляли б, якщо не повісили б. Отже в очах Українців винен був би командир дивізії...

Друга перспектива — Дивізія мусіла б вирушити на фронт, як це було. Мабуть сталося б те саме, що було. Знов же був би винен командир дивізії. Повісили б його вже не німці, але... українці, якщо не фізично, то морально.

Братство вояків 1 УД не випускає зброї з рук, наразі духової. Нехай же будуть вони для наступних поколінь прикладом жертвенної боротьби за визволення Батьківщини!

УКРАЇНЬКА М'ЯСАРНЯ

BLAK STEER PACKING Co

ПОРУЧАЄ ВЕЛИКИЙ ВИБІР М'ЯСНИХ ПРОДУКТІВ
ЕВРОПЕЙСЬКОГО І АМЕРИКАНСЬКОГО
ВИРОБУ

Володимир Шлапак

ВЛАСНИК

ЧЕСНА І СОЛІДНА ОБСЛУГА, ЗАЙДІТЬ ПІД
АДРЕСУ

2713 W. DIVISION STR. CHICAGO ILL.

Підполк. інж. Михайло Ліщинський

БРОДИ

*Те бажанням братам допомгти
і їх слъози обтерти
Се той гріх, що за нього я варт
і прогнання і смерти?*

(з поеми «Мойсей» — І. Франка)

Минуло понад двадцять літ від того часу, коли в пам'ятному 1944 р. полки нашої Дивізії вийшли в поле бою в районі міста Броди, щоб загородити московській навалі шлях на Львів. Вояки і творці Дивізії вповні здавали собі справу з важкого стану на східному фронті і тепер якраз вилазили німецькі помилки, що вони не допомогли українському народові здобути собі державну незалежність і щоб український уряд розпочав сам формувати українські регулярні сили, тоді якраз, коли в нашому народі був великий запал і великі надії.

Але виступ нашої Дивізії в обороні своєї батьківщини мав задокументувати нашу готовість, що в обороні України стали вояки нашої Дивізії, а найважливіше було те, що здемаскували так зване московське «визволення» Європи, бо під такими гарними гаслами ішов скритий наступ підбобо вільного світу. Але західний світ тоді був зацікавлений, щоб в першу чергу знищити гітлерівську тиранію і уникав всього, щоб тільки не дражнити Сталіна. Він не виявляв тоді і нині ніякого зацікавлення, чому Україна і інші головно неросійські народи виступили до збройної боротьби, вступили в ряди німецького війська, щоб разом з німецьким вояком спільно воювати проти Москви, не захотіли добровільно вертатися на свою «визволену» батьківщину. Західний світ не витягнув відповідних висновків з нашої боротьби і тому нині вже 22 роки по війні, несе важкі наслідки тодішньої своєї політичної короткозорості. Під час 2-гої світової війни в московську неволю попало ряд держав, яких Москва «визволила», а західний світ, який тоді в своїх руках мав владу і зброю не зумів загородити Москві дорогу підбобо вільного світу і справді визволити народи Європи.

Москва вміло використовуючи злочини колишнього гітлерівського режиму прикривала свою імперіалістичну ціль підбобо Європи, боротьбою проти фашизму. Москва в «визволених» краях переводила жорстокий терор, а свої злочини вона прикривала карами за «коляборацію з фашизмом». Під знаменник «коляборацію з фашизмом» підтягнуто кожний спротив поневолених народів і Москва посунулася вже так далеко, що нині своїх колишніх союзників, які її виратували з біди, п'януть фашистами і залякують фашистівською тиранією народи вільного світу.

Нинішня Німеччина шукає розв'язки, щоб нарешті об'єднатися і в своїх виступах старається не дражнити Москви. Україна під час 2-гої світової війни прямувала до здобуття собі незалежності, вона радісно очікувала німців, які несли гасла визволення і знищення московської неволі. Але правдива дійсність «визволення» принесла глибокі розчарування, бо «визволителі» не були ліпшими від своїх попередників.

Хоч вже є 22 роки по війні, в Німеччині на книжкових полицях появилася тисячі книжок присвячені 2-гій світовій війні то про битву під Бродами є написано дуже мало. Більшість німецьких авторів старається лише побіжно описувати військові події на Україні, поминаючи політичних справ.

Про битву під Бродами з нагоди наближаючої річниці треба згадати, бо там боровся український вояк. Мені часто закидують «перечулення» на тему дивізії, але не знаю чому, бо я її не творив і немаю ніяких закидів совісти. Я належав до тих, які добровільно вступили в її ряди. Нині на тему дивізії є багато критиків, які однак не були ані в дивізії ані в УПА, хоч могли там бути. Були багато і таких, які при допомозі дивізії урятували своє життя і нині перебувають на заході, а нині вони завзя-

то критикують нашу дивізію. Я є тої думки, що багато отих «критиків», якби була створена українська регулярна армія, а наш уряд покликав би їх до армії то вони також не вступили б до своєї армії.

Та всеж таки, щоб не попасти в «перечулення» з нагоди зближаючої річниці битви під Бродами, я не можу опертися спокусі спроби, бодай частинної аналізи найбільшої битви наших визвольних змагань. Обмежуся в тій аналізі лише до того, як згадують битву під Бродами наші вороги. Подаю я правдивий матеріал, щоб кожний наш «невірний Тома» мав вже змогу переконатися і перестати недоцінювати вкладу в нашу визвольну боротьбу, що його внесла Дивізія.

Напевно любителі української музики чули з платівок з України пісню про «Біла Хустина» пісня про Броди (музика М. Колеса, слова Андрусенка-Григоренка). З ніжністю і сентиментом до білої хустини, співається пісню про подію, з якою на західних наших землях, в'язали наші всі надії на волю. Чому ж та пісня про Броди співається? Та битва під Бродами не була такою великою, як це було під Бородіно, Сталінградом чи Курском. Чому битва під Бродами була така важлива для Москви. Таж там була лише одна українська дивізія з залишками німецьких дивізій і два тижні ставили збройний опір московській армії. Чи це є вже така велика перемога розбити одну дивізію, її розторошити, та взяти до неволі недобитки розгромлених німецьких частин, що відступали вже сотні кілометрів, від причілка на Кубані до Бродів? Для наших політиків, і стратегів Броди, це чергова програна, навіть без жадного значення, а для Москви — оспівана перемога. Варта над тим застановитися нашим військовикам, політикам, композиторам та поетам у вільному світі. Варта застановитися всім тим, що недоцінюють вкладу нашої Дивізії у визвольну боротьбу. Не буду ширше на тому зупинятися, бо ці події говорять самі за себе.

Знаний на весь світ кат України Микита Хрущов промовляв у Львові в серпні 1944 р. В своїй промові він накидався на нашу Дивізію і лаяв нас соковитою московською лайкою і матюками. На його промову дуже часто покликалися за його панування советські писаки, лаючи нашу Дивізію. Про ті напади були свого часу згадки у нашій пресі і я відповідав на них.

Хрущов чванився, що в операціях проти Дивізії брало участь кілька советських генералів українського роду. Він хотів тим самим докзати, що наш нарід є і був проти нас і визвольної боротьби і що вони воювали за визволення українського народу.

Я в нашій пресі дав відповідь на ті наклепи і пригадав навіть, що Москва мала Антонова Овсєєнка, який з приходом до влади Леніна, став командиром «української армії», яка здобувала Україну для Москви. Цей московський лизун і льокай, вірно служив Москві розпинати свою матір Україну. Москва для пропагандивних цілей мала для кожної національності колишньої царської імперії пару зрадників, які помагали підбивати свої краї Москві. Але багато українців старшин царської армії таки вступили до своєї армії, щоб боротися за свій край. Наш нарід боровся і бореться за свою самостійність і волю і не зважаючи на це, що по московському боці були свої «кочубеї». Прийде час і ті генерали прозріють і рішуть служити своїй Україні, Україні УКРАЇНСЬКІЙ, а не московській.

Микита Хрущов колишній великий політик і партійний діяч не спостерігся, що він своїм ствердженням про «кілька генералів» висуває цікавому читачеві настирливе питання: Чому то проти одної нашої Дивізії під Бродами треба було аж кілька армій, щоб виграти битву. От це питання є суттю цілої проблеми і нашої битви в районі Бродів її висліду і цілої дивізійної проблематики. Над тим варта застановитися і нашим ворогам і відповісти,

чому якраз треба було потрібно москалям цілих армій для розбиття нашої дивізії.

Але Микита Хрошов не брехав, згадуючи генералів українського походження, які були на московській службі. Його заява є правдивою і її підтверджує останньо видана історія, яка вийшла в Москві у 1962 р. під заголовком «Історія Великої Отчественной Войни Советського Союза 1941-1945». В 4-ому томі на стор. 210 є об'ємистий розділ під заголовком «Окружение Вражеских Войск в районе Брод. Освобождение Львова». Заходить питання, чому про битву під Бродами в «районі Брод», впакували до історії і надають їй велике значення? Отже битва нашої Дивізії чи це комусь подобається чи ні, така була великою битвою і як така вона увійшла на сторінки історії і мала для Москви велике значення. Тому є зайвим вияснювати людям доброї волі і приятелям Дивізії, бо їх навіть і чужа історія не переконає.

На одній зі сторінок в тому розділі є світлина. Під тими світлинами є слідуючі написи: Командующий танковой армией, генерал-полковник П. С. Рыбалко с группой генералов и офицеров в период ликвидации бродской группировки врага». Значить, що генерал-полковник Рибалко нараджувався, як ліквідувати брідський «котел». Більше зрозуміло, як ліквідувати Дивізію, бо відомо всім, що союзних військ в китлі майже не було. Світлина говорить правду. Там був проти нас Рибалко зі своєю панцерною армією і з ним співдіяло кількох інших генералів в ліквідації нашого спротиву. На другій світлинці: «Командующий армией генералполковник А. А. Гречко с офицерами». На третій світлинці «Командующий танковой армией генералполковник танковых войск М. Е. Катков с группой генералов и офицеров за разработкой плана наступления». А тепер пригляньмося докладніше світлинам. Два генерали з панцерними арміями і з групами генералів інших частин. Коли взяти до уваги факт, що кождий генерал репрезентує силу приблизно нашої дивізії, яка там воювала без танків і летунства, то хіба не треба кращого в'яснення, якого розміру була битва в районі Бродів і чому Москва мусіла там ужити таких великих сил, щоб зліквідувати наш спротив.

Зміст згаданого розділу дуже цікавий. Вміло стараються вони затушувати факт, що там головню йшло про ліквідацію Дивізії, але назви місцевостей, як Золочів, Красне, Олеськ, Буск і ряд інших міст, які там згадуються, вказують на місця де частини нашої Дивізії зводили тяжкі бої. Москва чомусь встидається в історії подати повну правду і нашу участь в боях і законспірує нас під поширеною назвою «вражеских войск». В інших розділах говориться про германські війська. В розділі тім описано бої, які були дуже завзяті і часто згадується «вражески контратаки», які заломлюють наступ червоної армії. Цілу операцію ведеться понад два тижні.

Вислід битви нам всім відомий. Ворогів звязано на кілька тижнів і припізнено їх операції, даючи тим часом змогу розбудувати нову лінію спротиву. З китла Дивізії прорвалася рештками сил, а ворога звязала так довго, поки вистачило амуніції для крісів, бо для тяжкої зброї і пального не стало вже по кількох днях боїв.

Варто ще згадати один момент, що командир Дивізії психічно заломився і не командував Дивізією. Частини дивізії воювали переважно під командою своїх українських старшин і підстаршин. Були дуже часті випадки, що відділами командували звичайні вояки і то з великим успіхом.

Зближається річниця великої битви. Ми Дивізійники не стрічаймо її притноблені. Броди це світла сторінка історії наших визвольних змагань. Ми спробували сил в битві з ворогом і додержали поля і віри нашим визвольним ідеалам. Колиб ворог був більше лицарським, то він призадумався би над тою битвою і зрозумів, що під Бродами воювали не сила зброї, а сила духа, бо такі осяги в битві може досягнути лише та бойова частина, що вірить в

слухність своєї ідеї. Тому ворог ужив в битві аж дві панцерні армії та велику кількість своїх дивізій, щоб зломати наш спротив. Вірно, що колись наш бойовий дух оцінить цілий український нарід і стане він до бою з Москвою. Стануть українські наслідники генералів Рибалки, Гречка, Лелюшенка та ціла армія народу, бо час зриву напевно надійде, а разом з тим і час остаточної побіди. Побіди, яка закріпить українську державу, вільну,

Командир 3-ої панцерної армії ген. М. С. Рибалко з групою офіцерів під час боїв під Бродами

самостійну і справедливу для народу. Державу, яка в першу чергу буде служити народові, а не Москві і не потрібно буде тоді в своїй державі вмирати українському селянинові від голоду і мандрувати в необняті простори СРСР.

У житах під Бродами розколісані маки. Ті яркі червоні, рясні, рясні, бо крові нашої на полях багато там було. Над збіжжями дошпигує вітрець легенду про того вояка, що припавши до рідної землі сконав від ворожої кулі, а

Ген. А. А. Гречко з своїм штабом перед наступом на Львів (липень 1944 року)

не зійшов зі становища. Це був вояк української дивізії. Було там таких багато, багато. Вони вернуться ще ті вояки з далеких світів і своїм незламним завзяттям піднесуть наш нарід до бою. Вони нині мертві в могилах, але до бою стануть вони силою віри в визвольні ідеї і віру в перемогу.

А ми дивізійники розсіяні на місцях поселення, будьмо вірні нашим ДРУЗЬМ, що в боях на рідному полі лягли, а не здались. Їм слава на віки від нас і грядучих поколінь.

Кость Паньківський

Роки німецької окупації

Найтяжчою справою в підготовчому етапі було догортитися з німцями¹). Ішло про те, щоб здобути якнайкращі позиції. В другій стадії тягар перейшов на внутрішньо-український відтинок, який повинен був належати вповні до Військової Управи. Але поруч півурядової ВУ із зовнішнім українським характером німецьке начальство встановило урядову надвладну установу «СС-Ергенцунгсамт» (СС-уряд доповнень) під керівництвом гавпштурмфюрера д-ра Шульце. Компетенції цього уряду не були докладно окреслені. Встрявання на свою руку без порозуміння, а то й без попередження, утруднювало і так нелегку діяльність ВУ. Нерозуміння нашої психіки, пруське старшування викликало в членів ВУ неохоту, а згодом і враження непотрібності ВУ як такої.

Військова Управа почала при допомозі УЦК і його клітин вияснювальну роботу і вербувальну акцію. В усіх окружних і повітових центрах місцеві уповноважені ВУ влаштували зібрання й інформаційні наради при участі

Полева Служба Божа в таборі Цайсав, відправляє † о. М. Кордуба

членів президії або керманічів УЦК і членів ВУ. В пресі появилися пропагандивні статті — ген. В. Петрова: «Значення збройної сили», МК «Проти спільного ворога», Б. Галіт: «Вояцькі традиції», Б. Г.: «Боевий дух і зброя». Зокрема вибивалася своїм змістом стаття ентузіаста дивізії Дмитра Палієва під заголовком: «Продовження» (Крак. Вісті з 9/5 1943 ч. 96).

«Осіньню 1914 р. плили тисячі української молоді у стрілецькі лави. Комбатантів дороговказів тоді в нас не було... Нині весною 1943 р., як і тоді осінню, пливають тисячі тими самими шляхами. Побіч молодих... мужі... старші брати, а то й батьки синів... Батьки й сини в одних лавах для одної мети; дороговкази на переді, за якими так дуже око й думка тужила в 1914 р. Ось вам перша й основна різниця між осінню 1914 р. і весною 1943 р.

1943-ий рік — четвертий рік війни, що відбувається на нашій землі і на наших очах. Війна для нас це не перше зідтання до невідомого великого, як тоді, але зовсім конкретне уявлення в усіх своїх нюансах. — Ось вам друга й основна різниця між 1914 і 1943 роками. Кожна війна, а зокрема та, що ми тепер в неї активно включаємось — жорстока. Ніхто не може й не сміє мати ніяких оман щодо вимог, які вона ставить до кожного окремого воюючого і до кожної військової формації. А не маючи найменших оман, все таки пливають тисячними лавами українські сини Галицької Волости, щоб взяти активну участь у змагу, якого закінчення можливе тільки одне: фундаментальна перебудова світу, а нашого континенту зокрема. Пливають лави без романтики з 1914 р., але зате з більшим капіталом, як тоді: йде сотня за сотнею у свідомості, що під час війни тільки зорганізована збройна участь рішає, чи хтось є підметом подій та матиме право партиципувати в її останньому акті».

І знову, так як в інших наших справах, виринуло питання температури нашого ставлення до проблеми. Не було романтики 1914, та зате була романтика 1943 року. Я належав до числа тих, що заступали думку спокійного і здержаного підходу. Ніхто з нас не вважав розв'язки справи задовільною і не було причини до надмірного захоплення. Німецькій нелюбовності й недовірю ми мусіли б протиставити свої загання й своє недовір'я. З нашого боку вони були більш виправдані, ніж з німецького. А втім, дивізія була справою молоді в призивному віці, а старших треба було притягати тільки на дійсне власне бажання, старшин тільки при умові признання старшинських ступнів української армії. Дивізія побудована була, на принципі добровільності і цього треба було триматися. І такою вона була в 1943 р. не тільки про око, але в дійсності. В тих часах німці багато говорили про приписи міжнародного права, які не дозволяють на примусовий призив в окупованих землях і не було німецького натиску на добровольців. Спроби примусового набору до дивізії з боку німців почалися в часах евакуації східних частин Галичини, весною 1944 р., а дійсний примусовий набір аж на терені райху восени 1944 р., коли Галичина вже була в руках большевиків.

Але горячка охопила з одного боку панів в уряді губернатора, з другого боку широкі кола громадянства, в першу чергу комбатантів. І у Львові і в краю верх взяли люди з найкращими інтенціями, але без політичного відчуття, без зрозуміння положення, люди, які керувалися чистим сентиментом. Для деякого з них факт творення дивізії був рівночасний із загальною мобілізацією української збройної сили. Ентузіазм, для якого не було ніяких підстав, переходив у гістерію. Кинули клич: «Всі до дивізії!», хоч було зрозумілим, що це було не до виконання і не мало змислу з загального національного погляду. «Всі» не могли покинути постів, які займали в державній адміністрації в самоуправі, здобутих нелегкою працею і зусиллям на протязі півтора року. На місце наших людей мусіли б бути прийті поляки, які тільки чекали такої нагоди. Моральний натиск, якому тяжко було протиставитися, ішов всіми шляхами. Ось для змалювання настроїв, які опановували гарячу частину громадянства і для характеристики, як творилась публічна опінія довкола проблеми реєстрації добровольцями, два вирізки з преси.

«Краківські Вісті» з п'ятниці 7 травня 1943 року ч. 94 подають редакційний репортаж без підпису про «Збори українських комбатантів у Львові»:

«У зв'язку з проголошенням СС-Галицької Стрілецької Дивізії відбулися в залі Інституту Народної Творчості у Львові, в неділю 2. ц. м. великі збори українських комбатантів... Залю була битком набита кол. вояками. Точно в год. 10-й увійшов на залю провідник д-р В. Кубішович в товаристві ген. Курмановича, міського старости д-ра О. Геллера, майора Лянґа, інших німецьких гостей та членів Української Військової Управи... Хор під пров. п. Остаєвського відспівав пісню «Що то за грім». Перший промовив голова ВУ полк. А. Бізанц... «Комбатанти першої світової війни, борці визвольних змагань, вояки, молоді, вихована в душі батьків! У повному зрозумінні ваги хвилини, що їх переживаємо, всі разом станемо до бою!»... Після старости Геллера говорив від ВУ та від «Молодої Громади» інж. Андрій Палій: «Ми все були готові до бою, були готові в 1939 р., були готові також в 1941 р. Нам дозволено щойно сьогодні взяти за зброю. Чому щойно сьогодні? Чому в цій, не в іншій формі? Мабуть тому, що тільки на таку форму дозволяють сучасні обставини. Та наперед зброя в руки і зброєю докажимо, чого ми хочемо!» На вістку про те, що в сусідній кімнаті вже почала урядувати Набірна Комісія, більшість приявних пішли туди, щоб вписатися та зложити свої заяви. За якої півгодини вже чорні довгий

спис перших добровольців. На першому місці проф. д-р В. Кубійович, за ним інж. Палій, далі інші члени ВУ, за ними тенор Львів, опер. театру д-р В. Тисяк, дир. д-р Кашубинський, проф. Шанковський і т. д.

А в журналі «Наші Дні» Львів, серпень 1943 року, читаємо якраз в днях вимаршу перших добровольців дивізії сатиричний нарис «А в неділю, рано-вранці» (Непідмальовані знімки). Автор під криптонімом Вуд подає сільветки різних наших громадян тих, що відходять на вишкіл. Наприкінці статті під назвою «Подзвінне» ось така сільветка:

«До вересня 1939 р. був улюбленцем суспільности. Трас важною господарською установою, гримів на зборах, а в середині комбатантів займав різні почесні місця. Чим більше віддалявся від 1918 р., тим більше росла його волячка слава, а його лицарські подвиги в трикутниках і чотирикутниках смерті з кожним днем також росли, немов на дріжджах. Правда, хтось там злобно шептав інколи, що всі ті подвиги зродилися при директорським бюрку, що властиво, він не таку то вже високу мав військову рангу, що ... Та годі слухати злобних нашептів. Факт був той, що пан Ім'ярек носив завжди комбатантський хрестик у кляні маринарки. І факт був той, що не було зборів, академій чи імпрез, де б пан Ім'ярек не займав місце в президії. А що вже говорити про пресу! Щодня ви могли вчитати там прізвище достойного Ім'ярека.

У вересні 1939 р. пан Ім'ярек щез зі Львова і ніхто йому того за зле не мав. Відомо ж — людина суспільно заангажована. Його життя — національна цінність, тому годиться зберегти.

Коли в липні 1941 р. треба було на звалищах будувати нове життя, а людей було обмаль, з'явився і пан Ім'ярек. Радість була майже всенародна. — Це справжній патріот, — говорили люди. — Одчайдух, майже з першими стежами вернувся до рідного міста. Слава!...

Мажорний гон загалу помалу мінорів, а згодом ущух. Дедалі пішли погані слухи про заслужену колись людину. Попсувався, мовляв, на еміграції доценту. Тепер, — так говорили, — приїхав він поквалітно не будувати, а вилловлювати для себе жирні куски. У кишені в нього дивний документ, такий, що ніхто не вгадає, хто він зроду: ні то пес, ні то баран...»¹⁾

— Ви, напевно, на відправу? — питаюся пана Ім'ярека в неділю вранці, перестрівши його біля трамваєвої зупинки.

— Ваш багатий военний досвід пригодиться дивізії...

На відгодованому обличчі Ім'ярека з'явилася цинічна гримаса. Він щось хотів мені відповісти, однак в ту мить над'їхав трамвай. Ім'ярек, кивнувши мені головою, як шур, шугнув на... передню платформу²⁾.

Гарячка проявлялась зокрема на деяких громадських зборах, на яких ставлено з боку громадян категоричну вимогу всім іти до дивізії, як національний обов'язок. Це на їх думку показати нашу силу і дисциплінованість. У рамках вербувальної акції почали поширювати нічим необосновані вістки про політичні деклярації, про свою армію. Гарячка губернатора і його співробітників була зрозуміла. Їм залежало на тому, щоб показати перед Берліном високі числа добровольців і то в якнайкоршому часі. Але ми? Не було публічного форуму, на якому можна було б в тодішніх умовах свobodно говорити або писати про ці справи та проповідувати стриманість, і не було легко здобутися на відвагу забрати слово. Я дав вислів своїм поглядам таким способом, що не приписався добровольцем, хоч був заклик усім співробітникам УЦК і його клітин приписуватися. Це йшло проти течії і викликало запитання. Відповідаючи, я вияснював свої погляди. Моє становище позитивне для справи дивізії, неа-

тивне до ентузіазму, подавав я і в особистих зустрічах і в своїх публічних виступах. Згадка про один із таких моїх виступів виглядає в оформленні пресового звітодавця (Крак. Вісті з 15/8 1943, ч. 178) так:

«...У вісторок 10. ц. м. (серпень 1943) відбувся зорганізований Центросоюзом III Крайовий З'їзд української хліборобської кооперації...

В імені УЦК промовив К. Паньківський. «Мусимо здати собі справу з політичного положення. Мусимо твердо і розумно застановитися. Ніяких великих політичних змін ні проклямацій в короткому часі не можемо сподіватися. Однак те, що ми хочемо здобути, залежить не від проклямацій, але від нашої праці». Висловивши признання українській кооперації, заступник провідника взяв і на майбутнє творити позитивні вартості й поборювати безладдя і хаос. «Не негачія, але позитивна праця зробить нас господарями на нашій землі.»

На протязі травня і червня добровольців приписалося понад 90 тисяч. З цього числа лікарські комісії визнали здатними до служби дещо понад 20 тисяч. Військовий вік обов'язував у німців для фронтової служби від 17 до

Відвідини сотн. Б. Панчука табору Ріміні в 1947 р. Зліва хор. Максимюк, май. С. Яськевич, пол. П. Силенко, пані Анна Панчук і сотн. Б. Панчук

45 років життя, але серед наших добровольців було багато старших людей повище того нормального військового віку, також багато таких, яким і в голові не було іти до війська. Наслідком того почався сильний і шкідливий рух «реклямації».

Привод до дивізії мусів би потягти за собою в деяких урядах і установах відхід вправних співробітників і загрозі припинення праці. Тому німецькі керівники урядів реклямували своїх співробітників. Та тепер добровольці, що записалися під натиском опінії тільки «для доброго прикладу», але насправді не бажали іти до війська, робили старання, щоб їх реклямували як «необхідних» для праці в краю. Ця реклямаційна акція мала в деяких випадках дуже немилий присмак. Про це почалися по кутках широкі розмови, які викликали обурення «покривджених» добровольців; появились звичайні в таких випадках закиди про підкупство в рефераті реклямацій Військової Управи і по округах. Розголос довкола реклямацій дав привід до дотепів, яких не бракує ніколи, навіть і в найтрагічніших моментах. Бандерівські противники дивізії пустили в обіг дотеп у формі запитання: «У яку третю й вирішальну стадію увійшла тепер справа дивізії?» Відповідь була: «Після «проклямацій» і «маніфестацій» прийшла черга на «реклямацію»! Також і офіційна наша преса забирала голос в справі реклямацій, але радше у формі малих фейлетонів, як «Бумеранг дир. Череваня» пера М. Точила (Крак Вісті з 30/5 1943, ч. 114):

«Я зайшов до канцелярії Військової Управи. Якось так мимоволі кинув я оком на товстенку течку, що на ній чорнів напис: «Реклямації». Я попросив дозволу і поглянув у середину. На самому верху лежала реклямація п. Лавренція Череваня. Під трьома сторінками густого машинового письма пишались підписи та печатки всіх

¹⁾ Продовження з числа 121. Передрук з книжки Костя Паньківського під заг. «Роки Німецької Окупації».

²⁾ Натяк на приналежність до «райхсдойчів».

³⁾ Частина возу призначена «тільки для німців».

установ, де шановний «охотник» є головою, пів-головою та президентом... Всі вони стверджували, що п. Черевань в цивільному стані конечно потрібний, просто необхідний».

Реакція на акцію «всі до дивізії» прийшла також від німецьких керівників мобілізації робочої сили в краю і для райху. Щодо Української Служби Батьківщини, то сам губернатор мусів видати на вимогу її команди заклик до юнаків, що покидали свої відділи і йшли до дивізії. Визначаючи мотиви такої дії «чесними», він підкреслював, що передумовою для участі в боротьбі зброєю є для юнаків «праця лопатою». В райху начальство ДАФ і РНШ пригадувало заборону робітникам покидати працю. На їх вимогу ВУ видала від себе інформацію про те, а зокрема за-

В старшинській господарській школі в Арользен, Німеччина

клик до робітників на відпустці, щоб верталися до роботи, бо фронт праці не менше важливий, ніж військовий.

Вже з перших днів проголошення почалась також агітація проти того, щоб іти до дивізії, що більше, проти самої ідеї дивізії. Большевики були без сумніву за кулісами кожної акції, що була проти них, але весною 1943 р. вони не мали поважніших впливів серед нашого громадянства. Дійсна акція йшла з боку бандерівців. Почався галас — мовляв — дивізію творять інтервенціоністи, люди які шукають собі у німців кар'єри й наживи коштом крові своїх земляків. Появилися летючки проти дивізії, в яких уміло використовувано всі слабкі місця і труднощі дивізії, передовсім факт, що дивізія мала бути німецькою частиною, в німецькому мундурі, під німецьким командуванням. Демагогія використовувала всі недоліки, з деталей робила справи рішального значення. Завзятих «сборників» зокрема боліло те, що дивізія має назву «Галичина», що гербом не є тризуб, але галицький лев. Слушно підкреслювано справу реклаमाцій. Знецінювано вартість німецького військового вишколу, підкреслюючи вартість партизанки. В німецьких колах, зокрема в оточенні губернатора, появилися панічні настрої. «Що ж буде, коли справа покінчиться невдачею?!» Щоб протидіяти й успокоїти німців, затривожена ВУ видала вже в травні інформаційний заклик про «формування галицької дивізії». (Крак. Вісті 10/6 1943, ч. 123).

УКРАЇНЦІ ГАЛИЧИНІ!

Від 28 квітня цього року йде підготовка створити дивізію з галицьких українців. За цей короткий час зроблено вже багато. Для керування справою створено у Львові Військову Управу з колишніх старшин Української Галицької Армії, на кожний повіт призначено одного старшину УГА, як уповноваженого Військової Управи. По всій Галичині, по їх містах і селах, відбулись численні народні збори та ділові наради. На цих зборах і нарадах з'ясовано, яке значення має для нас СС Стрілецька Дивізія «Галичина» та встановлено, що наш найвищий національний обов'язок

— всіми силами її підтримувати й масово вступати в її лави.

Десятки тисяч охотників зголосились до Набірних Комісій. Зголосилися і старшини і вояки УГА. Ген. Віктор Курманович пригадав нам у своїй відозві давню присягу вояків УГА: не покладати зброї, поки Рідному Краєві загрожує небезпека московського більшовизму.

Масово зголосилася до Набірних Комісій українська молодь. Цим довела вона, що хоче бути гідною своїх батьків, славних героїв УГА.

Український народ у Галичині виявив свою зрілість і свідомість. Він —

зрозумів, що його місце на фронтах світової війни, зрозумів, що не може він залишитись лише спостерігачем воєнних подій,

зрозумів, що зброя рішає долю народів, зрозумів, що в цій війні важиться і доля України, зрозумів, що лише той має голос і право при закінченні війни, хто тримає зброю в руках, хто б'ється за кращу долю свого народу.

Та готовість українців до збройної боротьби збентежила всіх ворогів українського народу. Вони не хочуть бачити зброї в його руках і всіма силами ведуть пропаганду проти створення СС Стрілецької Дивізії «Галичина». Вони еживають всяких засобів, щоб застрашити українців. А де не помагає залякування, там зрадливо вдають вони нібито українських патріотів. Обов'язок кожного свідомого українця — дати рішучу відсіч цій злочинній ворожій критиці.

У власному українському національному інтересі, для забезпечення кращого майбутнього своєму народові — українське населення Галичини йти-ме й далі твердо та непохитно тим шляхом, на який воно свідомо вступило від дня 28. квітня цього року. Львів, травень 1943.

За Військову Управу:

сотн. О. Навроцький, начальник військової канцелярії,
м-р. М. Кушнір, реф. пропаганди”
(Далі буде)

Федеральна

Кредитова Кооперативна Самопоміч

2351 W. Chicago Ave -

Chicago 22. Ill.

Телефон: HU 9-0520-1

Приймає вклади — уділяє позики

Години праці:

вівторок і субота 9 - 2-ої

вівторок і п'ятниця 6³⁰ - 8³⁰ вечором

Скористайте з обслуг

з вашим приїздом до Чікаго

Ф. Кордуба

СССР та сателіти

(Закінчення)

І останньо нове керівництво з хрущовською енергією забралось до організації міжнародної комуністичної конференції, щоб остаточно вияснити проблеми міжнародного соціалізму та винести вирішення-осуд «китайської ересі». Реалізація такої конференції вже досягла нібито великих успіхів, бо з 81 компартій, мало зголоситися до участі в цій конференції аж 79 компартій. Негативну настанову до цієї конференції мали Китай і Албанія. В зв'язку із запланованою конференцією, яка мала б відбутися у Москві у березні ц. р. під час 23-го з'їзду КПСС, зауважується великий рух партійних і державних керівників сателітних країн. Циранкевич відвідав Будапешт, Новотни — Москву, румунський прем'єр-міністрів І. Г. Маврер відвідав Тіта. Сьогодні тяжко передбачити чим закінчатся усі ці поїздки і взаємні консультації, бо кожна сателітна країна дбає виключно про власні національні інтереси. Нове керівництво ССРСР підготувляє цю конференцію білатеральними переговорами, уникаючи багатосторонніх зустрічей, які давали мало користей. Рівночасно треба мати на увазі, що нове керівництво ССРСР оминає хрущовську ідею організації нового комінформу, вважаючи, що будь-яка форма об'єднаної міжнародної організації світового комунізму на найближче майбутнє є неактуальна.

Коли ближче приглянутися політиці нового керівництва супроти сателітів, то стверджується:

1. Нове керівництво докладає усіх зусиль, щоб жити в найбільшій приязні з Югославією, і невідомо покищо, чи Югославія вкортці не буде в якійсь формі прилучена до КОМЕКОН.

2. Супроти Сх. Німеччини, нове керівництво старається запевнити Ульбріхта, що ССРСР завжди буде тільки по його стороні та не буде шукати наближення з Бонном. Як відомо Хрущов у 1964 р. поробив був перші заходи до наближення з Бонном, тому його заходи дуже не задовольнювали Ульбріхта.

3. Нове керівництво звернулося було до Албанії, щоб урегулювати взаємовідносини, але на це звернення албанське радіо з Тірани відповіло лайкою.

4. Відносини з Угорщиною є здержливі, бо Кадар дав відчутти новому керівництву, що ССРСР вже не є єдиною країною, з якої виходили б поштовхи. Також холодне відношення нового керівництва зауважується й до Чехо-Словаччини але рівночасно воно є коректне.

На особливу увагу заслуговують взаємовідносини нового керівництва до Польщі, Румунії і Болгарії. Ці три країни є найважливішими між сателітами. Взаємовідносини між Гомулкою і новим керівництвом насправду приятельські. Не минуло двох тижнів від усунення Хрущова, як нове керівництво ССРСР зустрілося вже з Гомулкою і Циранкевичом у Польщі. Безпосередньо після конференції Варшавського Пакту в січні 1965 р., чвірка перевела окремі наради недалеко Мазурського озера. В квітні 1965 р. советська делегація під проводом Брежнєва відвідала Варшаву. Нове керівництво доклало всіх зусиль, щоб запевнити Гомулку і Циранкевича, що приязна політика ССРСР за Хрущова буде дальше вдержувана. Усі ці заспокоєння Гомулки випливають із надій, що йому вдасться своїми впливами допровадити до єдності Сх. Блоку. Крім цього, для ССРСР Польща є центральною країною європейської політики і стратегії. Сх. Німеччина, Чехо-Словаччина і Польща творять північну групу держав, які посідають більшу частину промисловості та майже половину населення з цілості сателітних країн. Тому ця група для ССРСР є багато важливішою від південної, яка складається із балканських країн, в якій Угорщина відіграє роллю зв'язкової країни. Стратегічне положення Польщі в північній групі держав має особливе значення. Крім цього Польща лучить господар-

сько і військово ССРСР з Сх. Німеччиною. Коли б дійшло в Польщі до усамостійнення на зразок Румунії, положення советів у Середній Європі було б дуже послаблене та загрожене існування східно-німецької держави. Крім цього, не вільно забувати, що ССРСР є певним гарантом західних кордонів Польщі та джерелом господарської допомоги. Також новий політичний курс Новотного супроти ССРСР тільки зміцнює значення Польщі.

Південна група держав для сов. стратегії має багато менше значення ніж північна. Південна група, крім Болгарії, пішла власним шляхом розвитку. В Румунії, Югославії і Албанії панують гострі відосередні тенденції. В цих країнах став панівним націонал-комунізм. Болгарія, як вірний союзник ССРСР у цій групі має слабкий режим. Між усіма державами півд. групи, одинока Болгарія для ССРСР набрала ще більшого значення на Балканах, порівняно із значенням цієї країни в 1945 р. Рівночасно в півд. Європі одинока Болгарія є дійсним союзником ССРСР, тому совети є рішені цього відданого союзника весторонньо підтримувати.

На закінчення цього огляду приходить ствердити, що в загальному політика нового керівництва супроти сателітних країн має дефензивний характер. Про завершення до політики сталінської офензиви і посилення терору не приходить вже сьогодні говорити, бо нове керівництво ССРСР свідоме того, що йому вже не вдасться перевести повної інтеграції країн Сх. Блоку, а єдине, що залишається для політики ССРСР, це лише назовні маніфестувати єдність Сх. Європи. В дійсності єдність у московському розумінні Сх. Європи щораз більше розбивають націоналізми окремих сателітних країн, яких вже не вдасться Москві приборкати.

Висновки

Советська пропаганда безперервно чваниться про «незрушиму, постійно зростаючу силу соціалізму і комунізму», про «об'єднаність соціалістичного табору і всього міжнародного комуністичного руху». Приймаючи на XXII-му з'їзді нову Програму КПСС, ЦК компартії Сов. Союзу намагався цією програмою об'єднати міжнародний комуністичний рух під своєю кермою. Тому в журналі «Коммунист» часто приходилося читати, що ця нова Програма «визначає майбутність усіх країн і народів», бо в ній «з особливою силою виложені важніші положення марксизму про те, що комунізм, як світогляд і, як устрій по своїй сутності є інтернаціональним». Наголошувало, що «комунізм і інтернаціоналізм є нероздільні», тому що «комунізм несе щастя усім народам світу, здійснюється в праці і боротьбі народних мас багатьох країн на основі їх дружби, співпраці, взаємної допомоги і підтримки». Під час другої світової війни... «ССРСР з честю виконав не тільки задачу оборони соціалістичних завоювань, але також і визвольну місію». Тлумачиться також і те, що «збройні сили ССРСР урятували світову цивілізацію, визволили багато народів від фашистського рабства та загрози поневолення, уможливили перехід багатьом країнам на шлях соціалізму».

Усі ці пропагандивні гасла в практичному житті т. зв. «країн соціалізму» не знайшли застосування. Не зважаючи на це, що советські теоретики комунізму докладали дуже багато зусиль, щоб переконати «країни соціалізму» в тому, що «всякий прояв націоналізму приносить шкоду загальним інтересам соціалістичного співробітництва, та передусім народів тієї країни, де він піднімає голову», не дали бажаних вислідів. Багато разів закликав ЦК КПСС, щоб «марксистсько-ленінська партія світу» доклала всіх зусиль, аби здемаскувати ідеологію і політику т. зв. «національного комунізму», та «розкольніцьку, національну політику компартії Албанії, Китаю,

відступників-компартиї від рішень компартиї, прийнятих на нарадах у 1957 і 1960 рр. Уся «шумиха» ЦК КПСС не дала позитивних наслідків. Постає різні форми комунізму, дійшло в дійсності до повного розбиття світового комуністичного руху. ЦК КПСС обвинувачує КП Китаю, що вона «півела курс на політичне і організаційне розбиття комуністичного світового руху, рівночасно замовчуючи політику Югославії, яка ще за життя Сталіна пішла власним шляхом т. зв. «національного комунізму».

На безрезультатній консультативній конференції компартиї в 1965 р. відмічено в Ком'юніке, що «боротьба проти імперіалізму вимагає колективних зусиль усіх компартиї світу». Тому на перший план треба ставити «об'єднаність міжнародного комуністичного руху на основі збереження демократичних принципів самостійності та рівності всіх братніх партій». Успіх цього рішення ніякий, бо нема жодних виглядів на те, щоб дійшло до об'єднання світового комуністичного руху на ленінських засадах, тобто повного підпорядкування Москві.

Сьогодні міжнародний комунізм перебуває у перманентній кризі, бо кожна компартия на перше місце ставить інтереси власної нації, а не фікцію міжнародних інтересів. Компартиї «країн соціалізму», які діють в орбіті безпосередніх, всебічних впливів ЦК КПСС, також пішли шляхом зберігання інтересів власних народів, в ніякому випадку не зрікаючися усіх надбань на користь міжнародного комуністичного руху. Приклад Югославії, Китаю і малої Албанії тільки додав відваги компартиям «країн соціалізму»-сателітам, щоб підміняти пролетарський інтернаціоналізм націоналізмом, видвигаючи національні і расові різниці вище солідарності робітників усіх країн. За таких умов хіба не приходиться говорити про необхідність розроблення інтернаціональної стратегії і тактики світового комуністичного руху. Кожна компартия дбає про дальший розвиток власних національних культур і економіки, в ніякому випадку не резигнує з рідних мов. Рівночасно в політиці цих компартиї немає навіть найменших познаник і стремління до «наближення» згл. «злиття націй».

Рівночасно в СССР ЦК КПСС, починаючи від XXII-го з'їзду КПСС повів посилену діяльність у напрямку ліквідації мов неросійських народів, застосував політику «злиття націй» в один «совєтський» нарід. Яка колосальна різниця у національній політиці СССР порівняно з політикою інших компартиї світу! Для зовнішнього експорту совєтська пропаганда твердить, що нова Програма КПСС визнає рівність усіх націй і народів СССР.

В дійсності ж ця нова Програма КПСС культивує тільки російський расизм, націоналізм і шовінізм. Усі неросійські народи позбавлені справедливого розподілу духових і матеріальних благ. Розвиток культури і мов неросійських народів різними способами гальмується; насильно вціплюється цим народам російську мову й культуру. Все це переводиться нібито в ім'я добра комунізму, бо комунізм ставить своєю ціллю не тільки унешкідливлення всякої національної особовості, не тільки зближення націй, але й злиття націй. На тій, нібито основі, КПСС піддержує все, що допомагає поступовому стиранню національних різниць (гл. «Коммунист вооруженных сил» ч. 6/1965, стаття: полк. А. Бигашев — «Коммунизм и нации»). Це злиття націй переводиться при допомозі російського народу, методом переселення молодих кадрів і їх змішування на іншонаціональних просторах. Рівночасно т. зв. «союзні республіки» щораз більше заселяються росіянами. Совєтська преса твердить, що етап зближення націй проходить в СССР еволюційно, «без будь-яких штучних адміністративних прискорень». Однак ці твердження не відповідають дійсності, бо процес «злиття націй» переводиться продумано й систематично. Наприклад, росіянинові в СССР вільно бути патріотом РСФСР, а українцеві суворо забороняється бути таким же патріотом УРСР. Кожному українцеві чи неросіянинові, який культивує власні національні тра-

диції, звичаї і обичаї, наліплюється ярлик «буржуазного націоналізму», а до росіянина це не стосується. Ось так виглядає в дійсності свобода, рівність, братерство і справедливність у межах СССР! Для експорту совєтська пропаганда ширить все те, що в дійсності немає ніякого практичного застосування.

Все це не тільки пізнали, але також і вивчили компартиї сателітів, тому вони, після смерті Сталіна, коли дійшло до пом'якшення терору, пішли власним шляхом, змагаючися до незалежності від Москви. Про визволення різних країн збройними силами СССР хіба не приходиться говорити, бо в дійсності т. зв. «визволені країни» стали окупованими базами Сов. Союзу. Тому народи цих «визволених країн» раді б скорше позбутися «опіки й допомоги російського народу».

8-ИЙ ДЕЛЕГАТСЬКИЙ З'ЇЗД СУВ У НІМЕЧЧИНІ

11-го червня 1966 р. в Мюнхені відбувся 8-ий делегатський з'їзд СУВ. В з'їзді взяли участь делегати Крайових Управ з Німеччини, Австрії і Франції. З Англії і Голландії делегати не могли приїхати, але переслали свої уповноваження.

Вибрано президію зборів в такому складі: голова — полк. М. Стечишин, заступник — підхор. Куликівський. Після вибору різних комісій забрав слово голова СУВ полк. В. Татарський, який в своїй одногодинній промові представив делегатам працю, яку виконала ГУ. Після закінчення звіту, присутні нагородили його рясними оплесками. Опісля забрав слово голова контрольної комісії май. Зіневич, який ствердив, що ГУ вела бездоганно фінансову господарку. Дискутанти ствердили жертвенну працю ГУ. Після дискусії уделено ГУ абсолюторію, а полк. В. Татарському зложено подяку за його працю.

На пропозицію комісії матки вибрано ГУ в такому складі: голова — полк. В. Татарський, заступник і секретар — май. Зіневич, члени управи — сот. М. Коваль і сотн. П. Кізімів і май. Василів. Товариський суд — голова — підполк. Хомічевський, члени — сотн. Орловський і підхор. Куликовський. До Контрольної комісії: голова — пор. Трохимець, члени — пор. Боярський і підхор. Куликівський.

З'їзд ухвалив ряд резолюцій, які будуть пізніше подані в пресі. Подаємо лише головні точки: 1. Закликається ветеран, щоб брали жвавішу участь у всіх ділянках нашої еміграції. 2. Титул Головного Отамана був присвоєний лише бл. пам. С. Петлюрі, бо він командував українською армією під час наших визвольних змагань, уважаємо, що цього титулу не можна тепер присвоювати президентам у екзилі, бо це не є на часі і неправно. 3. Присутні і всі воляки у вільному світі повинні протестувати, що до організаційного комітету по влаштуванню академії з нагоди 40 ліття смерті бл. пам. Головного Отамана С. Петлюри не був запрошений на почесного голову сподвижник Головного Отамана генерал-полковник О. Удовиченко.

Після вичерпання останньої точки, відспіванням національного гимну закінчився з'їзд.

Присутній

БРАТСТВО КОЛ. ВОЯКІВ 1-ОЇ ДИВІЗІЇ УНА ВИДАЛО

документальну працю проф. З. Зеленого

УКРАЇНСЬКЕ ЮНАЦТВО у вирі другої світової війни

Книга об'ємом 280 сторінок з 4 кольоровими таблицями, знімками та фотокопіями документів.

Ціна: \$3.50 брошур.

\$4.50 тверд. оправа.

Замовляти в Адміністрації «Вістей».

Йосип Сірий

У чужій армії

Після цих останніх вправ позиція моя в полку*) стала значно міцнішою, хоч командир полку все ще дивився на мене не прихильним поглядом, бо ніяк не міг перебороти мого призначення персональним бюром без його згоди. Поза службою він старався мене не помічати, жодних приватних розмов зі мною не проводив і виглядало, що я як людина, для нього не існувала.

Одного дня прийшла моя черга провадити батальйон на вправи, перед тим коли батальйон був ще в колоні, треба було командирові полку здати, кінно, рапорт, тобто після подання команди, належало, в гальопі, прискочити до того кому здається рапорт, осадити коня і, тоді, салютувати шаблею, рапортувати.

Певний фасон, якого, чомусь то, дуже дотримувався підполк. Умястовський. Що ж мені було робити, коли той кінь, якого, на той час, було мені приділено (пізніше кожен майор мав постійно приділеного коня) жодного гальопу не визнавав. Не помагали, ні мундштук, ні шпори. Тоді охопила мене злість і подавши команду батальйонові, я, замість під'їхати з рапортом до командира полку, під'їхав до старої верби, виломав доброго прута і лише прутом змусив мого «Буцефала» перейти в галоп. Ціле щастя, що на маневрах, в полі, не обов'язувало ношення шаблі; бо коли б у руках та була шабля, не було б де тримати патики. Рапорт здав по всім приписам і бажанням командира.

Він посміхнувся... Перший раз я побачив, на лиці цього гордого, ученого поляка-військового, усмішку.

— Ви б, пане майоре, завчасу, наказали наломати собі прутів, — іронічно посміхаючись сказав полковник.

— Голошу слухняно, я просив б пана полковника дати зарядження, щоб майорам приділяли трохи кращих коней, а не якихось «кашевозів» з під кухні — з обуренням відповів я.

Полковник такої відповіді не сподівався, по лиці пробігла у нього легка нервова гримаса і він вагався, що зробити у цьому випадкові, чи зарахувати мені це, як брак субординації, чи перевести на жарт. Одначе, змилювався Бог, голосно засміявся й промовив: — Я знаю, що українці великі гумористи... Завтра дістанете іншого коня.

Після дивізійних польових вправ осінні маневри були закінчені. Залишилось ще кілька днів для переведення фінальних маневрів в рамках полку.

У фінальних полкових маневрах мені припало взяти участь, в характері командира батальйону (воєнного складу) по стороні «синіх». Мое завдання було таке: «побити» ворог відходить в загальному напрямку на північний захід, прикриваючи свій відворот виділеними відділами. Летунська розвідка повідомляє, що передні відділи ворога досягли річки Бзури й почали переправу. Завдання: зіпхнути ворожий відділ (в силі батальйону), який вміщився в цукроварні М. (сторона червона) та утруднити переправу головним силам».

Оперативний наказ я дістав о год. 10-тій вечора, з тим, щоб рано о год. 3-тій розпочати акцію. Часу було мало. Треба було добре обмірковувати завдання, перевірити організацію батальйону та видати відповідні накази.

Старшому капітанові батальйону видав наказ провідати стан батальйону, видати польові харчі, після чого відмашерувати в район ліска С. забезпечитись, даючи людям відпочинок. О год. 2-ій рано, збірка командирів компаній в лісничівці. Польових суддів поінформувати про місце збірки.

Тепер осталося головне, уложити план наступу. Добре здавав собі справу, що це останній й рішучий екзаме́н українському стажистові, який заважить не тільки на його opinii, але рівно ж на справі дальшого школення.

Я, щоправда, мав перед собою вже трохи «упокореного», але все ж таки не дуже прихильного до мене командира полку, тут, на маневрах, рівно ж мусів пам'ятати, що маю неприхильних до мене людей в штабі нашого військового міністерства. Тому то наступ на цукроварню «М» мав для мене всебічне значення.

Тієї ночі зовсім не спав, обмірковуючи план наступу. Після певних вагань, я залишився при двох альтернативах: діяти по шаблону, або заризикувати маневром. Вибрав останнє. Коли ворог не спостереже мого маневру — я виграю, коли ж спостереже і перейде в контр-наступ — знищить мій батальйон.

О 3-тій годині вночі видав наказ до наступу. Біля мене сиділо вже трьох суддів й докладно записували всі мої зарядження.

Перша компанія з додатком: плутону тяжких кулеметів, плутону польових гармат, одної протитанкової гарматки та радіостанції на колесах, наступає фронтально на цукроварню «М», як передовий відділ наступаючого батальйону, решта (головні сили) просуватимуться флангово, польною дорогою, між горбами, на лісок, що межує з землями цукроварні. Провідна думка була така: змилити ворога фронтальним наступом, а цілістю вдарити на крило.

Коли б такий маневр удався, я міг би, дуже скоро, опанувати цукроварнею і притиснути ворога до річки Бзури, загальмовуючи йому форсування ріки, тобто успішно виконати моє завдання. Командир передової компанії дістав наказ, що коли б ворог спостеріг маневр і перейшов до контрнаступу, відходити на лісок, щоб злучитись з батальйоном.

О год. 3-ій вночі, згідно наказу, батальйон «синіх» рушив до акції. При батальйоні я теж мав одну радіостанцію на колесах і, при допомозі коду, що 15-20 хвилин, діставав відомості про дії передової компанії.

Лише почало світати, як ворог положив сильний удаваний вогонь по передовій компанії. Таку відомість подав мені радієм командир передової компанії, в той же час розвідка роверистів дала знати, що узлісся вільне.

За якийсь час, командир демонструючої компанії подав, що ворог далі кладе сильний вогонь, марш компанії припинився, командир займає підставу вихідну до наступу. Тимчасом частини мого батальйону входять в ліс, розвідка ніде не зустрічає ворожого убезпечення. Польові судді дивуються, що ворог злегковажив убезпечення ліска і нотують собі це, як першу велику помилку командира «червоних»; але ця помилка скоро зблідла після дальших подій.

Передова компанія повідомляє через радіо: ворог зміцнює вогонь, польові судді, просовуватись вперед, забороняють. Я б і сам далі не йшов, бо це входить в моє завдання, окопуюсь і вдаємо, що чекаємо підходу батальйону.

Батальйон, під мою команду, зайняв в ліску вихідні позиції і, під прикриттям всіх середників вогню, якими диспонував, вдаряє на крило й почасти на тили ворога. Ворог переносить вогонь з моєї передової компанії, що окопалась у фронтальному наступі, на мене. Даю наказ передовій компанії перейти в наступ. Ефект надзвичайний. Ворожа артилерія в наших руках, багато тяжких ворожих кулеметів стають не чинними. Ворог в паніці. В полі чути, як сурмлять сурми «відбій», а потім «збірку». Кінець війні... В легкому авті, полем, прямує до мене, з великим білим прапором головного судді, полковник Умястовський. Затримує машину, підходить до мене зі словами: «Гратулюю, пане майоре! і стискає руку».

Нарешті я відчув, що тепер стою на твердих ногах, що моя позиція в полку міцна і, що тепер можна спокійно школитись далі.

*) Продовження з числа 121.

Після повороту з маневрів я дістав в командування батальйон з застереженням праці в мобілізаційному відділі, куди двері, для стажистів-контрактних, були зачинені. Так звані «моби» робив за мене командир одної з компаній мого батальйону. Пробували ми цю, престижеву, справу порушувати в нашому штабі, але з того, абсолютно, нічого не вийшло.

Почалася праця в гарнізоні. В міжчасі я дістав лист від нашого військового міністерства підписаний генералом Сальським, що мене призначено кандидатом до вищої військової школи, але те призначення прийшло запізно, бо наспіла польсько-німецька війна.

Підполковник Курч не забував про мене і завжди знаходив мені працю, чи то приготувати для нього завдання в терені, чи то виступити за нього, в заступстві, на вправах. Я з того був дуже задоволений, бо мав ширший обсяг вишколу.

Підполковник Умястовський дуже пильнував, щоб офіцерство жило в якнайкращих товариських відносинах і тому завжди був незадоволений, коли на полкових вечірках бракувало офіцерів.

Одного разу, це було восени, падав холодний дощ з вітром і, на полкову забаву прибуло мало офіцерів; підполк. Умястовський був в поганому настрою і, десь біля 12 години вночі, наказав перевести офіцерську тривогу (аларм). За пів години, зібрались всі офіцери в касині, відділив тих, що не були на вечірці і дав їм тактичне завдання: накреслити оборонну сітку позицій в терені віддаленому за 40 кілометрів від Кутна, а шкідці представити, на папері, в штаб полку до год. 8-ої вечора, того ж самого дня.

Всі мають негайно виїхати в терен. Достарчена потрібна кількість коней.

Ті, що були на вечірці продовжували бавитись, ще, десь, до год. 2-ої вночі; після закінчення забави розійшлись відпочивати.

Хоч я й був на вечірці, але мені запропонував командир полку (а пропозиція командира, завжди, рівняється наказові) поїхати з ним, авто, в терен аж о год. 9-тій рано. Я мав ще час переспатись, а о 9-ій ставився в штабі полку. Поїхали в терен. Підполковник Умястовський провадив авто, а мені дав завдання, по карті, керувати нашою «прогулянкою».

Вправи відбулися на дощі... Таки добре намісили болюта, поки обійшли всі позиції. По закінченні вправ, лише одному майорові, який захворів, було дозволено вертатись потягом, решта знов верталась до гарнізону кінями.

Цей дивний експеримент, однаково ж, не пройшов безслідно, бо вже на наступній вечірці касино було заповнено панями офіцерами, які мабуть прийшли до висновку, що ліпше танцювати з елегантними панями, ніж товктись на коні 40 кілометрів та ще й в дощ.

Вишкіл й життя проходили нормальною дорогою, коли це сталася історична вага подія — проголошення незалежності Карпатської України. Поляки насторожились. Ми чекали (нас в полку було двох контрактних; я і капітан Антін Савченко, пізніше розстріляний більшовиками) якихось інструкцій в цій справі від нашого генерального штабу в Варшаві, але так нічого й не дочекались: «пливи мій човнику по волі хвиль», і ми пливли, як хто вмів.

Під час спіткань з польськими офіцерами, чи то в службі, чи в касині ставились нам різного роду питання (в справі К. У.), часто провокаційного характеру.

— Що ж, пане майоре, маєте вільну Україну, можете хіба, туди їхати? — запитав мене один майор, прибувший в якійсь справі, зі штабу дивізії.

— То знаєте проблема, — відповів я, — що ж я там, сам, буду робити, без війська? Над тим треба подумати.

Другим разом, один з поручників, в присутності інших офіцерів, задав мені, в дуже чемній формі, але не без в'дливости, такого роду питання — «Чи вільно запитати, пана майора, якби так із-за Карпатської Укра-

їни, та, скажемо, розпалилась війна з німцями, чи пан майор був би з нами, чи з німцями?»

Я посміхнувся і відповів: — Бачите, пане поручнику, перше ніж відповідати на ваше питання, я вам, щось скажу... Отож коли б був в ранзі поручника, я б не відважився поставити майорові подібного роду питання, з мотивів субординаційних...

Поручник почервонів, дехто засміявся.

— А тепер відповідаю. Карпатська Україна досі була окупована чехами і, не розумію, чому із-за Карпатської України мала б вибухнути війна німців з поляками, але коли б, щось таке сталося, то я тут не маю про що міркувати, чи рішати, бо в такому випадкові, я б дістав наказ, від свого уряду, що маю робити.

— А де ваш уряд перебуває? Я щось про це нічого не чув... — ніби з зацікавленням спитав поручник.

Мені не прийшлося на це питання відповісти, бо тут обізвався один з майорів, який добре до мене ставився і орієнтувався в українських справах.

— Воно так виглядає, пане поручнику, що ви народились й виховувались в лісі, бо ж нічого не чули й не знаєте, що навкрузи вас діється...

— Бо я таки, дійсно не знаю, про який уряд згадував пан майор, — боронився поручник.

— Згадувано про уряд УНР в екзилі... Наші армії, українська й польська, були в спільній акції і разом відбивали від більшовиків Київ...

— А, то це уряд Петлюри! — ніби врадувався поручник, що от все ж таки він щось знає.

— Такого уряду немає, — пояснював далі майор, — уряду Петлюри немає... А був і є уряд Української Народної Республіки... Петлюра ж був президентом і начальним командантом українського війська, — та звертаючись до мене спитав, — правду я кажу, пане майоре?

— Цілковито правильно, — підтвердив я.

Поява на політичному полі Карпатської України дуже схвилювала поляків.

Українці з Західньої України почали просмикатись через границю в Карпатську Україну. На випадок, будь яких, заворушень, поляки хотіли забезпечитись і в тій цілі почали зміцняти свої пограничні гарнізони.

37 п. піхоти також був призначений на зміцнення погранича. Я і капітан Савченко були в клопоті, що нам робити, коли наш полк вирушить на нову пацифікацію. Ми гадали, що коли поляки почнуть зміцнювати Карпатське погранича, наш уряд в екзилі запротестує і відкличе всіх своїх контрактних-стажистів з війська, але нічого подібного не сталося і ми вирішили, що Савченко, ніби-то, захворіє і першим потягом поїде до Варшави по інформації, але то виявилось зайвим, бо командування полком, в цьому випадкові, поступило дипломатично: полк виступив, але мене й Савченка залишили для повнення служби в гарнізоні. Чи таке рішення побрав сам підполковник Умястовський, чи дістав інструкції з Варшави, невідомо, факт, однаково ж, був той, що ми залишилися в Кутні. За якийсь час ми спостерегли, що перебуваємо під делікатно-непомітною обсервацією.

За якийсь час полк вернувся, почалося, ніби, нормальне військове життя, але ненадовго. Політична атмосфера була напружена. Само собою виникало питання, в якому положенні знайдуться контрактні українці в польському війську на випадок війни з німцями. Доходили неясні чутки: раз, що в день вибуху війни контрактних інтернують, потім, навпаки, що покличуть на дійсну службу і підвищать в рангах, потім знов, що контрактні, досі, мали теорію, тепер для повноти вишколу мусять відбутися практику. Нічого певного. Ми дуже дивувались, що від нашого генерального штабу, в цій справі, немає жодних директив.

Десь між 23-26 березня 1939 року в Польщі була оголошена частинна мобілізація і 37 полк піхоти був першочерговий.

Покликано всіх штабових старшин до полку. Підполковник Умястовський оголосив нам, про частинну мобі-

лізацію. Наш полк першочерговий має негайно мобілізуватись і виступити в район Вонгровця де дістане наступні накази.

Мене визначено командиром 3-го батальйону.

— Прошу, зараз взяти мобілізаційні пляні й приступити до роботи... Час маємо обмежений, — він протягнув мені руку.

— Пане полковнику, — звернувся я до Умястовського, — як я маю виконати ваш наказ, коли контрактним офіцером заборонений вгляд в «моби»?

— Тепер немає контрактних, нервово пояснив Умястовський, тепер всі ми є чинної служби... Я вже видав наказ, щоб вам були вручені «моби», які торкаються вашого батальйону.

Таким чином несподівано була розв'язана справа «моби», як рівно ж положення контрактних.

Перший й другий батальйони розмістились у Вонгровці, мій батальйон в Тужа, звідки доручено мені було приготувати оборонні позиції на лінії озер річки Велна, для полку. Приблизно за десять днів все було готове: пороблені гнізда для тяжких кулеметів в оборонній сітці, як рівнож приготовлені становища артилерії. До того всього приготовлено відповідні шкіци.

9-10 квітня мене відкликано назад до Кутна, де доручено школити два нових рекрутських батальйони.

Перешкіл відбувався прискореним темпом і після відбуття стрільня, один батальйон молодих, відправлено в розпорядження полку, яким тепер командував підполковник Курч, бо командира полку підполковника Умястовського відкликано до Варшави в розпорядження військового міністерства. В Кутні, цілістю залишеного війська командував «де юре» полковий квартирмейстер майор Смотер, я провадив вишкіл і майор Смотер до того не мішався, бо я безпосередньо підлягав підполковникові Курчові у Вонгровці.

Як тільки Гітлер прийшов до влади (1932-33) в Польщі почалася німецька підпільна робота. Де-не-де почались арешти, особливо на Помор'ю. Німецьке радіо діяло цілком відверто. Союзники натискають, щоб не дратувати німців.

Війни, фактично, треба було сподіватися з дня на день, тобто від моменту 23 серпня 1939 р., коли то підписаний був пакт про неагресію німців зі союзними. В Варшаві все ще не вірили в можливість війни, може тому то й ми контрактні офіцери не мали жодних розпоряджень від нашої української влади.

1 вересня 1939 р., в п'ятницю, почалась війна. Німці клинами врзались в Польщу. Перед тим у Польщі була оголошена загальна мобілізація, 31 серпня 1939 року.

Почали напливати резервісти. Першого ж дня війни, о год. 5-тій рано, Кутно, а особливо двірець, були збомбардовані. Прийшов наказ, вислати ще дві компанії до Вонгровця і в Кутні залишилася одна компанія і плутон тяжких кулеметів. 5 вересня майор Смотер отримав наказ, негайно, з військом залишити Кутно і відходити під Варшаву, до Гури Кальварії.

Резервістів було біля півтори тисячі стрільців та щось коло 30 офіцерів резерви: всі були не обмундировані і не озброєні. Озброєного війська було: стрілецька компанія, плутон тяжких кулеметів та плутон роверистів.

З решток омундирования й озброєння вдалося ще зліпити два плутони резервістів. До диспозиції було трьох старшин служби чинної: капітан Стефаняк, капітан Савченко (контрактний) та ще один поручник (прізвища не пам'ятаю) Н.

Я обняв цілість. З таким військом мені ще не приходилося воювати; за винятком п'яťох озброєних плутонів, все то були люди цивільні. Один прийшов у старому смокінгу і «лякерках», якийсь бувший «данцер». Коли я спитав його чому в такому одязі з'явився до війська — він відповів: «Власне добре, що я так одягся, бо мабуть замість воювати, прийдеться танцювати». Резервісти були обурені, що їх не обмундировано, але захову-

вались спокійно і здисципліновано. Моїм ад'ютантом був поручник резерви Саква. Я мав до диспозиції кілька взів і полковий фаєтон, майор Смотер авто; мав їхати з нами, але чомусь поїхав окремо і більше я його не бачив. Пізніше дійшли чутки, що був забитий диверсантами. Моє завдання було допровадити цілість до Гури Кальварії, де дістану одяг і зброю.

Відділ був поділений на три підвідділи. Зі взгляду на дуже активне, німецьке летунство, машерували ночами, вдень відпочивали по селах та лісах. З харчуванням справа виглядала трагічно, бо не було ані одної польової кухні і, все, що вдалось закупити, варили по хатах та часом у лісі пильнуючи, щоб не було видно диму.

Щодня кожен командир підвідділу діставав свою визначену трасу; ці траси, більше менше, йшли рівнобіжними дорогами. Озброєне військо не можна було ділити на підвідділи, бо тоді цілий відділ лишився б без жодної охорони. Тому то підвідділи маршерували рівнобіжними, зближеними, дорогами, маючи зв'язок зі мною циклістами.

Але вже 7 вересня стратився зв'язок з групою капітана Савченка, а вночі, з 8 на 9 вересня, ледве втримано сполучення з найслабшою групою поручника Н. При моїм штабі була група капітана Стефаняка.

8 вересня вночі перейшли ми через Скерневіце, які горіли. Минувши місто, ми опинились під обстрілом німецьких диверсантів, яких після двохгодинної перестрілки відкинуто з нашої дороги; однак шось, яким мав посуватися мій відділ, було обстрілюване німецькою артилерією. Можна було додумуватися, що німці вже зайняли Лодзь і їх передові відділи підходили під Скерневіці. Як уже згадував вище, німці врзались в Польщу клинами і оце, правдоподібно, по верхах одного з німецьких клинів переходило моє військо.

Переїшовши стороною, обстріляну німецькою артилерією дорогу, я врешті вийшов на шосе, але тут наскочив на якийсь обоз. Я наказав затриматись і перепустити той обоз, щоб уникнути безладдя. Дорога збігала в долину. Ми пройшли з десяток кілометрів спокійно, коли це несподівано почулись стріли. Вислано розвідку, яка ствердила, що обоз, який ми перепустили, затриманий диверсантами. Прийшлося тієї ночі ще раз зробити наступ на диверсантів.

Цим разом хоч диверсантів дуже скоро відкинуто, але в мене знайшлися перші ранені. За нами їхав на малій бричці підпоручник Мазур, нашого 37 п.п., де він тут взявся і що він тут робив невідомо, до нашої групи він не належав. Я хотів використати його бричку під ранених, але тут якраз хтось, крикнув: «Німецькі танки!» Підпоручник Мазур почувши це, затяв свого коника і зникнув, як корова язиком злизала. Цивільна група капітана Стефаняка знайшлась в прикрому положенні, розсипалась по полю й припала до землі, де кому вдалось, стрільці зайняли позиції вздовж шосового рова. Я вислав розвідку. Виявилось, що то був фальшивий алярм. Впорядкувавши групу капітана Стефаняка рушили далі. Наздогнали обоз, який повернув на Жірандів, ми взяли напрям на Гуру Кальварію.

Загублення зв'язку з двома підвідділами (не знаю чому так сталося, бо ж вони знали, якою дорогою машерували головний відділ) капітана Савченка і поручника Н. ще не видалось мені катастрофою, бо ж кожний з них знав де остаточний пункт нашого маршу. Над ранком ми добрались до якогось лісу.

Починало світати. Дальше машерувати з огляду на німецьке летунство не можна було. Я вислав розвідку циклістів в цивільному вбранні, щоб довідатись, що кругом нас діється. По якимсь часі розвідка вернулась і ми довідались, що стоїмо в лісі над річкою Равкою. В сусідньому селі, не пригадую назви, є німецькі танки. Розвідка натрапила на підвідділ капітана Савченка, який також затримався в ліску на схід річки Равки, про підвідділ поручника Н. нічого невідомо. Можливо, що нас-

Сотник СС інж. Любомир Савойка

Як повсталала армія Галлера

В нашої боротьбі з поляками, за встановлення Української Держави в Галичині, по перебранню влади від австрійських окупантів, вирішила долю нашої Галицької Держави в 1919-тім році польська армія Галлера, що була вислана альянтами з Франції до Польщі проти большевиків, а поляки ужили її до поборення українського війська в Галичині та на Волині, щоб збудувати, не тільки на польських землях, але теж на наших українських, свою польську державу.

До і під час першої світової війни, що почалась 1914 року, не було ніякої самостійної Польщі. Польські землі, враз з Варшавою, належали до Росії, західня Галичина до Австрії і деякі окраїни до Німеччини.

З вибухом світової війни, 1914-го року, поляки старалися визволитись з-під Росії в тій цілі створили в Австрії свій польський, стрілецький легіон. Чи і як бився цей польський стрілецький легіон на австрійським фронті проти Росії, ми в це не входимо, але їхні, горді пісні «От самой Варшави аж до Петербурга за Москалями марш, марш, марш» чути було по різних містах західної Галичини.

Але, поза кордонами центральних держав: Австрії, Німеччини, що вели війну з Росією, в Америці, Франції, Голландії тощо, проживала численна польська еміграція, з якої польські політики старалися теж створити польську армію, незважаючи на те, що в разі чого вона, на фронті антанті, може битися з такою ж, створеною в Австрії і Німеччині, армією, на фронті центральних держав.

Від половини 1916-го року зачав займатися питанням створення польських військових частин у Франції автор книжки, з якої ми беремо ті інформації, Джім Покер «Блакитні Лицарі» (Jim Poker: „Błękitni Rycerze”), що ще в 1931-ім році вийшла у Варшаві.

Він, студіюючи техніку у Франції, мешкав тоді в Сент Кłudі (St. Cloud) під Парижем у віллі «Айві Котедж» („Ivy Cottage”), де збиралося й багато інших поляків, які не могли дістатися додому до Росії, або такі, що втікли з Німеччини, не бажаючи воювати по німецькій стороні. Тож та вілля «Айві Коттедж» в Сент Кłudі, під Парижем, сталася завязком організації польських військових частин у Франції, пізнішої «Армії Галлера».

З кінцем весни 1917 року були вістки, що президент Франції видасть, на настирливі домагання поляків, декрет про створення автономної польської армії, з польською командою, під польськими прапорами. В Парижі при вулиці Рі де Шаналейс (Rue de Chanaleilles) створено польсько-французьку, військову місію, в секретаріаті якої став працювати і автор Джім Покер, а в віллі «Айві Коттедж» посилено працю над перекладуванням французьких, військових регулямінів, над усталенням військової команди, військових степенів, назви озброєння і все те, що було потрібне для організації польської армії. Велику заслугу в тих працях належить приписати підпоручникові Мечиславу Родзинському, якого автор книжки називає «асом французької піхоти».

кочили на нього диверсанти, коли висувався задалеко вперед і стратив зв'язок з головним відділом.

Загально ніхто нічого певного не знав. Від цивільного населення довідалися, що під Кутном ведуться завзяті бої. Рівнож від населення, через радіо, стало відомо (німецьке передання), що в Білій Підляській збомбардовано фабрику, варстати і велику кількість літаків на землі. Рівнож з польського радіо надавано, що Англія і Франція оголосили німцям війну. Два дні тому через село, де була наша розвідка (інформація села) проходив якийсь відділ кінноти і, нібито інформував, що є наказ маршала Рідза Сміглого про загальний відворот на Варшаву.

(Далі буде)

Мечислав Родзинські, студент університету, ще на початку війни вступив як доброволець до французької, чужоземної лерії. Завдяки витривалості в праці і відвазі він став капралем. З чужоземної лерії перейшов до пішого полку у Франції, де став «сержантом», а відтак підпоручником. Два рази ранений. Він був знаменитим розвідчиком і за відвагу одержав медаль і військовий хрест.

Праця польського «Комітету Народового» в Парижі, що виринув з польсько-французької місії в Парижі, і займався репрезентацією і політикою, увінчалася успіхом. Дня 4-го червня 1917 року вийшов декрет від президента Франції про організацію польської армії. Теж велика частина над усталенням регулямінів для польської армії зістала вже виконана.

Для рекрутації вояків до цієї польської армії створено в Парижі окремий місійний штаб під начальством майора Леблоа (Leblois) як теж в тій цілі вислано делегатів до Америки.

Для збирання польських вояків призначено табір в Сіль ле Гвійом (Sille le Quillaume) під командою французького майора Блянкарда, якому і повірено організацію і виховання польської молоді армії. Понадто усталено вишкільний табір для польських підстаршин в Камп ді Рішард (Camp du Ruchard), до якого й, зараз переїхав і автор Джім Покер, щоб стати підстаршиною, а відтак старшиною польської армії. До речі прізвище Джім Покер — це псевдонім одного з польських старшин армії Галлера, Юліяна Г.

Прибулих рекрутів уряджено в французькі блакитні однострой зі срібними польськими орлами на еполетах і у великі квадратіві блакитні берети на голові, що мали імітувати польську «рогатівку». Як пише автор — був це неfortunний мистецький помисл пані Бянки Кораб-Мерцер.

До табору в Сіль ле Гвійом поїхав «ас французької піхоти» — підпоручник Мечислав Родзинські, що тільки він один зі старшин був дійсно поляком і говорив по польськи. Всі інші підстаршини чи старшини були французи або т. зв. «вассерполяки», як їх називає автор. Вони мали тільки польські прізвища, як наприклад, сержант Каміньскі, якого рідня ще десь за Наполеона осіла у Франції, а він сам служив в однім з французьких колоніальних полків і по-польськи зовсім не вмів говорити. Та як почув про формування польської армії, то не з патріотизму почувся нагло поляком, але щоб на довший час, як інструктор польської армії, відтягнути від фронту. Він і йому подібні, не знаючи польської мови ні душі поляка — як пише автор, трактував поляків гірш як якихсь сенегалців і дуже всім докучав. Його всі дуже ненавиділи, але з причини строгої дисципліни мусіли йому підчинятися.

Подібним до сержанта Каміньського був командир першої сотні поручник Водзиньскі. З прізвища поляк, але французький громадянин. Дуже був докучливий, дрібничковий, неприступний і великий інтригант — пише автор. В цивілью був він торгівцем куферків. З творенням польської армії додумався, що своїм прізвищем може вдавати поляка і скоро туди зголосився. Під його проводом сотня перемінилася в свого роду карний відділ. Підозрілий і не знаючи польської мови, добирав собі до помочі подібних «вассерполяків» і заливав за шкіру сала польським воякам. Інтелігентам казав копати лятрини, обирати в кухні картоплю, мити баняки, підлогу, возити вугілля до кухні і старшинам і таке інше. Не було кому поскаржитись, бо в тім часі в Сіль ле Гвійом самотнім старшиною був вже згаданий поляк підпоручник Родзиньскі, а крім нього говорив по-польськи ще один аспірант-француз Леду, уроджений і вихований в Соснофьцу.

Крім того ті вояки не могли нічого зробити, бо французька армія була дуже «демократична». У французькій

армії інтелігенти не мали ніяких привілеїв, як було це в австрійській, німецькій чи російській арміях. Тут не було т. зв. «однорічників», що могли мешкати поза казармою, що по закінченню школи ставали автоматично підстаршинами і старшинами, з якими й числилися їхні інструктори в школі, бо знали, що вони в короткому часі стануть старшинами, а тоді могли б бути наражені на реванж. В французькій армії кожний інтелігент служив три роки, подібно як звичайний робітник чи селянин, без ніяких привілеїв. По році такої загальної служби, інтелігент міг піти до школи підстаршин і старшин, здобути підстаршинські відзнаки та при кінці служби здати іспити на старшину в резерві. Але всі аванси діставалось не з одержаного поза полком вишколу, але з титулу доброї і точної служби в полку.

Теж «демократичною» була система кар за провини, від найнищої до найвищої шаржі.

Старший стрілець чи десятник (капраль) міг карати двома днями арешту. Булавний (сержант) чотирма, командир сотні — вісьмома і т. д.

Кожна кара мусіла бути з'ясована на письмі й перевірена старшиною, який її міг відповідно модифікувати, бо мотиви кари були часто прямо комічні. Редаговані підстаршинами звіти не годилися ні стилем, ні з ортографією. Наприклад, «вояк Х — 4 дні арешту з розказу ад'ютанта Крука. Мотив: Стрінувши ад'ютанта Крука, наслідував голос цієї звірини». Або: «жовнір Х — два дні «касарняка» з розказу курінного ад'ютанта. Мотив: Увійшов до кімнати машиністок і шукав у їхніх кошульках». Або: «жовнір Х опустив з вікна горщик на голову сержанта, якого вуха відірвались через недбальство — 4 дні арешту».

Але наставник, що затверджував ті кари, часто їх підвищував. Казалось: «кара родить кари». Траплялось і таке, що кара двох днів касарняка, дана старшим стрільцем, виросла до 30-тих днів в'язниці, що їх міг дати командир дивізії. По цьому вже судив тільки воєнний суд.

Серед такої строгої дисципліни вишколювалось рекрутство на дійсних вояків. А звідки бралися рекрути? Ото ж сотні творились з поміж недобитків французької армії, з цивільних добровольців, зі збігців німецької армії та з тих поляків, що були в двох стаціонованих у Франції російських бригадах, які по збільшенню тих бригад, їх опустили.

Перший курінь польської стрілецької армії у Франції став на ноги щойно по прибутті т. зв. «Голендрів». Були це прості робітники, які в часі німецької окупації польських земель в Росії, масово виїхали, добровільно або примусово, до роботи до Німеччини, а звідси через «зелену граніцю» до Голландії. Нажившись подостатком в Голландії, почали там робити різні бешкети, бійки, крадіжкі тощо. Голландський уряд з початку це толерував, але в кінці зібрав їх разом і на старім понтоні вивіз їх на середину Зудерсі (Zuidersee). Звідтам польське, дипломатичне представництво спровадило їх до місця організування своєї армії в Сіле ле Гвійом.

Ті «Голендри» — як пише автор — зараз по прибутті в Сіле ле Гвійом пограбували тютюнову крамницю, обіграли в карти різних французів, «набрали» власників ресторанів на дармові обіди, тощо, але скоро остра дисципліна зробила своє і привела їх до порядку. В карах цієї дисципліни батари змінились на добрих жовнірів, а що був це спритний елемент, відважний і бойовий, то відтак на фронті була з них потіха.

Рівночасно в тім часі вернулась з курсів в Кемп ді Рішард вся польська інтелігенція так, що створено ще й окрему гарматну сотню, до якої й приділено автора в характері титулярного огнемайстра при 37 мм гарматах.

Теж прибули деякі старшини поляки з російських бригад і з французьких, колоніальних полків.

Дні сходили на вправах серед строгої дисципліни. В неділі курінь, в рядях зі сурмачами на чолі, маширував до церкви. Під час Богослуження, які відправляв капелян Венцовскі, співав вояцький хор. З церкви, в такім

же порядку, курінь вертався до бараків на обід, а по обіді можна було іти собі куди хто хотів. То ж вояки ішли до міста, де робили різні знайомства з французжанками і то тим успішніше, бо майже всі мужчини, крім дітей і стариків, були на війні.

Таке трактування жовнірів і остра муштра зробило своє. З цивілів стались правдиві вояки, з яких і шеф польської місії генерал Арчинард (Archinaard), по відповіднім перегляді куріня і гарматної сотні, був дуже задоволений.

В січні 1918 року курінь з гарматною сотнею і прочими відділами, переїхали до Ляваль (Laval), де вже були формації польських «Американів». По дірених бараках в Сіле ле Гвійом, а до того воєжних і положених серед болю, касарні в Ляваль, з ліжками, сінниками, подушками і біжучою водою до миття, видались жовнірам раєм. «Американі» дивились на них з погордою. Були убрані в нові, чорні мундури канадійської міліції. Мали свою польську команду, що відрізнялась від цієї у Франції, з чого виходили різні непорозуміння. Але вкортці, завдяки енергічному вишколові, все уодностійнилось. «Американі» стали добрими жовнірами. Курінь розрісся в полк. Всіх удягнено в французькі блакитні однострої. З'явилась оркестра. Командиром полку став підполковник Ясеньскі, а його ад'ютантом капітан Вельгорскі, але оба нічого не розуміли по польськи.

В Ляваль була теж російська, військова база. Бо Росія, в часі війни, вислала для «закріплення дружби» до Франції дві бригади, а третю до Сальонік. На вістку про революцію в Росії і большевицького перевороту, російські жовніри відмовили послуху своїм старшинам, вигнали їх а то і помордували. Франція, з початку як «демократична» держава, не хотіла мішатися в їх справи, але як зачались різні рабунки, тощо, то їх роззброїла і вислала на роботи до Марокка і Альжирі в Африці. То ж велика маса жовнірів і старшин, що могли уходити за поляків, поповнила польську армію в Ляваль.

Цілий полк і прочі частини, в блакитних одностроях, з однаковим озброєнням, робив враження справжнього війська.

По цілоденних вправах, вечорами, виучувано підстаршин і молодших старшин інтонацію і пізнання сигналів, даваних сурмами.

У французькій армії, для заощадження дижурних і зв'язкових, замість різних шукань, накликів і крикливих поручень, все виконується на підставі сигналів сурмачів. Так, наприклад, на прикликання дижурних, на відбір листів, на збірку, апель, чищення коней, на обід, лікарські візити, на алярм, зміну варті, гашення світла і велику масу інших функцій, були відповідні сигнали, давані сурмою. Тому треба було мати не тільки добре вишколених сурмачів, але теж добре ознайомих підстаршин і старшин з тими сигналами. А щоб ті сигнали вивчити, на те треба було мати добрий слух і вміти розрізняти тони, щоби, як сурмач засурмить якийсь сигнал, знати що в данім випадку робити.

В половині 1918 року вислано ту польську армію на німецький фронт, і хоч не до перших боєвих ліній, тільки в резерву, все ж таки вона там понюхала сильного, німецького, гарматного пороху і прийняла своє перше огненне хрещення. Вона підлягала команді 4-тої французької армії, якої головна фронтова квартира знаходилася в Шальон (Chalons). Понадто була вона під сталою опікою польського Народного Комітету, члени якого враз з польським визначним політиком того часу, Романом Дмовським відвідали її на німецьким фронті.

Та сильний німецький наступ по обох сторонах Реймсу аж до Аргонського лісу, що почався 14 липня 1918 року, а про який начальник 4-тої французької армії, генерал Гурод (Gouraud), довідався від своєї військової розвідки вже 7-го липня, дуже налякав польських жовнірів. Мимо відповідного приготування до цього німецького наступу, під час якого страшний гураган огня і заліза, змішаний зі струєю полум'я і трійливих газів, залив фран-

Підполк. інж. Михайло Курах

В союзі з большевиками

Причини до історії наших визвольних змагань в 1920 р.

І. З Вінниці до Балти¹⁾

Реорганізацію УГА Затонський²⁾ почав від того, що найперше намагався зліквідувати наш Ревком, який міг протиставитись деяким його плянам, намірам. Ревком був проти того, щоб УГА реорганізувати на окремі бригади й приділювати їх до большевицьких червоних дивізій, бо таке розбиття наших частин не було в нашому національному інтересі. Нам залежало на тому, щоб зберегти наші кадри, починаючи від корпусів, а кінчаючи на полках, куренях, сотнях. Правда і ми були за реорганізацією самої начальної команди і деяких штабів, де крилось багато небажаного елементу, але решту треба було залишити і зберегти до дальших дій. Ми вірили, що ці кадри буде можна поповнити свіжими силами, новим елементом, який буде напливати до нас вразі нашого успішного наступу проти поляків, чи навіть на випадок наших дальших бойових дій на самій Наддніпрянщині. Ми не втрачали надій на те, що наступить реалізація договору з дня 24. 12. 1919 року про об'єднання наших армій — наддніпрянської і галицької, як лише вдасться навести контакт з головноткомандуючим армією УНР ген. Омеляновичем-Павленком

цюзькі окопи, і мимо цього, що французькі гармати зі своєї сторони, не мовчали не видержали глибоко, 7 метрів під землю, збудовані бункри, бо їхні шини, бельки, мішки з піском, бетон, тощо були нічим проти 30 цм. бомб, від яких огню була видна кривава луна аж над Парижем, що є у віддалі 160 клм. від Реймсу (Reims). Польські частини перейшли з другої, оборонної лінії в третю в Ля Плейн (La Plaine).

По тій военній кампанії в Шампанії, польський полк, що мав досить великі втрати убитими і раненими, переїхав на тили до Сент Танч (St. Oanche), де почала групуватись ціла польська дивізія.

В між часі настало перемир'я і німці почали з Франції вицофуватись. Польська дивізія почала концентруватись в околиці Люневю (Luneville). замість машерувати через Німеччину до Польщі, як цього надіялись, попали знова в муштровий табор. Там їх і застало Різдво 1918 року. В самім місті Люневю формовано першу, самоходову секцію польської дивізії.

В перших днях січня 1919 року вирушила стотисячна, польська армія, під проводом генерала Галлера, через зелений Люксембург, мальовниче доріччя Рену і рівнини Прус, на схід, до Польщі. На латинський Великдень 1919 року вже були у Холмі. Деякі частини поїхали далі до Ковля, а один курінь до Володимира Волинського.

В Холмі, на тлі червоних мурів касарень, відбувся перегляд генералом Юзефом Галлером дванадцятитисячної маси польських жовнірів в блакитних уніформах і чотиритисячних таких же на конях, зложення відповідної присяги і дефіляда. Була це перша дивізія армії Галлера: стрілецькі полки враз з дивізійними гарматними батареями, інженерським відділом, дивізійною кавалерією, санітарними і таборовими відділами.

В тім часі, інші дивізії стотисячної армії Галлера, яку вислано з Франції проти большевиків, кинено проти нашої, української Галицької Армії в Галичині, які й вирішили її долю. Але наші війська, помимо гіршого озброєння, бились хоробро і не жалували «бленкїтних ричержів», бо автор, вчисляючи поіменно масу убитих старшин і підстаршин, згадує й про «аса французької піхоти», «лицаря над лицарями», «каваліра чотирьох орденів» підпоручника Мечислава Родзинського, що вийшов ціло з під Вердену, а який упав, в околиці Константинова, від звичайної козацької шаблі. Разом з ним — як пише автор — загинуло там понад 600 з «блакитної, жовнірської братії».

і стягнути всю армію в район УГА, або десь по сусідству. Навязуючи контакт з большевиками і договорюючись з ними про співпрацю, про наш союз і спільну боротьбу з поляками, ми не дуже вірили і большевикам і співпрацю з ними. Але ми рішили з ними говорити, договорюватись, тягнути наші розмови, щоб неутралізувати большевиків в боротьбі з УГА, а тимчасом концентрувати всю нашу збройну силу під фірмою УГА, устійнювати і закріпляти наші звязки з українськими повстанчими організаціями та їх збройними загонами. Маючи сконцентровану таку військову силу і збройний кулак ми могли бути більше рішучими в розмовах з большевиками, ставити певні вимоги і в категоричній формі вимагати реалізації спільних договірних точок. Але це не вдалось з таких причин:

1. Договір про об'єднання наших армій не був зреалізований через дивну тактику головнок. армією ген. Омеляновича-Павленка, людини політично не виробленої і без ширшого погляду на загально державні справи. Він часто підпадав впливам і підшептам різних партійних «політиків», слухав нічим не обгрунтованих «порад» своїх помічників — Загородського, Тютюнника, Долуда та інших старшин, які в цьому моменті зовсім не дописали, бо не розуміли хвилі часу і тих перспектив, які відкривалися перед нами в разі зєднання наших армій та їх плянної акції. Тому ген. Павленко з недобитками армій УНР погнався далеко в большевицьке запілля³⁾, де були великі прогалини від ворожих військ і цими прогалинами можна було гнатись, лавірувати, місцями робити наскоки на деякі большевицькі частини, здобувати від них деякі боєприпаси і військове майно. Такі операції під оглядом стратегічним давали дуже мало, а під оглядом політичним нічого і не давали змоги створити якусь операційну базу. Таку базу можна було створити спільно з УГА і в районі УГА. Ця нагода була пропущена і тому цей зимовий похід в державному розумінню не дав нічого, він був прогрою, а не вигрою.

УГА десятикована тифом та іншими хворобами, окружена ворогами (на заході поляки, з півночі й сходу большевики, в сусідній Уманщині Волох з своїми червоними гайдамаками, на півдні відступаючі частини добровольчої армії, а в найближчому сусідстві маневрував ген. Бредов, який відступаючи перед большевиками, пробивав собі шлях на захід в Польщу. Румунія також не була прихильно наставлена до УГА. Такий був стратегічний бік нашої справи, а тепер про політичний.

2. Ми ніяк не могли добитися зв'язку з урядом прем'єра Мазепи та його міністрами. Наші курери в Польщу до Петлюри (сот. Мих. Комарівський, сот. Микола Бісик, хор. Іван Єременко) вертали з нічим, без жодних вказівок і директив. Не вернули і наші курери до Коновальця (сот. Іван Кичун і студентка Марійка Яворська). До диктатора Петрушевича та його уряду ми наших кур'єрів не посилали. Отож ми не мали ніяких зв'язків і вони не відповідали на наші листи і меморами. Можна було подумати, що Мазепа і його члени гніваються на галичан за їхню «зраду», тобто за договір з Денікіном, що був заключений без порозуміння з цілою УГА, відповідальність за цей договір спадала на самого диктатора Петрушевича і його дорадників в роді д-ра Назарука, в меншій мірі на командуючого УГА ген. Тарнавського. Такої тактики наших державних провідників не можемо назвати доцільною і хочби в найменшій мірі оправданою. Вони не повинні руководитись особистими враженнями і настроями, а виключно державним інтересам. Тому повинні були тримати нашу руку, яку ми до них простягали, повинні були держати з нами контакт, служити своїми радами, вказівками. Ми підпорядкувались їм, ми хотіли, щоб вони старшували над нами і давали напрям нашій роботі, бо ми самі не мали жодних провідницьких амбіцій і аспірацій. Ми вимагали лише одного, а саме, щоб прем'єр Мазепа зі своїм ур-

ядом осів у Вінниці, чи десь близько, а ми йому гарантуємо охорону, повну безпеку і нашу підтримку і нашу підпорядкованість і послух. Взаємін за це ми вимагали, щоб ген. Павленко зі своєю армією завернув в район УГА, очолив наш загальний військовий провід, приступив до організації нашої оперативної бази та підготував наші військові сили до створення регулярного фронту проти большевиків і дальшого ведення бойових операцій. На ці наші домагання не було жодної відповіді. Повна мовчанка, пустка, порожнеча... Так виглядав політичний бік нашої справи, а тому не дивно, що в дальшій консеквенції прийшли самі невдачі, катастрофальна капітуляція УГА, невдача київського походу, ліквідація наших бойових фронтів і вкінці Рига!..

✱

Не здаючи собі справи з нашого трагічного положення, ми тобто наш Ревком («Револьюційний Комітет УГА»), в добрій вірі взялись за роботу, щоб рятувати це, що можна і що вдасться врятувати. Ми прийняли на себе тяжкий обов'язок, вповні свідомі цього обов'язку і нашої відповідальності за всю роботу.

Наш Ревком повстав революційним шляхом. Його ніхто не вибирав, не назначував. Можна б сказати, що він сам себе вибрав, сам себе назначив. Можна б сказати, що він був самозванчим, але в однаковій мірі всі революційні комітети повстають таким же самим способом, бо революційної роботи ніхто не декларує, не визначає. Її започатковує гурт людей, які беруться за революційну роботу та визначають собі певні цілі, завдання. А наша акція після денікінщини в УГА мала певні революційні завдання, які висувалися на чолі місце і за реалізацію яких взявся наш Ревком.

Не знаю, від кого і які доручення мав д-р Гіряк, коли почав розмовляти з большевицькими емісарами і взявся за організацію Ревкому УГА. Хай про це пише він самий, а я зазначу лише, що з оповідань Опоки, других і самого Гіряка мені відомо, що він (Гіряк) був членом Політичної Колегії при Начальній Команді УГА, і з доручення цієї колегії почав шукати контакту, з большевиками та їх союзниками, щоб перевірити, які є можливості розмов і порозуміння з большевиками в справі евентуального союзу, спільної акції проти поляків. І коли я прибув до Вінниці, коли я вже зв'язався з Гіряком, то він вже мав контакт з большевицьким емісаром Андрієм Хвилею і представником боротьбістів Костем Ковтуновичем, навізував контакт з представником укапістів Войціховським і представником російських лівих есерів («боротьбістів») Власовим, а врешті і з представником російських анархістів Молчановим. Всі вони в тому часі були на підпільній роботі в подільській губернії і серед галичан. Основні розмови велися з Хвилею і Ковтуновичем, а ці розмови в тому часі, були на добрій дорозі і давали певні надії, що з большевиками можна говорити і конкретно з ними домовлятися.

Моя участь в цій акції була зовсім випадковою. В часі наших визвольних змагань я був учасником боротьби і займав різні військові становища. На протязі 1919 р. я командував 1 полком артилерії корпусу СС, а після відомої державної наради в Староконстантинові, що відбулася 26. 11. 1919, я перетворив мій полк на кавалерійський відділ і на чолі цього відділу вибирався в зимовий похід. Після наради в Чорторії, яка відбулася 4. 12. 1919 р. мене покликали до себе Коновалець і сказав мені, що зі мною хоче говорити Голов. От. Петлюра. Вже разом з Коновальцем я пішов до Петлюри. Він був досить пригноблений, нервово ходив по кімнаті та курив папіросу за папіросою. Зі мною привітався досить щиро, ми сіли при столі і Петлюра до мене сказав так:

— Я знаю про Ваші заміри іти в зимовий похід і цей намір хвалю, але це ще не все. В зимовий похід, хай ідуть ці, яким немає іншої роботи. Але мені потрібно випробуваних старшин для важнішої підпільної роботи. Тому в порозумінні з от. Коновальцем ми перекидаємо на цю роботу деяких стрілецьких старшин, в тому числі і вас. Ваше завдання буде таке: Ідіть у Вінницю включить-

ся в ряди Галицької армії, ведіть пропаганду в користь нашої ідеї, обсервуйте, що твориться між галичанами, держіть контакт зі мною та інформуйте мене про все. Це загальна директива, на місці самі вже зорієнтуєтесь, що найважливіше і що в даний момент належить робити. Я їду в Польщу, може мені вдасться домовитися з Пілсудським і Польщу втягнути у війну з Москвою. А як це не вдасться — то може через Польщу проб'ємо вікно в Європу. Зрештою маю поважні сумніви, чи з того щось вийде, а тому найрадіше сівби на коня та пішовби разом з Тютунником.

Петлюра встав і знову нервово ходив по кімнаті. Я не мав охоти іти на підпільну роботу, а тому хотів його просити, щоб таки я пішов в зимовий похід. Але бачучи його неспокій, поденервовання, таки рішив виконати його наказ. Ми ще хвилину говорили про різні справи, устійнили спосіб і форму зв'язків і на цьому закінчили нашу розмову. В кімнату увійшов ад'ютант Голов. От. полк. Доценко, відчинив валізу і почав укладати речі Петлюри. Я засалютував і просив дозволу відійти. Петлюра підійшов до мене, подав руку а потім обнявся зі мною та сказав:

— «Бажаю вам якнайкращих успіхів, а Бог хай благословить вас і веде на дальші труди!

Я вийшов і пішов до нашого начальника штабу полк. Безручка, щоб доложити про рішення Голов. От. і просити призначити іншого команданта мого відділу. За кілька хвилин увійшов Коновалець і ми вже спільно обмірковували наші справи. На відхідному Коновалець мені сказав таке:

— «Як прийдете до Вінниці і будете мати якісь труднощі в наладнанні роботи, то голосіться у от. Гіряка, поклічесь на мене, а він в кожній справі піде вам на руку. Це наш чоловік, людина дуже характерна і певна, тому відноситься до нього з повним довір'ям. За всяку ціну старайтеся включитись в роботу при Начальній Команді, здобути повні впливи, щоб в рядах УГА втягнути якнайбільше наших СС і там держати їх до слушного моменту. Шукати і гуртувати всіх наших людей, які будуть голоситись до вас, або яких донебудь віднайдете. Шукайте і закріплюйте зв'язки з повстанчими організаціями та окремими повстанчими групами.

На підпільну роботу вже пішли наші старшини: Чайківський, Бісик, Турок, Борис, Опока, Грех, Кучерішка, Козланюк, а зараз ідуть: Домарадський, Кичун, Маренін, далі підуть Рогульський, Степан Індишевський, з якими мусите бути в постійному контакті. Не смієте рвати контакту зі мною, та все докладно інформувати мене через наших зв'язкових. Через них буду подавати директиви про вашу дальшу роботу. Я в порозумінні з Голов. От. виїжджаю за кордон, найперше в Польщу, а зі мною ідуть: Безручко, Мельник, Сушко, Чмола, Кучабський, Чиж, Матчак, Дашкевич, Андрух, Пасіка, Даньків. Не є виключене, що Петлюра домовиться з Пілсудським і в результаті заключить певний договір між Польщею і Україною проти Москви, а тоді деякі наші старшини залишаться в Польщі та почнуть формувати військові відділи, інші поїдуть в Італію вербувати в наші ряди полонених галичан, що попали з рядів австрійської армії. Я сам поїду до Відня і буду добиватися у Петрушевича, щоб наші команді підпорядкувати галицьку бригаду Вариводи та вивезти її на Україну, щоб з Чехії забрати всі відділи з різних галицьких формацій, які туди перейшли під час невдачних боїв на польському фронті. Будемо докладати всіх старань, щоб за межами України зібрати всіх і створити нову військову силу, а весною перекинути її на большевицький фронт і повести успішну боротьбу за визволення України. В цьому дусі маємо працювати і берегти від розвалу УГА, зберегти її до нашого приходу і включити в наш спільний фронт.

Такі були директиви і разом пляни Коновальця. Ми спільно обмірковували всі наші справи, устійнили зв'язок і форму нашої кореспонденції, побажали собі взаємних успіхів, попрощались і розійшлися. Одні поїхали на захід, а другі пішли на Житомир, Київ і Вінницю.

✱

Снігами й болотами я добився до Вінниці, де зайшов просто на квартиру сот. Юліана Чайківського, який вже улаштувався при Начальній Команді в редакції її пресового органу «Козацький Голос». Другого дня я вже мав зв'язок з Опокою, Бісиком і Турком, а далі й іншими нашими старшинами, що були післані на підпільну роботу. Опока познайомив мене з от. Гірняком. Так почалося наше знайомство і наша робота. Так несподівано я включився в галицьку політику, став членом і організаційним референтом Ревкому УГА, де Опока був секретарем, а Рогульський референтом військових справ. Таким чином наші СС мали вплив в Ревкомі.

Першим головою Ревкому був пор. д-р Григорій Давид, якого я знав ще перед війною, зі шкільних часів, бо він був з моїх сторін. В 1918 р. я часто зустрічався з ним в Києві, де він повнив обов'язки зв'язкового при австрійській команді. Він все за всяку ціну хотів вибитися вгору та відігравати якусь роль, тому я не був радий, що він був головою. Але він довго не був головою, бо захворів на тиф і усунувся від роботи, головування перебрав от. Гірняк, з чого ми були дуже раді і що вийшло на користь нашій роботі.

От. Гірняк був ідеальним головою нашого Ревкому. Щирий, безпосередній, прямолінійний, великий патріот, дуже пильний і послідовний робітник. Він не грав ролі начальника, не виносив себе понад других, був добрим товаришем, а тому мав довір'я, любов і пошану. Був великим ідеалістом, спосібний на найбільшу жертву. Не дивлячись на те, що був жонатий і мав малі діти, отже мав певні родинні і батьківські обов'язки. Інший на його місці шукав би вигідного і теплої місця, щоб не наражуватись на жодну небезпеку. Але Гірняк був взірцевим громадянином і воїном. Тому не ховався за других, а став на чоловічому місці і в часи найбільшої безнадійності, загальної зневіри, апатії, він став на чолі Ревкому і гідно репрезентував. Нераз були ситуації і такі потягнення, за які можна було заплатити своєю власною головою. На становищі Ревкому був він безконкурентним. Як бувший начальник Коша УСС він знав усіх Усусусів, а ці знали його. Зрештою його знала ціла УГА, шанувала його і мали до нього довір'я. Правда, мав він тихих ворогів і конкурентів (Василь Чайківський, Степан Шухевич, Євген Коханенко, д-р Михайло Музичка і чет. Гачкович), але всі вони не мали сміливості отверто виступити і поставити Гірнякові якийнебудь поважний закид. Умів він ладнати з більшовиками. Де не помогла «марксієвська логіка і діалектика», там він удавав наївного незнайки з Галичини, що вихований в душі ц. к. бюрократизму, який не розуміє революційної ситуації на Україні... а коли прийшлося виручати когось з наших людей, що попали в лабеті Чека, то Гірняк вночі потрапив добитися до військового комісара Михайла Кручинського, ручити власною головою за невинність арештованого і врешті добивався його звільнення. Він умів працювати, умів лавірувати а тому зберіг багато наших людей, зберіг і себе самого.

Правда початкова праця нашого Ревкому ішла досить трудно і мусіла поборювати цілий ряд труднощів. Більшевики не довіряли йому і ставились до нього з резервою, а наші доморослі «революціонери» Ревкомові закидали контрреволюційність, шовінізм, опортунізм. В перших початках своєї діяльності вузький круг наших галичан піддержував Ревком, а далі до нього стали горнутись ці всі, що з якихнебудь причин не могли вийхати з Вінниці, опісля старші люди, обтяжені родиною, хворі по шпиталях і інші, які потребували правової опіки — вони з konieczности мусіли признати Ревком.

Постійними робітниками Ревкому були, крім Гірняка ще: Микола Опока, Іван Рогульський, Михайло Балицький, що весь тягар праці винесли на своїх плечах. В роботі ще помагали такі члени: Михайло Козоріс, Микола Угрин-Безгрішний, Михайло Музичка, Василь Чайківський, Осип Гачкевич, а з поза членів — Михайло Козланюк, Микола Бісик, Юрко Гринюк, Володимир Бойко, Євген Коханенко, Марія Гіжицька, д-р Вілзор, пор. Марків та інші, яких

імена вже призабув, бо в нашій акції вони не відігравали якихось поважних ролей, якщо не згадувати — Миколи Балицького, Федора Конара і Льва Будяка, які пізніше включились і були помічниками в редагуванні органу «Червоний Стрілець», різних відозв і інших видань.

Вищі круги Начальної Команди УГА згори дивились на нашу роботу, не критикували нас, ждали, що з нашої акції вийде, не числились з нами і не визнавали нас. Дехто з тих кругів далі надіявся на Денікіна, інші тупцювали коло Тирасполя, шукали контакту з румунами і можливостей переходу на їх територію. Коли ж надії на Денікіна скраховали і він провалився з своїми «великодержавними» плянами, а румуни нікого не допустили до себе, то поволі і Начальна Команда УГА стала оглядатись у сторону більшовиків. В лютому 1920 р. при Начальній Команді постав новий Ревком УГА під головуванням Цяпляка, який не признавав нашого Ревкому та на власну руку хотів домовитись з більшовиками. З цих намірів нічого не вийшло і він дав своїх повновласників до нашого комітету, д-ра Омеляна Палієва і сот. Франца Кондрацького, а вслід за ними приїхав і Дмитро Палієв, який прибрав міну дуже важної особи з великими повноваженнями, який почав розмову про фузію наших комітетів, щоб при Начальній Команді був один Ревком УГА, який «заступавби інтереси цілої УГА, а не якоїсь там групки галичан, що застрягла в Вінниці». З перших його розмов виходило б що ми повинні розв'язати наш Ревком, всі справи передати Ревкомові при Начальній Команді і вислати туди наших 2-ох представників. Так собі уявляв Палієв «фузію». Ми не перевіряли його повноважень і вже після першої розмови звернули йому увагу, щоб знизив свій диктаторський тон, а на дальші розмови ми не мали часу. Дмитро Палієв ще пару днів покрутився по Вінниці і вернув до Балти. Ревком при Начальній Команді вже більше з нічим не звертався до нас, про його діяльність ми більше нічого не чули, аж нарешті свою «діяльність» проявив за часів Затонського, бо вже в лютому 1920 р. на своїйому засіданні в Балті рішив арештувати й видати більшовикам наших генералів — Микитку і Ціріца та інших. Ціріца і Микитку дійсно арештовано і передано більшовикам, інші генерали і штабові старшини своєчасно дізнались про небезпеку і скрились. Це спасло їх від арештів і загибелі.

Перший виступ нашого Ревкому і підписання першої умови з більшовиками в дні 1. 1. 1920 р. наші поїздки до Києва і дальші в дні 8. і 12. 2. 1920 р., наші постійні розмови та інтервенції з представниками більшовицької та цивільної адміністрації, аже силою фактів легалізували нас у більшовиків. А нашу легалізацію серед українського населення і в рядах УГА ми здобули собі нашою щоденною працею. Ми часто інтервенювали і в справах місцевого населення, брали під свій захист і загрожених наддніпрянських діячів (Благодіра, Стецюка, Меженка, підполк. Цівірка, повстанчих отаманів — Волиця і Голуба, вже не згадуючи про деяких кооператорів, учителів і священиків). Різні тифозники й виздоровці з військових і цивільних шпиталів, так галичани і наддніпрянці, щоденно прибували з усіх усюдів та голосились у нас. Ми придержували їх на нашій збірній станиці у Вінниці, кормили і забезпечували всім можливим, забезпечували документами і в той спосіб уможливили їм дальшу подорож до своїх частин чи домів. Ми помагали і воякам армії УНР, що внаслідок тифа відстали від армії, яка вибралася у зимовий похід і переходила через район УГА. Наша діяльність піднесла високо наш авторитет, ми стояли на певному ґрунті і закріплювали свої позиції у відношенні до більшовиків. Коли ж явився Затонський зі своїм штабом, коли мова пішла про реорганізацію УГА, редукцію наших корпусів до стану бригад і їх приділення до поодиноких дивізій червоної армії, ми проти такого рішення змісця запротестували. На засіданні нашого Ревкому в дні 5. 3. 1920 р., в якому взяли участь і представники галицьких комуністів — Матвійків, Михайло Балицький, Сірко, Кай, Дідунік, Сидорак-Ростока і Володимир Бойко, далі — Затонський, Порайко, Михайлик, при обговорюванні пи-

Нові зміни в советській стратегії

Микита Хрущов під час свого панування стояв на становищі, що в атомовій добі головну роль будуть відігравати ракети і атомово зброя, яка буде вирішувати остаточно війну. Сухопутним військам він не приділював великої ваги, вважаючи, що вони є вже перестарілою зброєю і під час війни не будуть мати рішального значення. Кожного року під час 1-го травня вулицями Москви парадували різного рода кольосальні ракети, а над горами пролітали наймодерніші советські літаки. Хрущов у своїй політиці і промовах цитував тактику залякування вільного світу атомовою зброєю й ракетами. Він думав, що вистачить лише вистрілити пару ракет з атомовими головками із поверхні землі зникне ворожа країна. Між вільним світом а ССРС ішли перегони в зброєнні, щоб мати якнайбільше ракет і атомову зброю. Головними його дорадниками були маршал летунства Павло Жігарев, начальник академії для протилетунської оборони, та Сергій Бірюзов, головнокомандуючий ракетними військами в роках 1962-1963. Отже в Червоній Армії на перше місце висунулася ракетно-летунська зброя. З армії звільнили кілька мільйонів вояків, яких вислано розбудовувати індустрію. Десятки тисяч старшин, а в тому багато заслужених генералів сухопутних військ передчасно звільнено з армії і відіслано їх на пенсію. На провідні становища в армії і партії висунулися маршали летунства: 6 маршалів (на всіх 14) разом з головнокомандуючим атомовими підводними човнами адміралом Чабаненком, входили до ЦК КПСС.

Очевидно, що протегування лише ракетній і летунській зброєю серед заслужених генералів сухопутних військ викликало велике огірчення, які уважали, що вони в останній війні здобули перемогу і то лише завдяки сухопутним військам. Їхніми речниками були маршал Соколовський і колишній міністер війни Тимошенко. Отже зрозумілим є, що за панування Хрущова вони нічого не могли вдіяти, але вони спричинилися до повалення Хрущова.

таня про реорганізацію УГА і плян праці серед галичан, Гірняк від імени Ревкому склав таку заяву:

«Стоїмо на становищі нашого договору з дня 1. 1. 1920 р., що його підписали представники УГА спільно з урядом представниками центральних комітетів таких партій: від імени КПБУ — тов. Андрій Хвиля, від імени УКПб — тов. Кость Ковтунович і від імени РПСР (боротьбісти) тов. Микола Власов. Виходячи з того становища домагаємось повної реалізації всіх поодиноких точок договору і рівночасно заявляємо, що ми по цій лінії будемо працювати і переводити реорганізацію УГА та плянувати нашу дальшу акцію. Всі інші потягнення, які не мають жодного зв'язку з цим договором, для нас не є важливими і не можуть братись під увагу».

Затонський був заскочений такою заявою Гірняка, висловив деякі свої зауваги, доповнені Порайком і Михайликом. Почалась досить темпераментна дискусія, яка затягнута до пізнього вечора і скінчилась на ніч. Затонський висловився за тим, щоб цю дискусію і дальше засідання перенести на слідуючий день. З цим всі погодились, але другого дня вже не було жодної дискусії, бо не було продовження цього засідання.

(Далі буде)

ВІД РЕДКОЛІГІІ:

¹⁾ 18. 6. 1962 р. помер несподівано на 66-ому році життя в Нью-Йорку наш постійний співробітник і великий приятель нашого журналу підполк. інж. армії УНР, бл. пам. Михайло Курах. Відійшла від нас хрустально чесна людина, великий український патріот, соборник і громадянин. Його великою мрією було видати історію армії УНР і для цієї цілі він збирав матеріали і посвячував багато часу на збирання військової літератури. Однак не суди-

Ситуація однак міняється на користь сухопутних військ. «Нагло» помер маршал Жігарев, Хрущова в жовтні 1964 року усувають від влади, а 5 днів пізніше, по відході Хрущова, гине в таємничих обставинах в летунській катастрофі маршал Бірюзов.

Прихильник сухопутних військ маршал М. Сахаров призначається на становище першим заступником міністра війни й шефом генерального штабу. Тепер прийшла нагода для сухопутних військ, щоб вони знову в Червоній Армії мали першество. Бо війна в В'єтнамі ствердила, що такі головну роль дальше виконує сухопутна армія, а її допоміжними силами є летунство і ракети. Що в майбутньому воєнному конфлікті не буде обов'язково застосована атомово зброя, як це раніше передбачували й комбінували советські воєнні стратеги.

Останнє напруження між ССРС і Китаєм, вимагає від ССРС, щоб він на випадок війни з Китаєм мав поважні сухопутні сили, бо без сухопутних сил, не зможе опанувати великої китайської території з 800 мільйоновим населенням. Китай не посідає великих індустріальних густо заселених центрів, щоб їх можна було знищити ракетно-атомовою зброєю й тим здобути перемогу.

На цьогорічній військовій параді 1-го травня в Москві парадували на Червоній Площі ракети і хоч советська преса хвалилася, що це є найновіші ракети, але західні спостерігачі ствердили, що це є ракети старих взірців.

На XXIII з'їзді КП ССРС вирішено, що треба в першу чергу більше уваги присвятити сухопутним військам. Червона Армія буде переозброєною і одержить нові і модерні панцери, артилерію й потужні бронетранспортери.

З ЦК КПСС вийшли маршали летунства, а саме:

1) маршал летунства Сергій Руденко — перший заступник головнокомандуючого летунства і шеф генерального штабу;

2) маршал летунства Е. Савицький — головнокомандуючий стратегічними летунськими військами;

3) маршал летунства В. Судець — заступник міністра

люся Покійному здійснити свої мрії. Залишив він ряд статей і рукописів на різні теми. Згадуючи Покійного в 4-ту річницю смерті, ми на сторінках журналу «Вісті» друкуємо ще недруковану його працю під наг. «В союзі з більшовиками».

² Володимир Затонський (1888-1937) укр. більш. діяч. Один з основників КП(б)У, нар. секретар освіти в першому сов. уряді. У 1920 голова ревкому Східної Галичини. 1921-1922 був головою Вукопспілки, 1923 нарком освіти УССР, 1924-1926 голова політичного управління і член революційної ради Укр. Військов. Округу, 1927-1932 нарком робітничо селянської інспекції УССР, 1933 нарком освіти УССР, Заарештований і розстріляний з дружиною в листопаді 1937 р.

³⁾ Автор критично ставиться до 1-го Зимового Походу, бо тоді серед старшин армії УГА були такі погляди. Але Зимовий Похід, який тривав п'ять місяців і бойові операції дали класичний приклад воєнної перемоги війська над ворогом-окупантом. За п'ять місяців походу армія УНР пройшла землями Волині, Поділля, Київщини, Херсонщини й Полтавщини, даючи широким колам народу реальний доказ, що українська збройна сила жива і чинна, а ідея української державності невмируща. Українська Армія наприкінці листопада 1919 р. зосередилася в районі Миропіль-Любар-Чорторії. Зі всіх сторін вона була оточена ворогами. Уряд опинився в місті Любарі. Становище, як здавалося було безвихідне. Та вихід знайшовся. По нараді Головного Отамана Симона Петлюри з генералами було вирішено прорвати ворожий фронт і рушити у запілля ворога. Пройшовши близько 2500 км за п'ять місяців тяжкого вояцького труду, армія переможно повернулася назад, щоб з'єднатися з урядом і решткою регулярної Армії УНР та далі провадити боротьбу за визволення України.

Володимир Стечишин

25 РОКІВ ТОМУ

Минуло вже 25 років, коли 22-го червня 1941 р. о год. 3,15 ранком на просторі 2 000 км. модерно озброєна німецька армія розпочала наступ проти ССРСР. Вже пройшов час, щоб можна було проаналізувати причини війни взагалі і причини зокрема прогрі німців на сході. Багато відомо таємниць з німецьких архівів, що попали союзникам у руки, дещо розкрили зі своєї таємниці альянсу, тільки одинокий ССРСР нічого не публікує зі своїх архівів, хоч і без того можна припускати, що його дипломатія не була нерушливою. Війна глибоко потрясла сталінську імперію, розкрилася «замкнена границя», у війні загинуло 20 мільйонів громадян ССРСР і попри це, ССРСР виграв війну. Сталося це завдяки колосальній допомозі США і Англії.

Для України війна мала велике значення, бо в війні брав участь наш нарід, воєнні дії відбувалися на українських землях і принесли великі спустошення. Німці не принесли Україні визволення, але замінили червоного окупанта брунатним. В часі війни знищено 700 міст, спалено тисячі сіл, депортовано на невольничі праці до Німеччини 3 мільйони молоді, вивезено до Німеччини і зруйновано в часі воєнних дій фабричного устаткування вартості 25 мільярдів доларів. В німецьких концентраційних таборах загинуло тисячі українців, гестапо розстріляло тисячі українських самостійників.

23. 8. 1939 р. весь світ облетіла сенсаційна новина, що ССРСР підписав з Німеччиною договір про ненапад. Вістка була тим сенсаційною, що прийшло до миру двох собі ворожих ідеологій, які цілий час між собою вели завзяту війну. Англія й Франція ціле літо 1939 р. вели дипломатичні розмови в Москві з метою спільного створення сильної консолідації 3-ох великих держав проти Гітлера

оборони і головнокомандуючий протилетунськими військами;

4) маршал летунства Степан Красовський — начальник летунської академії;

5) маршал летунства М. Скрипко — командуючий транспортним летунством;

6) адмірал Андрій Чабаненко — командуючий атомовими підводними човнами.

Залишився лише маршал летунства Константин Вершинін, який за Хрущова був хвилево zdeгpaдoваний.

Хоч відійшли летунські маршали з ЦК КПСС, то їх місце знову заняли представники сухопутних військ, які не мають маршалівських рангів, але є генералами і командуючими військовими округами, а саме:

1) генерал полковник С. Соколов — Ленінградська Військова Округа, а його попередник Кошовий є головнокомандуючий советських військ в так званій ДДР.

2. генерал лейтенант Н. Огарков — Волзька Військова Округа;

3. генерал лейтенант П. Лященко — Прикарпатська Військова Округа;

4. генерал полковник Н. Лященко — Туркестанська Військова Округа;

5. генерал полковник І. Павловський — Східньо-Азійська Військова Округа;

6. генерал армії А. Белобородов — Московська Військова Округа, а його заступник політрук генерал лейтенант Грушевой є також кандидатом до ЦК КПСС;

7. генерал лейтенант С. Маряхін — Білоруська Військова Округа, а його заступник Валентин Пеньковський став заступником міністра оборони і далі залишився в ЦК КПСС.

Генерал армії Якубовський (Київська Військова Округа) і А. Стученко (Закавказька Військова Округа) які були вже раніше в ЦК КПСС, залишилися там далі. Тепер на 15 командирів військових округ є в ЦК КПСС 9, а інші є також на визначних партійних і державних постах.

й тим унеможливити йому розпочати війну в Європі, а вийшло навпаки: англійсько-французька дипломатія потерпіла повне фіяско.

Сталін підписавши договір з Гітлером, уможливив йому почати війну з Польщею і фактично він був головним спричинником вибуху 2-гої світової війни, бо не відомо, чи німці відважилися б розпочати її, коли не мали б згоди Сталіна. Очевидно, що Сталін даючи Гітлеру вільну руку проти Польщі, мав в тому і свої тайні пляни. Він комбінував, що Гітлер так скоро не переможе Польщу, Францію і Англію. Розраховував і був певним, що капіталісти в війні себе знищать, а він останній буде збирати овочі.

Нині советська історіографія промовчує і фальшує правдиві причини вибуху війни, хоч ССРСР був відповідальний за вибух 2-гої світової війни. В партійній советській історії на стор. 174 про вибух війни написано так¹⁾:

...«30 мая 1939 р. в розгарі англійсько-французько-советських переговорів, державний секретар німецького міністерства закордонних справ Вайцacker заявив, советському послові в Берліні Г. Н. Астахову, що є можливість поліпшення советсько-німецьких відносин. Він ствердив при тому, що Німеччина відмовилася від Закарпатської України і немає причин до війни. «Якщо, — говорив Вайцacker, — Советський уряд хоче говорити на ту тему, щодо поліпшення відносин то це є можливим»... «Прийнявши німецьку пропозицію, советський уряд одержав можливість, яка була йому потрібна, для кращого скріплення своєї оборони, а головне ліквідувати можливість створення сильного антисоветського фронту імперіалістичних країв. Що ще можна було зробити — то спасти від німецького нападу Західню Україну і Західню Білорусь, а також Прибалтику... Советсько-німецький договір про ненапад був підписаний в Москві 23. серпня 1939 р. на десять років. То було далекозоре і мудре потягнення советської закордонної політики в створених тоді обставинах, хоч і являвся він вимушеним».

Улюбленець Сталіна маршал Еременко в своїй книжці про «визволення» і договір пише так²⁾ стор. 14... «Советський уряд був змушений заключити з Німеччиною договір про ненапад і прийняти різні міри, щоб скріпити оборонноздатність нашої країни, скріпити наші західні границі».

Отож головною причиною так званого «визволення» було: ...«здержати наступ гітлерівської агресії на схід... а на стор. 17 він, як військовик стверджує, що ...«приєднання українських і білоруських земель мало велике стратегічне значення. Ми тепер могли почати будувати оборонні спорудження на західних кордонах українських і білоруських землях».

Як виглядала справжня велика приязнь і любов до німців то він про те пише «... кожен з нас знав, що попри заключеного договору про ненапад тому три тижні, німецький фашизм не переставав бути нашим ворогом».

Отож з советських джерел виходить ясно, що правдивою причиною не було «визволення» українців і білорусів, але щоб використати наші західні українські землі для оборонних цілей лише матушки Росії.

Німецько-советський договір про ненапад відкривав Сталінові можливість поширити імперію на захід і почати збирати втрачені по 1-ій світовій війні царські землі. В додатковому тайному протоколі, про що ще нині завзято мовчить советська історіографія, а стало це вже відомо по 2-ій світовій війні, що ССРСР як ціну за свою співпрацю одержав від німців Західню Україну, Західню Білорусь, Прибалтику і Бесарабію.

Гітлер заключивши договір з Сталіном, почав війну з поляками. Нині на підставі німецьких архівних документів ми знаємо, що Гітлер вже 3-го вересня звертався до Сталіна з прозьбою, щоб Червона Армія почала свій наступ проти поляків. Але хитрий і обережний Сталін не

спішився і очікував, як розвинуться події і як будуть реагувати альянти. Коли німецька армія у тягу 2-ох тижнів побила поляків, Сталін був змушений таки виступити проти Польщі. Але виступити війною проти Польщі було йому незручно, знайшовся викрут, про так зване «визволення» українців і білорусів, які не бажали сталінського визволення і його раю.

14-го вересня у «Правді» появилася стаття, в якій гостро критикувалося поляків, що вони не хочуть воювати за свою батьківщину. А чому вони не хочуть воювати? Бо Польща це є країна де є лише 60% поляків, останні це є українці, білоруси і жиди... 11 мільйонів українців, білорусів живуть у національному гнеті. Урядовою мовою є лише польська і забороняється інші мови.

17. 9. 1939 перед самим походом Червоної Армії в радієвій передачі Молотов заявив, що 2 тижнева війна виявила нездібність польської держави. Варшава є здобутою, ніхто не знає де перебуває польський уряд, тому советський уряд вирішив забезпечити в східній Польщі життя і майно українців і білорусів і Червона Армія іде їх визволяти.

Між Німеччиною і ССРСР розпочалися «дружні відносини». 29. 9. 1939 р. обі держави підписали між собою торговельний і дружній договори. Сталін «добродушно» зрікаючись на користь німців деяких повітів в Люблинщині, зажадав від Гітлера Литву. Гітлер на те погодився. Ріббентроп підписавши в Москві договори перед своїм виїздом з Москви дав інтерв'ю для «ТАСА» в якому заявив: «Що його місія закінчилася успішно, обі держави заключили між собою договори і вони є рішальними щодо сходу Європи. Обі держави бажать миру у світі тому Англія і Франція повинні заперестати війну з Німеччиною.»

На підставі торговельного договору німці одержали від ССРСР за 12 місяців: 1 мільйон тонн збіжжя, 900 тисяч тонн нафти, 100 тисяч тонн бавовни, 500 тисяч тонн залізної руди, 300 тисяч тонн заліза, 2400 кг. платини, а даліше, манганову руду, будівельний матеріал, і інші важні господарчі продукти».

ССРСР «визволивши» легким коштом західні землі України і Білорусі, вистосував Фінляндії домагання, щоб вона відступила деякі свої острови і пограничні повіти. Фінляндія відкинула домагання ССРСР і 29. 11. 1939 р. почалася між обома державами війна. Совети розраховували на те, що вони скоро впораються з фінами і «визволять» Фінляндію. Але вони переконалися, що їх армія є цілком не підготовленою до війни і хоч війна закінчилася у березні 1940 р., а Фінляндія таки відступила їм деякі свої землі, то Червона Армія мала 50 тисяч забитими і 158 тисяч ранених⁴). Фіни своєю відвагою і хоробрістю викликали симпатію цілого світу і кожний об'єктивно думаючий чоловік не міг закинути фінам експанзії або ворожой політики супроти ССРСР. Бо цілю Сталіна було «визволити» за всяку ціну Фінляндію і щоб від півночі мати кращу оборонну лінію на випадок війни для матушки Росії.

Підбій німцями Данії, і Норвегії ССРСР споглядав з боязню, а ще більша була боязнь, щоб німці не захопили Швеції. Але німці заявили, що вони респектують невтралітет Швеції і тоді прийшло на деякий час між обома державами до відпруження.

10-го травня 1940 р. німці почали війну з Францією, яку закінчили успішно в 3-ох тижнях. Німецькі успіхи, а особливо нова тактика Гудеріана перелякала Сталіна, він не припускав, що німці так скоро переможуть французів. Він комбінував, що німці так скоро не здобудуть укріплень Мажіно. Німці справившись з бельгійцями, голландцями, французами, а англійський експедиційний корпус утік з Дюнкірхи залишивши весь свій виряд, Сталін вирішив, що немає часу спокійно дивитися, а треба діяти. Літом 1940 р. Червона Армія «визволила» Литву, Естонію і Лотву, а від Румунії за згодою німців одержала Бесарабію. Сталін в ССРСР заводить драконські закони для праці, на західні границі ССРСР спішно перекидають-

ся дивізії, будуються укріплення на західних землях України і Білорусі. Заплянується дати армії модерніші панцери і протипанцерну зброю.

1-го серпня 1940 р. Молотов в своїй промові перед ЦК КПСС згадуючи успіхи свого союзника на заході, хвастася, що ССРСР «визволили» 23 мільйони населення. Він закінчує свою промову тим, що війна буде довго тягнутися, тому советський нарід мусить бути чуйним і готовим на всякі несподіванки.

Советська дипломатія починає виявляти апетити і зацікавлення Балканами, життєвим простором Німеччини, яка звідтам одержувала сільсько-господарські продукти і сировину. Мадярщина, Румунія і Болгарія стають німецькими сателітами і почали тісно співпрацювати з німцями. Вони не вірять у англійські «гарантії» бо переконалися, що «гварантовані» Англією Польща і Чехо-Словаччина втратили свої незалежності.

В серпні 1940 р. Мадярщина і Болгарія одержують від Румунії свої старі землі, які вони по 1-ій світовій війні втратили. Німеччина гарантує незалежність Румунії. Німецькі впливи на Балканах не подобаються ССРСР, який іде традиційними царськими дорогами і прямує опанувати Балканами. Москва протестує проти «вміщування» німців Румунією і вимагає, щоб Берлін про все негайно повідомляв Москву. Берлін виправдуючись в своїй ноті з 3. 9. 1940 р. зазначив, що ССРСР заявляв лише свої претенсії до Бесарабії і не виявляв ніякого зацікавлення іншими румунськими землями. Але на велике здивування Берліна, Молотов, заявив, що вони є зацікавлені Північною Буковиною і рахують, що німці їм допоможуть придбати для ССРСР. Молотов ще заявив, що ССРСР є зацікавлений долею Балканів.

Нас цікавить питання, чому Гітлер заключив договір про ненапад з ССРСР, вирішив з ним війну і які були причини на те і що змусило його до цього? Треба згадати, що в очах Гітлера, большевицька Росія це був ворог число 1 націонал-соціалізму. Він дивився на простори ССРСР, а головню на Україну, як майбутні простори німецького «лебенсрауму». Він уважав, що слов'янські народи є расово нижчими від німецького і що вони мають бути билими невольниками для нової панівної німецької нації. Більшість населення України, Білорусі і Польщі мало бути переселене на Сибір, а їх землі мав одержати німецький колоніст.

Гітлер вірно оцінив вартість дружби свого союзника, який лише хвилево заключив з ним мир. Якщо б німцям послыгнулася в дальшій війні нога, то вони при першій нагоді їх зрадять, тоді буде вже запізно, щоб собі дати раду з могутим ССРСР.

Як згадує генерал-полковник Гальдер в своєму деннику з дня 13. липня 1940, що ...«Фюрер роздумує над питанням, чому Англія не бажає з ним заключити миру. Він бачив розв'язку того питання в тому, що напевно Англія комбінує і покладає надії на Росію. Він рахується з тим, що Англію таки треба змусити силою до миру»⁵). Тому було вирішено, щоб почати приготування до десанту проти Англії. Однак Гітлер не тривив надій, що Англія таки буде змусеною з ним помирися, бо США їй не допоможе і вона є зацікавлена азійськими справами, а не європейською війною.»

21-го липня 1940 р. Гітлер з своїми генералами обговорював дальшу війну проти Англії і перший раз у нього виринула думка можливої війни проти ССРСР. Про це згадує докладніше Гальдер в своєму записі від 22. 7. 1940 р. «Гітлер хотів за всяку ціну якнайскорше перемогти Англію. Якщо Англія схоче дальше вести війну то вона мусить мати союзників, як Іспанія, Італія і ССРСР. Якщо не вдасться виконати десант цього року то найпізніше в травні слідуєчого року. Сталін напевно провадить тайні розмови з Англією, щоб таки в критичному моменті вдарити на німців. Тому треба вже раніше приготуватися проти ССРСР.» Гітлера повідомлено, що похід проти ССРСР буде тривати 4-6 тижнів і треба побити Червону Армію, зайняти якнайбільше російської території, щоб забезпе-

чити Берлін і Шлеськ перед ворожими налетами. Німецьке легунство мусить знищити стратегічні об'єкти в ССРСР. Політичною ціллю походу є щоб здобути Україну, Прибалтику, Білорусь і Фінляндію. Для запланованого походу вистачить лише 80-100 дивізій, бо ССРСР має лише 50-75 добрих дивізій. Якщо ми ще цієї осені розпочали б війну проти ССРСР, то треба рахуватися з можливістю помочі США для Англії і ССРСР».

Найцікавішим є те, що Гітлер легковажно оцінював ССРСР, який мав до 200 мільйонів населення і напевно міг би виставити більше війська, як Німеччина. План Гітлера почати цієї осені війну таки відмовили генерали Йодль і Кайтель, які уважали, що це за ризиковне потягнення.

21-го липня Начальне Німецьке Командування почало виготовляти плани походу проти ССРСР. Вже тоді перед німцями стояла проблема, чи свій головний наступ спрямувати проти Москви чи проти України.

На тій підставі вже літом 1940 року німці почали перекидувати свої війська до Генеральної Губернії. Перенесено штаб 18-ої армії з Франції до ГТ. Вкоротці в ГТ було вже 6 панцерних, 3 змоторизовані дивізії. Разом вже було 24 дивізії¹⁾.

Німецький адміралітет 28-го липня 1940 р. повідомив Гітлера, що флот не розпоряджає такою кількістю кораблів, щоб успішно забезпечити армії успішний десант проти Англії.

30-го липня між генералами Гальдером і Бравхічем відбулася розмова, щодо війни (Памятник Гальдера). Вирішено, що зараз німці не можуть здобути Англію, але треба приготуватися до десанту, щоб слідуєчого вже року здобути Англію. Але треба де можна тільки побити англійців і тому треба здобути Гібральтар і Мальту. Італія повинна одержати німецьку поміч, щоб здобути Єгипет і Палестину. Дискутовано можливість тайного порозуміння між ССРСР і Англією і вирішено, що німці не можуть вести двофронтової війни і тому за всяку ціну жити в дружніх відносинах з Сталіном. Найгірше є лише те, що ССРСР почав виявляти апетит, щоб здобути Балкан, треба рахуватися, що вони будуть в майбутньому німцям всюди перешкаджати.

29-го липня Гітлер заявив генералам Йодлеві і Варлімонтові, що Німеччина мусить рахуватися з можливою війною з ССРСР, хоч і заключений договір. Як головну причину війни він подав, що ССРСР виявляє велику активність на Балканах і заходить можливість, що вони можуть зайняти Румунію і тоді Німеччина втратить нафту. Тому німецька дипломатія мусить розвідати політичні цілі ССРСР.

31-го липня 1940 р. Гітлер остаточно вирішив, що весною 1941 р. буде війна проти ССРСР і що лише війною можна побити ССРСР і тим самим здержати його експанзію.

Вкінці вересня 1940 р. Берлін повідомив Молотова, що бажає заключити потрійний мир між Німеччиною-Італією і Японією, спрямований проти США. Молотов зареагував гостро і зажадав, щоб німці його докладно інформували про свої плани. Найбільше він зацікавився Японією і Румунією. Між ССРСР і Німеччиною з кожним днем погіршувалися відносини. Ріббентроп 13. 10. 1940 р. вирішив запропонувати Молотові, щоб Сталін і Гітлер відбули між собою розмови. З того нічого не вийшло, але прийшло до зустрічі між німцями, а Молотовом, який приїхав 12. 11. 1940 р. до Берліна.

Німці запропонували, щоб ССРСР приступив до держав «осі» і щоб спільно розділили англійську імперію. Молотов не цікавила майбутність і розподіл англійської імперії, але він головню цікавився Румунією, Фінляндією, Болгарією і Туреччиною. Розмови не дали бажаного висліді, а в Гітлера скріпило думку, що ССРСР став його ворогом.

Сталін взяв в свої руки дальші розмови з німцями і 14 днів пізніше по виїзді Молотова з Берліна, погодився таки приступити до запланованого німцями союзу, але поставив свої домагання, а саме: 1. Щоб німецькі війська

покинули Фінляндію, 2. ССРСР одержить право мати свої воєнні бази в Болгарії і в Дарданелах, 3. Японія зрічеться своїх прав на видобуття вугілля і нафти в Північному Сахаліні на користь ССРСР, 4. ССРСР є зацікавлений Балканами, Туреччиною і Персією.

Советські домагання Берлін зігнував. Апетити Сталіна у Гітлера зміцнили думку, що таки без війни з ним не обійдеться. Кілька годин перед приїздом Молотова до Берліна (12. 11. 1940) Гітлер передає армії так званий «Вайсунг число 18» (напрямні) щоб головну увагу звернути проти ССРСР. В 5-ому пункті було, що дипломатичними кроками треба вивідати цілі ССРСР, але помимо дипломатичних розмов і їх вислідів, треба приготуватися до війни проти ССРСР.

5. 12. 1940 Гітлер повідомив Начальне Командування, що відкликається план «Зеллеве» (проти Англії), а є важний план «Фріц» (так спочатку називався план походу проти ССРСР).

Під командою ген.-май. Маркса створено комісію, яка опрацювала студію походу на схід. Після докладу Маркса, війна проти ССРСР буде «блискавичною», щоб в 17-ох тижнях розбити ССРСР, осягнути лінію Дон-Волгу, здобути хліборобську Україну, промисловий Донецький басейн, Москву і Ленінград. Виявлено, що ССРСР має 151 стрілецьких, 32 кавалерійських дивізій і 38 моторизовані бригади. Блискавичним походом німці спаралізують ССРСР і він не зможе змобілізувати свої війська, а німецький вояк перевищує советського вояка своєю хоробрістю і інтелігентністю.

17. 12. 1940 р. після малих поправок Гітлером остаточно затверджено операційний план походу. Змінено назву на план «Барбароса» і як «Напрямна» число 21 передано армії. Політичною ціллю походу була колонізація сходу, знищення слов'ян. Похід мав відбутися під кличем «Хрестоносного походу проти большевизму». Стратегічною ціллю було, побити москалів і осягнути лінію Волга-Архангельск. Всі приготування мали закінчитися до 15. 5. 1941 року.

План «Барбароса» не давав конкретних цілей підбою ССРСР. Німецькі генерали разом з Гітлером були думки, якщо вони займуть європейську частину ССРСР, то буде кінець війни.

З записок Гальдера видно, що німецький генеральний штаб також не бачив в плані конкретної мети. Передбачувалося, що Англія використає можливість і напевно не буде спати, займе Італію і тоді німці будуть змушені воювати на два фронти.

Від лютого 1941 р. до ГТ і Східніх Прус німці перекидали спільно свої дивізії. Німецький вояк не підозрівав, що всі приготування є спрямовані проти ССРСР, вони рахували на дальшу війну проти Англії.

Коли німці були зайняті приготуванням до походу на схід, нагло в Югославії (26. 3. 1941) прийшло до перевороту. Німці тепер зі сходу перекидали свої війська на південь, бо там створився ще додатковий фронт, який до кінця війни в'язав поважні німецькі сили.

Хоч німці скоро побили греків і югославів, але речинець війни на сході треба було пересунути на 22. 6. 1941 р.

Багато є тої думки, що переворот в Югославії зробили спільно ССРСР і Англія, щоб німців відтягнути від запланованого походу на схід.

¹⁾ «История Великой Отечественной Войны Советского Союза» 1941-1945, том 1, стор. 170-176.

²⁾ А. И. Еременко «О начале войны».

³⁾ Georg von Rauch, „Geschichte des bolschewistischen Russlands“, S. 384, Wiesbaden 1955.

⁴⁾ Aleksander Werth, „Russland im Krieg“, S. 67, Darmstadt 1965.

⁵⁾ Franz Halder, „Kriegstagebuch. Tägliche Aufzeichnung des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939-1942“. Stuttgart 1962.

⁶⁾ Helmut Greiner, „Die Oberste Wehrmachtführung 1939-1943“, стор. 112, Wiesbaden 1951.

3 КНИЖОК І ПРЕСИ

Осип Станімір: МОЯ УЧАСТЬ У ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАННЯХ 1917-1920, ТОРОНТО 1966

Напередодні відзначення 50-річчя історичних подій визвольних змагань українського народу, на книжковому ринку появилася праця-спомини кол. сотн. УГА Осипа Станіміра, п. н. «Моя участь у визвольних змаганнях 1917-1920». Невелика, 192 сторінкова праця, з гарною окладинкою, пам'ятником гетьмана Богдана Хмельницького в Києві, це дуже цінний вклад в історіографію визвольних змагань 1917-1920 рр. Автор присвятив свою книжку «Старшинам, Підстаршинам і Стрільцям II-го Куреня 8-мої самбірської бригади та всім грядущим борцям за Українську Державність».

Осип Станімір, кол. сотник УГА, із закінченою академічною освітою, український кооператор, громадський і просвітнянський діяч на рідних землях зберіг власний денник із 1-ої світової війни й наших визвольних змагань у яких, від самого початку до трагічного їх закінчення брав активну участь як командант куреня. Сотн. О. Станімір, це безпосередній учасник усіх воєнно-фронткових змагань УГА в Галичині і на Придніпрянській Україні, тому спогади заслуговують на особливу увагу й зацікавлення.

Праця «Моя участь у визвольних змаганнях 1917-1920» є багата на різні події, політичного й воєнного значення, які завважили на висліді наших змагань. Автор, на сторінках своєї праці відважно реєструє багато помилок докочаних під час визвольних змагань, щоб для майбутніх поколінь українського народу залишити непідфарбовану дійсність і пересторогу, як не треба робити в майбутньому. В основному, ця праця, це черговий, дуже цінний вклад і історіографію визвольної боротьби українського народу 1917-1920 рр. На зміст книги складаються дві частини: Перша, — це переживання автора від жовтневої революції 1917 р., коли то автор був у таборі для австрійських полонених в селі Верхній Мулли, недалеко Перми до відступу УГА з Києва на Одесу, пов'язаного з боями з більшовиками і денікінцями. Друга частина, це завваги автора із побуту в УГА в Галичині і на Східній Україні. Реєстр усіх воєнних подій в праці є змальований плястично і річево, із заподанням дат, місцевостей і багатьох прізвиськ командантів окремих частин УГА. Опис воєнних дій у протипольській кампанії в Галичині автор представив у своїй книжці коротко, часто заторкуючи різні тактичні потягнення, які впливали на вислід боїв. Для кращої орієнтації протипольської кампанії УГА бракує в книжці відповідних схем, або одної карти. Воєнні дії УГА проти поляків, змальовані автором, це не тільки іспит із воєнного мистецтва, який закінчився повним неуспіхом, рівночасно всі ці воєнні операції доказують, що українці недоцінювали воєнних спроможностей поляків. Багато написано в книжці про ударну групу УСС-ів, яка під час перевороту у Львові 1. 11. 1918 р. участі не брала, і це було також одною із причин, що українцям не вдалося опанувати ситуації.

Дуже цікаві і цінні спостереження подав автор із побуту УГА на Східній Україні. На стор. 86-87 написано.

В червні 1941 р. німці скорими темпами приготувалися до війни. 31. 5. Гітлер наказує перевести летунську розвідку західних територій СРСР.

12. 6. перед походом відбулася остання велика нарада Гітлера з генералами. Більшість німецьких дивізій вже були на сході, панцерні дивізії ще перекидалися з півдня на схід.

Гальдер в своїх записках згадує, 20-го червня все відбувається після наміченого плану і що німецька армія є готовою до блискавичного походу на схід.

(Далі буде)

«...обі українські армії, галицька і наддніпрянська, нашілись силою обставин т. зв. Кам'янець Подільському китлі, замкнені з заходу поляками, а з півночі, сходу і півдня більшовиками — у віддалі гарматного стрілу від ворога... Тут опинились обі українські армії і оба українські Уряди, Галицький і Наддніпрянський...» Два уряди, дві армії і два окремі командування, того ж самого українського народу, чи це поважне? Сотн. О. Станімір подає докладно перебіг походу обох армій на Київ, опісля відворот із Києва на Одесу. Не поминав автор мовчанкою Червоної Галицької Армії і Начального Командування (НКЧУГА) в склад якої увійшла УГА.

У своїх висновках автор глибоко застановляється над причинами програння визвольних змагань і доходить до основного висновку: «Війну ми мусіли програти, бо війну провадив не весь наш нарід, а тільки найсвідоміша його частина, мала горстка зорганізована в Українську Армію, яка була здана на власні слабкі свої сили». Не можна не признати слушності авторові. Але головну винуватість за такий стан, особливо за те, що існуючі армії УГА і Армія УНР були чисельно замалі поносять відповідальність оба Уряди.

Книжка сотн. О. Станіміра заслуговує на те, щоб її придбав кожний кол. вояк Дивізії «Галичина», бо під час читання цієї праці приходить до глибокої застанови над минулим. Рівночасно зміст цієї праці спрямовує читача на шлях серйозної призадуми й аналізу визвольних змагань українського народу, що в останньому підсумку відкриває горизонти доцільності продовження боротьби, але при умові, недопускати кардинальних помилок минулого. За помилки минулого український нарід заплатив морем крові, залишилася дівою історія, яка мусить бути нашою вчителькою. Частиною цієї історії є якраз цінна книжка сотн. О. Станіміра.

Ф. Кордуба

Як що ви заїжджаєте до Чікаґа
і околиць, то пам'ятайте,
що

Загально відома українська пекарня
в Чікаґо

LIDIA BAKERY

Власник ПЕТРО ПЕТРУШЕВСЬКИЙ

Знамените печиво ЛІДІЇ
можна набути в крамницях:

2219 W. Potomac Tel.: HU 6-3844

2601 W Iowa St. Tel.: 772-3660

2616 W. Division Tel.: AL 2-2648

2216 W. Chicago Ave. Tel.: BR 8-8472

З ЖИТТЯ КОЛ. УКРАЇНСЬКИХ ВОЯКІВ У СВІТІ

НА ЗЕЛЕНІ СВЯТА В ЧІКАГО

На перший день Зелених свят, в неділю 29. квітня 1966 р. українські комбатанти, йдучи за голосом традиції й побратимської вірності до пам'яті про поляглих за українську волю, славу й державу, відбули поминальну урочистість. З дивізійниками в проводі члени ОБВУА, делегації УСС-ів, СУВ, Карпатських Січовиків і Т-ва УПА зібралися на українському цвинтарі св. Миколая. Колона цих ветеранів нашої збройної боротьби з різних українських армій з прапорами Братства Дивізійників, ОБВУА і СУВ під командою побратима Припхана виструнченим дворядом стала перед полемим аналоєм під великим металевим цвинтарним хрестом. Парох Укр. кат. катедрі св. о. Миколая о. Леськів відправив заупокійну полеву Службу Божу а потім панахиду за спокій душ упавших на полі слави та померших на чужині учасників Визвольної Боротьби України. При панахиді гарно співав імпровізований чоловічий хор. Символічний вінець на пошану відійшовших від нас склала перед хрестом делегація дивізійників-побратимів Л. Рихтицький і Ю. Чорний під удари барабанів та сигнали горністів з оркестри СУМА ім. М. Павлушкова. Урочисту промову на пошану героїв виголосив побратим М. Харів. Після того комбатанти відмашерували до центру цвинтаря, а почесна делегація складена з представників всіх комбатантських організацій разом з священником обходила всі вояцькі могили означені синьо-жовтими прапорцями. Священик кропив могилу, дижурний старшина командував «струнко» і відчитував рангу, ім'я й прізвище покійного. А в той час під звуки трубки відділ комбатантів віддавав пошану. Всі моменти з перебігу урочистості фільмував побратим дивізійник Лемішка. Відчувалось, що урочистість була задалегідь упланирована дивізійниками і за її виконанням доглядав голова станиці побр. Б. Кашуба.

Весняна погода в той день якнайкраще сприяла, але з жалем приходить констатувати, що цього року помянути наших відійшовших у вічність наших героїв прийшло порівняльно з роком минулим менше людей з великої чикагської української колонії. Чи не через те, що цього року Зелені Свята зійшлися в один і той же день і для старо- і для новокалендарників і не було потреби «себе показати» ради боротьби з інакомислячими братами, а про впадіння героїв в боротьбі проти ворога зовнішнього частини громадян наших призабула в той день традиційний. Особливо впадала в очі відсутність організованої молоді, крім дослівно лише кількох душ з СУМА... Часто чуємо закид в формі запиту: «Батьки, де Ваші діти?» А тут приходить відповідь: «Діти були там, де були і їхні батьки», бо забули на той день про святий національний обов'язок і що по словах поета наша нація складається з «живих, ненароджених і мертвих»!..

Антін Кушнірський

КОНЦЕРТ «ТРЕМБІТИ» ПІД ПАТРОНОМ ДИВІЗІЙНИКІВ В ЧІКАГО

Широка популярність, якою користується в чикагському українському суспільстві Братство к. в. 1-ої Укр. Дивізії УНА, під патронатом якого було заповіджено концерт дитройтського хору «Трембіта», та добре організована управою дивізійників реклама, спричинилась до того, що в призначену годину 3. квітня 1966 р. велика зала Шопена була вщент заповнена. Так розпочався концерт, що склався фактично з виступів трьох хорів «Трембіти»: жіночого, чоловічого і мішаного під ославленою вже в пресі диригентурою д-ра Б. Кушніра і Яр. Филипова.

Прекрасно репрезентувався жіночий хор, що на початку концерту представився в розкішних гуцульських строях і то не шабляново одноманітних. Їхні строї вабили око різноманітно прикрашеними вишивками кептариками і сорочками. Другий раз вони вийшли на сцену в довгих світло-жовтих суконках з темно-синіми трояндами. А на тлі такої групи красувалися античні постави двох струн-

ких пань-інструменталісток, що супроводили співи грою на арфі і флейті крім ще гарної гри піаністки. Чоловічий хор концертував в чорних, елегантно управлених костюмах.

Не беремось писати музичної рецензії на той концерт, бо це діло кваліфікованих фахівців. Хочемо занотувати ті враження, що їх викликали співи «Трембіти» на звичайного слухача, що від української природи любить гарний спів і ним насолоджується... Існує, як кажуть, «мистецтво для мистецтва», що приносить задоволення і розуміння для вибраної еліти. Але існує і таке мистецтво, що своїм впливом чарує і пориває до захоплення маси. На нашу думку «Трембіта» показала ідеал гармонії тих двох досягнень. В програмі концерту були речі складні для виконавця і поважні для сприймання пересічного слухача, але були й такі, що своїм змістом і виконанням покоряли всіх і вся. Загалом же зміст програми був добре продуманий і укладений так, що він відповідав передвеликодньому часу, коли відбувався концерт.

Жіночий хор під диригентурою д-ра Б. Кушніра розпочав свій виступ ефектним виконанням «Фрагментів» М. Леонтовича з опери «На русалчин Великдень» і «Танок русалок» М. Лисенка з опери «Утоплена». Небувало прекрасним співом була баркароля «Пливе човен» з чудовою грою голосів при знаменитій диригентурі з знаменитими переходами в піанах і форте. Вся ця краса викликала бурю оплесків, яких взагалі публіка не щадила «Трембіті» під час всього концерту. «Гуцульський вальс» А. Кос-Анатольського з перекликами й переливами голосових партій навівав чари спогадів про Карпати у тих, хто їх бачив, про їх велич, про музику гомону лісів, дзюрчання поточин у зворах.

Та ті елегічні настрої змінилися з виступом чоловічого хору під батуту Ярослава Филипова. Це був наче хорал церковного грандіозного хору з басом що наче великий бубон стелив тло співу псалма ХХІ — «Господи силою Твоею» Д. Бортнянського. Другою точкою була «Рано вранці новобранці» К. Стеценка. Ніби морські хвилі переливалась ця пісня. Здавалось це сотня козацька йшла в поході співаючи. При ній показав свою силу соліст П. Пахлюк, заповнивши своїм басом всю залу. Маршем УПА «Сотня Шума» в арр. Б. Кушніра закінчилась перша части-

«НОВА ФОРТУНА»

КООПЕРАТИВНА СПІЛКА

В АНГЛІЇ

ВИСИЛАЄ ВСЯКОГО РОДА

ПАЧКИ ДО ВСІХ КРАЇН

СВІТУ.

ПОРУЧАЄМО ДЕШЕВІ ПАЧКИ

З ВЛАСНИХ ГУРТІВЕНЬ.

Адреса нашого висилкового відділу
в Лондоні:

FREGATA (MERCHANTS) LTD., 1, Heathfield Street,
off Portland Road,
London, W. 11., Great Britain.

на концерту прекрасними словами того маршу — «Вставай Україно пресвятая!»...

Чудовим виконанням, величним співом псалма XI-VI — «Прийдіть, гляньте на діла Господні». Д. Борзнянського почалась друга частина. Цей концертний спів на два хори під орудою Б. Кушніра можна сміливо назвати «концертом на концерті». Здавалось, що ми не в концертній залі, а в храмі Божому. Вражіння для християнської душі було таке глибоке, що треба було мати відповідно вибрану слідувачу точку, щоб вона розв'язала той священний настрій. Нею була «Радуйся, ниво» — перша частина Кантати М. Лисенка у виконанні мішаного хору. Це вже було щось радісне і так гармонійно зіставлене. Далі йшла пісня «Накрила нічка» Р. Купчинського в арр. Б. Кушніра повна чудових акордів при мистецькому супроводі арфи й флейти, що тут себе вони особливо дали відчути. Слідували: «А вже весна», М. Лисенка, в якій хор показав силу своїх голосів, «Вдовонька» — лемківська характерна пісня М. Гайворонського з такими чарівно стихаючими закінченнями, такими прекрасними, що здавалось той кінець рівнявся з тими звуками ледве вловимими легесенького вітру. Кінчався концерт кантатою «Єднаймося» К. Стеценка з преніжним сольом Ів. Романів... Але заля греміла оплесками, жадаючи ще насолоди від тих, майже симфонічних співів «Трембіти» і «Трембіта» віддавалась за таке ясаюче приняття і зверх програми заспівала «Коломия-місто» А. Кос-Анатольського. Це був спів такий мистецький, з такою технічно викінченою гармонією та показом сили голосів і з таким захопленням самих виконавців, що й вся заля перенялася ентузіазмом вдволення...

Кілька багатих китиць квітів від побратимів чикагського знанного хору «Сурма» та від протекторів концерту — Братства дивізійників були видимою нагородою диригентам і хористам «Трембіти». Але ті квіти ледве чи могли висловити ту вдячність хорам «Трембіти» і те вдволення від концерту, з якими розходила публіка після чарів рідної пісні, після творів своїх українських композиторів, після мистецької диригентури Б. Кушніра і Яр. Филипова.

Але ще не розходились побратими дивізійники-протектори такого вдалого концерту. Під час концерту вони, уніформовані в комбатантські «пілотики», тримали порядок в залі та виконували при взірцевій дисципліні всю адміністрацію влаштування концерту. А тепер показали себе під проводом свого голови побратима Богдана Кашуби не лише добрими впорядниками, але й щирими господарями. Принявши своїх гостей-хористів «Трембіти» обідом перед концертом, тепер вони гостили їх вечірнім приняттям з усією тією щирістю, яка так завжди панує у вояцькому побратимстві...

Антін Кушчинський

З ПЕРСПЕКТИВИ ДВАДЦЯТИ РОКІВ

Проти виступів в «Свободі» д-ра В. Галана ми вже згадували у «Вістях» чз 121 1/ нині ми містимо за журналом «В Дні Зелених Свят», дальші голоси в обороні чести вояків 1 УД УНА.

Прийчинники до історії зорганізованого життя полонених 1-ої УД УНА в Риміні, Італія

Говориться, що час гоїть рани. Цей же час має ще й інші прикмети, а саме — утруднює вірне відтворення подій минулого.

Кожний, хто тільки згадує минуле, зовсім несвідомо, може помилитися в його точнім переданні. Ця небезпека є тим більша, коли людина числить виключно на свою пам'ять. Часто з цього виходять непорозуміння, а то й прикроці.

З таких згадок про минуле був табір полонених вояків 1-ої УД УНА в Риміні, Італія.

В щоденнику «Свобода» з 9-го листопада 1965 р. ч. 209, в статті д-ра Володимира Галана «1-ий Листопад і наші завдання» читаємо, що автор літом 1946 року, відвідуючи, як представник ЗУАДК-у, знайшов табір полонених укра-

їнців б. вояків 1-шої УД УНА в Риміні, Італія, без ніякого військового командування та політичного проводу.

Тому, що до Управи наспіли численні запити, а то й протести в справі згаданої статті, поміщуюмо частину знімок та деякі матеріали про табір в Риміні.

Як довід існування проводу в таборі полонених та його праці, вистачить навести кілька прикладів зорганізованого життя в таборі. Вже з 1945 року, а найдалі в 1946 р. почали діяти такі освітні установи: торговельна, реміснична, технічна, вчительська, драматична та рільнична школи. Матуральні, електро-технічні, шоферські, мірнично-будівельні, лісничі та дяківські курси.

Преса: щоденники — «Життя в таборі» 1945 р., «Останні радієві вісті». Тижневик «Батьківщина» (1945 р.), двотижневик «Оса» (12. 6. 45). Далі виходили: «Юнацький зрив» (15. 9. 1945), «Наш шлях». Крім згаданої преси видано твори Т. Шевченка в накладі 80 примірників на 26 сторінок кожний, «Історія Русів», «Національне відродження Карпатської України», збірка поезії Ю. Фориса — «З моїх думок» та лірика Б. Бори. Зорганізовано театр (грудень 1945), таборовий хор, оркестру. Засновано «Студентську Громаду» (7. 8. 1945), «Цех українських ремісників» (4. 11. 1946), «Об'єднання вчителів» (5. 3. 1946), «Товариство українських Інженерів і Техніків» (6. 6. 1946), «Товариство українських Вояків Філятелістів» (1. 5. 1946), «Літературно-Мистецький Клуб» (24. 6. 46), Мистецька спілка малярів «Веселка» (26. 2. 1946).

Ділянка спорту була заступлена дружиною копаного м'яча, плавачкою секцією, дружиною відбиванки, кошівки, столового тенісу, відділу легкої атлетики. Вийшло кілька чисел спортивного журналу.²⁾

Вже це коротеньке перечислення організацій в таборі полонених дає можливість оцінки праці проводу.

Управа Братства «Броди-Лев»
Голова КУ 1-ої УД УНА
сотн. Василь Заброцький

¹⁾ «Вісті» ч. 121, стор. 4-6, підполк. інж. Михайло Ліщинський «На закрутах суспільно-громадської роботи».

²⁾ Б. Литвинович, десятих 1-ої УД УНА «Культурно-освітня й виховна праця в таборах полонених в Італії». «Вісті», рік 1953, ч. 3-4 (29-30), стор. 15-16, «Вісті», рік 4, 1953, ч. 5-6 (31-32), стор. 21-23.

В СПРАВІ МОГИЛ В ЧЕРВІІ

У «Вістях» число 119 п. Е. Загачевський в своїй статті «Жадаємо вияснення» порушив справу переносу могил українських вояків у Червії, коло Риміні. В журналі «В Дні Зелених Свят», яке видає кожнорічно Б-во «Броди-Лев» ми довідуємося більше про долю могил. Подаємо витяги з листа Апостольського Візитатора Українців у Західній Європі арх. І. Бучка до Голови Б-ва д-ра Р. Дращновського.

...Ви переслали мені також чек на суму 50 дол. на кошти подорожі нашого священника на могили наших поляглих. Дуже дякую. Та скажу відверто що грошеві кошти тут не грають найважливішої ролі, бо священник з Риму в міру вільного часу виїжджає безкорисно в душпастирських справах. Мені дуже прикро, що через мої важкі зайняття останніх місяців не мав я змоги подати Вам вістку про долю могил українських вояків у Червії, коло Риміні. Отже скажу коротко про стан справи могил, а саме:

Італійська адміністраційна влада зажадала від Управи цвинтаря в Червії, щоби з різних причин перенести згаданий цвинтар на інше місце. Передусім з уваги на те, що цвинтар був положений на морському побережжі, де в останньому часі розбудовано літню відпочинкову оселю для туристів. Отже Управа цвинтаря підшукала нова місце коло Фльоренції, в місцевині, що називається Пассо делля Фута, і там закупила за великі гроші кусень землі на 30.000 могил, найняла власного архітекта, заплатила спеціалістів для екстумації померших, виготовила план дії і зачала перенесення поляглих вояків з Червії до Пас-

На вічну пам'ять

У суботу 26. лютого 1966 р. у Філядельфії в США, далеко від рідного Підгір'я омріяної батьківщини відійшов від нас член нашої великої вояцької родини, старшина Української Дивізії УНА Михайло Головачак. Відійшов він на 46-му році свого трудолюбного життя.

Напровесні в гарний соняшний день 5-го березня 1966 р. бойові друзі Покійного з почестями віддали йому останню послугу на землі і склали його тіло на вічний спочинок на цвинтарі Факс-Чейс у Філядельфії.

Вже самі передпохоронні та похоронні обряди, в яких брало участь 7 священиків та поважне число нашого громадянства не тільки з Філядельфії, але також з дальших сторін, вказують на те, що наша вояцька сім'я і українська громадськість втратила непересічну людину.

Життєвий шлях Михайла Головачака — це не шлях пересічного громадянина. Це навіть не шлях пересічного бойового вояка за визволення батьківщини з ярма, бо таких вояків, як він, у нас не було багато.

со делля Фута. При цьому затримано весь порядок щодо розположення поодиноких військових груп, поодиноких могил та спільних гробів. Процес перенесення Поляглих вже довершений, але цвинтар ще не упорядкований і покищо для відвідин збоку рідних, знайомих чи взагалі туристів недоступний. Кошти його побудови й належного упорядкування високі і в більшій частині покриває їх сам німецький уряд. Цвинтар повинен бути остаточно готовий у 1968 році. Гроби лежатимуть у формі спіралі, що пнеться вгору і вершок якої буде завершений загальним пам'ятником, в готичному стилі. З архітектурного та з мистецького боку цвинтар буде свого роду історичним пам'ятником. Його положення на автостраді «дель Соле» уможливить відвідини паломників з Німеччини та з інших країн.

Що ж з могилами наших українських Вояків? Ці могили були в Червії в окремому українському відділі і такий самий відділ буде для них на новому цвинтарі у Пассо делля Фута, але будуть ще краще упорядковані, як були дотепер у Червії і матимуть окремий пам'ятник з написом імен Поляглих. Відносно пам'ятника, то він мусить бути достосований до цілої побудови, хоч і напевно буде в українському стилі й буде виразно пізнати, що цей невеликий відділ українських могил (тридцять) на тридцятьтисячів гробів відрізняється від інших, бо це могили українських Воїнів. Управа цвинтаря радо йде в цьому напрямі назустріч нашим бажанням. Щодо інших подробиць, то годі покищо говорити чи писати. Як тільки минеться дощеза чи радше зимова пора, на місце до Пассо делля Фута поїде наш священик разом з відповідальним за цвинтар німецьким урядовцем і там огляне й обговорить справу і дасть потрібні зарядження відносно українських могил. Так як у Червії наші українські могили мали завжди опіку, на них росли квіти і наші священики відвідували їх та і відправляли там Богослужбу, так само й на новому місці ці могили не будуть забуті. Навіть добре сталося, що наші вояки поховані на цвинтарі, що ним опікується нині сильна німецька Держава, бо в той спосіб гроби будуть забезпечені на майбутнє, доки не зможемо їх перенести на Україну. Положення цвинтаря при залізничному шляху Рим-Флоренція є також вигідне для нашого священика, що кілька разів до року мусить їхати на північ і тому й частіше зможе вступити на могили наших вояків й відправити заупокійні Богослужби.

Це покищо стільки вісток відносно могил наших українських Вояків з Ріміні, що повинні заспокоїти схвильованих Побратимів, що остали в живих і слушно і справедливо цікавляться долею тих могил. Вийшло таке, що наші померші Рімінці так, як і ми всі ще живі зазнають далі скитальної долі, бо ще й по смерті тих Рімінців переселять. Але Господь Бог опікується ними. Нехай і в нашому народі буде пам'ять про них вічна.

Вже в своїх юнацьких літах вступає він в ряди українського підпілля, щоб в лавах ОУН загартувати себе до важкої боротьби з ворогами нашого народу. Є він прикладним і карним членом ОУН кілька юнацьких літ, а коли за верхами Карпат постав народ до боротьби за волю і державу, Михайло Головачак продирається крізь кордон польського пограничного війська і в Хусті, столиці молоді держави, вступає в ряди Карпатської Січі. Як вояк, переходить увесь героїський бойовий шлях тої армії, а з падінням Карпатської Держави України переносить знущання мадярів та своїх мадяронів. Задивлений у велику ціль державного будівництва незалежної України, він не ломиться на тім, повнім невдач і розчарувань, шляху і, коли у загравах другої світової війни зажеврила іскорка надії на віднову самостійної держави, він вступає в ряди Українського Легіону, де як прикладний вояк-підстаршина, не щадить життя для справи визволення.

Хоч пройдений вояцький шлях з Легіоном також не виявив можливостей для реалізації нашого державницького ідеалу, то Михайло Головачак морально себе не «здемобілізував» і, коли в 1943 році на галицькій княжій землі залунав заклик «до зброї», він з підпільних лав Організації вступає в ряди Дивізії, щоб у ній завершити такий потрібний тоді військовий вишкіл. Як добрий підстаршина, перейшов з Дивізією її дуже важкий бойовий шлях і за відвагу в боях був відзначений. З Дивізією перейшов він всі затьмані бої в «брідському кітлі» та на всіх інших відтинках фронту. По війні з рядів активного вояцтва він не відійшов та став до праці в рядах Організації Визвольного Фронту та в рядах кол. вояків нашої Дивізії. В часі своєї праці кількакратно очолював керуючі органи станиці Братства в Трентоні та входив кількакратно в склад Крайової Управи Братства кол. Вояків 1-ої Української Дивізії УНА в США. Помер, займаючи пост заступника Головної Управи Братства.

За його велику відданість військовій справі і нашій вояцькій визвольній ідеї і за його постійну готовість служити активно в рядах Армії та великі вояцькі чесноти і заслуги в часі колишньої активної служби (в якій обставини устрою Дивізії не давали можливості належного і заслуженого авансу) зістав він по війні підвищений до старшинського ступеня.

Його похорон — це велике признание його непересічних заслуг. Перед його домовиною схиляли в пошані голови визначні військові і суспільні діячі. Салютували його старшини та вояки всіх українських Армій, жалібно прощало громадянство.

Від найстаршої військової генерації прощав його голова відділу ОБВУА побр. Алексевич та в доказ признання його вояцьких заслуг удекорував його «стрілецькою синьожовтою чікскою», яка символізувала пов'язання вояцького чину молодшої генерації, до якої належав Покійник, з вояцьким чином старшої генерації. Від Карпатських Січовиків попрощав його старшина Січі побр. Вайда, дуже зворушливо прощав його від вояків УПА кол. командир відділу УПА М. Ковальчин, що останніми літами був близьким другом померлого, як рівнож автор цих рядків попрощав його від дивізійників, товаришів великої битви під Бродами.

В церкві попрощав його військовий капелян 1-ої Української Дивізії о. Левицький, який здалека приїхав на цей сумний обряд, щоб вшанувати заслуги Покійного. Від Організації Визвольного Фронту попрощав його п. Футала, а від організації УПА голова Грицьковян. На цвинтарі над гробом прощав його рівнож голова Крайової Управи Братства кол. Вояків 1-ої Української Дивізії УНА п. Заброцький від Головної і Крайової Управи Братства кол. Вояків 1-ої Української Дивізії УНА та від всіх станиць в США.

При труні повнили варту колишні вояки Дивізії. Аситували труні прапори дивізійних станиць з Нью-Йорку, Філядельфії і Трентону. Молодечі організації СУМ і

І. Волицький

В юнацькій частині

(Продовження з 121-го числа «Вістей»)

Наша колона поволі наближається до входової брами табору. Відчиняється широка дротяна брама. Хлопці, виснажені довгою дорогою, байдуже входять за дрти жакливого табору. Йдемо польовою доріжкою та зупиняємося біля одного бараку з високим комином. В голові снуються думки: що буде з нами? Наразі чекаємо. Сонце вже високо і немилосердно пригрівало. Збиралось на дощ. Хлопці змучені й голодні лягають на порослій травою доріжці. Дехто зі щасливців знаходить ще в своєму клуночку бодай засохлі окрушини хліба.

З обох боків широкої незабудованої полоси табору стояли рядом дерев'яні бараки, які були поперегороджені густим колючим дротом. В тих перегородках жили воєнно-полонені, які були в різних військових уніформах. На нашу появу вони цілими гуртами підійшли до дротяної загороди і про щось нас запитували. На жаль, ми їхньої мови не розуміли. Після цього негайно появилось кількох озброєних німецьких вояків і почали від-

ганяти полонених від дротяної загороди. Полонені на крик німців не реагували. Вони взагалі були байдужі. Тоді один присадкуватий підстаршина витягнув свою пістолу та почав нею грозити. І аж тоді полонені вояки спокійно відійшли до своїх бараків і тільки з вікна споглядали в нашу сторну.

Змінюємо свій вигляд

Нарешті зближається наша черга і нас кількох входить до середини бараку. Тут кажуть нам роздягатись до гола та всі свої речі спакувати в мішечки та віддати до дезінфекції. Після цього відбуваються провізоричні лікарські оглядини, нас стрижуть на нульку та заганяють під гарячий туш. В цю хвилину пустився сильний дощ, який незабаром перейшов у зливу. Довкруги гриміло і здавалось, що це кінець світа.

Ще падав рясний дощ, як нас виганяли з-під гарячого тушу та наказали бігти добрий кусень через водянні калюжі до другого бараку. Тут відразу при вході дістаємо звичайний білий дреліх без жадного спіднього білля. Це були переважно великі нумери і в них, правду кажучи, могло сміливо влізти двох малих хлопців. Вдягнувшись в цей білий дреліх майже кожний був примушений високо підкачувати не тільки штанки, а також руки.

Після цієї церемонії нарешті видають нам кусок хліба та гарячу каву. З нашого вигляду можна було до сліз сміятися, а навіть й плакати. Все ж таки хлопці трохи підкріпившись починають жартувати. Найбільше глузують з тих, що свої штани примушені тримати в руках...

Забираємо з дезінфекції свої клунки та виходимо з душного бараку. На дворі знову блиснуло сонце. Після гарячого тушу та освіженого дощем повітря на душі стає якось так легко і приємно. Знову уставляють нас в трійки. Збірка цим разом триває дещо довше, бо після такої зміни вигляду, годі віднайти своїх знайомих друзів.

Нарешті колона рушає змісця. Покидаючи табір дехто з хлопців спокійніше зідхнув дякуючи Всевишньому за те, що дозволив нам покинути цей страхітливий табір. Повертаємо тією самою польовою дорогою, що прийшли сюди. Виявляється, що іти згори вниз є тяжче. Дорога після дощу ще мокра. Хлопці совгаються, бо більшість іде на босока.

Ми на місці

Вийшовши знову на головний шлях наша колона не повертає до містечка Кремс, а звертає вправо. Маршуємо ще добрих два кілометри і здалека ми побачили серед поля, засадженого деревами, багато бараків.

Входимо на велику площу табору. З бараків вибігли нам на зустріч такі самі, як і ми, обстрижені та в білих дреліхах, хлопці. Від них відразу довідуємось, що вони вже перебувають кілька днів.

Біля якогось бараку найперше здаємо всі свої цивільні речі до магазину, які колись дістанемо назад? Відтак нас розділюють на групи, точніше кажучи, на так звані цуги. Після того вже цугами підходимо до іншого магазину, де видають нам спідне білля, куплі (ремені), червики та приладдя до їди. Ще в іншому бараці видають хліб та по кускові швайцарського сира. З усім цим кромом відходимо до призначеного для нашого цугу бараку. Я і ще двох моїх односельчан попали до 3-го цугу, а один попав аж до 5-го. Наш 3-тій цуг примістився в передостанньому бараці зі сторони поля.

Це були великі бараки з двома бічними входами, а посередині переділені стіною. В одному бараці приміщувалось около 150 хлопці, які були поділені на два окремі цуги. В бараці були залізни потрійні ліжка з матарацями та по два коци до накриття. Посередині бараку сто-

Пласт також виставили почесні стійки з прапорами, що вказує, що і в цих організаціях Покійний мав свої заслуги.

На нашому цвинтарі знову виросла свіжа вояцька могила. Відходять УСС, відходять комбатанти українських армій з першої світової війни і вже є навіть кілька могил вояків молодшої генерації. Всіх зрадила лукава доля. На чужині, на чужій землі лягли в домовині на вічний сон. Неначе свідки твердженню, що великі ідеали реалізуються у великих зусиллях, великими жертвами і великими терпіннями. Над їх гробами вітер колише віттям цвинтарних дерев та немов грає сумну мельодію стрілецької пісні про «стрілецьку славу». Про це як «Збруч річку проходили» і «як стільки народу впало за свободу», гомонить пісню: «Розпрощався стрілець зі своєю ріднею»...

Так, розпрощався стрілець зі своєю ріднею... Не там, на полі бою під Бродами, а тут далеко від рідної землі. Розпрощався з дружиною дорогою, з діточками рідними, з матір'ю та батьком, сестрами та братами, зі шваграми, друзями з походів і родинного побуту, розпрощався зі своєю ріднею та зі всіми друзями своїми. Залишив все, що любив, і свою вояцьку ідею, який був вірний до смерті. І тому над його могилою стільки жалю і стільки споминів, бо таких вояків як Михайло Головач, таки в нас не було багато.

Я шлю Тобі на вічну пам'ять цей мій салют останній, що його жаль, який рвав струни голосу в горлі, не дав виголосити мені над труною на прощання — Тобі, доброму воякові на вічний постій. Спи спокійно до часу, коли з рідного краю, з церкви дзвін таким, як Ти, задзвонить на поклін. Тоді Твої тлінні останки складемо там у ріднім краю, де в пошані спочивати будуть герої наших великих визвольних боїв — вояки-герої, наших визвольних армій і формацій.

Вічна Тобі Пам'ять!

Полк. інж. Михайло Ліщинський

РОЗШУКИ

Бувший комендант табору у Ріміні майор **С. Яськевич** просить ласкаво всіх дивізійників подати йому адресу **п. В. Б. Будного**, який вкінці 1958 року мешкав в Ірвінгтоні штат Нью Джерзі в США. Хто знав би його адресу прошу її переслати до редакції «Вістей».

*

Рідня пошукує **п. Володимира Кльована** родом з Грималова, Західна Україна, який правдоподібно перебував в англійському полоні. Хто знав би щось про нього, прошу писати на адресу: **Mr. J. Kowan, 47, Glen Osmond Road Eastwood, SA Australia.**

яли два довгі столи та лавки. Всіх юнацьких цугів було здається 14 або 16, а всіх юнаків мало бути 1.700. Однак про ці дані не можемо точно подати.

Перший нічний алярм

На оглядини табору ми вже не мали часу, бо заки упорядкувавши ліжко та речі, то на дворі стало цілком темно. Хлопці змучені, негайно заснули міцним сном. Однак, як довго ми спали, того не можемо сказати, бо нараз несамовитим плачущим голосом заревіли алярмові сирени і нас почали будити, наказуючи скоро вибігати з бараку. В бараці було зовсім темно і це дуже утруднювало віднайти свої речі. Тому хлопці вибігали з бараку напівголі та босі. Наш цуг вибіг зараз через діру таборової загороди в поле. Тут яких 200 метрів від табору були викопані звичайні рови і ми в них сиділи з години. Кожний трясся з переляку, а ще більше від холоду. В горі спокійно перелітали ворожі літаки.

Сирена знову заревіла, але цим разом вже спокійнішим голосом і ми повернулись назад до бараку. Знову засипляємо. Але і цим разом ми довго не спали, бо до бараку влетів німецький вояк, який був в шоломі, а на грудях мав якісь бляшані ланцюги, т. зв. «уфавде». Він пронизливо свистав та голосно кричав вставати. Хлопці зіскакували зі своїх ліжок та бігли до недалекої умивальки митись. В міжчасі принесли в баньках чорну як ніч каву. Приділ хліба, який хлопці з'їли зі смаком ще вчора, був виданий на снідання. Тому не залишалось нічого іншого як хлєпнути гіркої кави та бігти на збірку.

Збірку заряджено перед бараком. До нашого цугу призначено аж трьох німецьких інструкторів. Це були середнього віку вояки вдягнені в уніформи фляку та всі три були в ранзі унтерофіцерів. Вони української мови не розуміли, тому відразу почався розшук за перекладчиками. На щастя в нашому цугу було аж двох старших юнаків, і вони на кожному кроці переповідали німецькі накази.

Після цього нас уставляють за ростом в трійки. На самому переді стають найбільші ростом, висотою скажімо 1,70 метра, юнаки. Це був переважно 27-ий річник. За ними, як за шнурком, уставляють по величині рещту. Я попав у 12 трійку, а цуг мав 26 трійок. Для порівняння стверджую, що я є середнього росту і маю тепер 1,66 метра висоти. Думаю, що з цього можна собі виробити образ, що до юнаків забрали німці прямо підростків, точніше кажучи, дрібних ще ростом хлопців. Для передніх трійок спочатку буда прямо мука маршувати, бо задні трійки не встигали вдержувати крок. Пізніше ці найменші заправились до тої міри, що були найбільш завзятими і гордими юнаками цугу.

Коли цуг вже був остаточно оформлений розділюють його знову на три групи. Кожний інструктор бере одну групу та починається звичайний рекрутський впоряд. Ми цілий час маршуємо, а інструктор повторює все ту саму фразу: лінкс, лінкс, лінкс...

Така монотонна команда однак довго не триває, бо заревіли сирени на алярм і ми почали бігти з табору в недалекий лісок. Сюди злетілись всі цуги та залягли в спеціально замаскованих ровах. Недалеко нашого скрився теж цуг хлопців, які прибули першим транспортом. З розмови з ними ми довідались, що вони спочатку перейшли ту саму церемонію, що й ми, та вже кілька днів вправляють впоряд. В розмові зараз виявилось, що частина юнаків говорила своєю, нам досить незрозумілою, говіркою. Вони казали, що є гуцулики з підгір'я Карпат.

Коли алярм скінчився ми організовано повертались до табору. Тому, що до табору був добрий кусень дороги, один з інструкторів дав команду співати. І тоді вперше мусів кожний цуг виявити свою здібність. Юнаки з другого транспорту затягли, переважно всім знані, пісні, як наприклад, «Там, на горі, на Маківці», «Розпрацьався стрілець зі своєю ріднею», «Подай дівчино ручку

на прощання» та багато інших, то наші гуцулики почали незнану ще тоді пісеньку «Мати доню питалася»... Слова цієї вульгарної пісеньки дуже захопили інші цуги. Пізніше цю пісеньку заборонив співати прибулий до табору український священик.

Перший обід в таборі, який складався з рідкої зупи, картоплі з мундуром, сосу та куска м'яса, нам дуже по смакував, але декому було його замало. Після обіду була заряджена пообідня тиша. Однак юнаки не лягали відпочивати, а писали додому листи. По обідній тиші знову збірка, але цим разом не маршуємо, а сидимо всі в холодку і слухаємо гутірки на тему: як треба поводитись в німецькому війську.

На вечеру була макаронна молочна зупа. Зупа смачна, але хотілось би, щоб до неї давали більше цукру. Після вечері дозвілля. Відвідуємо нашого односельчана в 5-му цугу. З ним є багато знайомих хлопців зі сусіднього села.

Ось так менш-більш виглядали далші дні нашого щоденного зайняття. Крім українських юнаків частину бараків в таборі займали молоді німецькі літуні, які тут теж переходили рекрутський вишкіл. Вони харчувались в тій самій кухні, що й ми, але якихось зв'язків з ними не було. Вони вправляли зі зброєю, а також вони тримали при брамі стійку.

В лікарні

Вночі я майже не спав. Мене страшенно свербіла шкіра. На другий день хлопці порадили мені зголоситися до лікаря. В почекальні бараку був вже добрий гурт юнаків і як виявилось всі вони одержали в дорозі коросту. По лікарських оглядинах нас відсилають до окремого бараку, який служив за лікарню. Тут було досить велике число хворих, але найбільше на коросту. Рано і вечером намазуємось чорною мастею і гріємось на сонці. Тут була добра нагода до схочу поспати, а тим самим відпочати. Шкода тільки, що харч був дещо скупий і часом хотілось їсти. Виходити з бараку між юнаків було заборонено, бо мовляв, наша хвороба дуже заразлива. Відвідували мене односельчани та друзі тільки на віддалі. Вони оповідали, що ними немилосердно ганяють і дехто зі слабших юнаків, під час вправ при великій спеці, млів.

На лікуванні я перебував майже два тижні. Та наколи я повернувся назад до свого цугу мені тяжко було вдержати крок. Юнаки вже справно маршували, вміло змінювали крок та робили різного роду повороти. Ще кілька днів звичайних вправ починаємо додатково вправляти військово здоровлення. Спочатку вправляємо одинцем, а після того по-двох і по-трьох. Ця вправа здоровлення зайняла найбільше часу нашого вишколу.

Дістаємо юнацький однострій

Одного дня ми одержали довгожданий юнацький однострій та відзнаки. Це був той самий однострій, що його мали юнаки відділу, який нас відвідав ще у Львові. Про це я ширше описав в попередньому числі «Вістей» свого спомину. Зараз в суботу після обіду ми могли перший раз святочно відмаршувати до місточка Кремс. Тут в місцевій німецькій церкві відправилась українська Служба Божа.

Маючи уніформу ми могли частіше ходити на Бого-

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ

У «Вістях» ч. 119, на 90 стор. у статті ген. Р. Дашкевича під заг. «Про Січових Стрільців» була поміщена світлина старшин Коша Стрільців Кор. СС. Там є стара друкарська помилка, яка ще була в книжці «Золоті Ворота», яку видано у 1936 р. У першому ряді старшин, що сидять, має бути не чот. Степан Шебець, але поручник Степан Небеш.

Прошу ласкаво спростувати помилку.

Поручник Степан Небеш

Крайова Управа 1 УД УНА в Німеччині повідомляє у глибокім смутку своїх Членів і все Українське Громадянство про смерть сотника УГА, активного учасника Визвольних Змагань 1918-1919 рр. і уповноваженого Військової Управи на Стрий і Стрийщину

бл. пам. ФІЛЯРЕТА ЩУРОВСЬКОГО

Покійний народився 14. грудня 1891 р. в Струтині Нижнім, пов. Долина, помер 7. липня 1966 р. у Мюнхені.

Похорон відбувся 11. липня 1966 р. на Вальдфрідгоф.

Вічна Йому Пам'ять!

Крайова Управа 1 УД УНА в Німеччині

служення, а так само організовано ходили до кіна. Одначе виходити одинцем з табору було строго заборонено. Все ж таки були деякі відважні юнаки, що перелазили через загороду табору та йшли під час дозвілля до міста. Їх одначе зараз ловили на мості через Дунай, на якому цілий час стояла військова стійка і контролювала кожного прохожого. Були теж випадки, що юнаки забігали в недалекі сади. Наслідок цього був той, що один юнак, наївшись зелених ще овочів, помер.

Перша прогулянка

Коли одної погідної неділі, після обіду, несподівано рознеслась вістка, що за добре виконання вчорашніх вправ, наш цуг іде на прогулянку, то радощам не було кінця. Прогулянка мала відбутись до старовинного замку, який був побудований десь далеко в горах. Це була на решті нагода вирватись з касарняної загороди та оглянути довколишні чудові краєвиди. Рушивши змісця юнаки відразу бадьоро затягнули маршову пісню, яка викликала заздрість в решти юнаків. Сам собі не можу пояснити чому ми так мало виходили з табору на прогулянки? Мабуть інструктори не знаходили у вихідні дні часу на це? Але пройшовши кільканадцять кілометрів дороги ми увійшли в чудові гористі околиці. Що далше під гору ставало тяжче йти і ми навіть перестали співати. Сонце так немилосердно пригрівало, що ми побоювались, щоб з цього не постала буря. Коли ми зупинились на одному горбі на відпочинок, то завважили, що дійсно зі заходу почали насуватись чорні хмари. Інструктор на магі почав шукати найближчого села, щоб ми всі спхоронились від дощу. Ми ще всі вбігли до осамітненого Віртшафту і тут перечекати дощ. Дощ правда перестав, але через пізню пору ми були примушені повертати назад до табору, непобачивши старовинного замку.

Лист з дому

Один день таборових буднів став для мене дуже радісним. Я одержав з дому першого листа. Мій рідний батько писав, що він прямо не хоче вірити, що його син відбуває тепер військову службу в тих самих сторонах, де йому колись, за «небіжки» Австрії, доводилось служити при уланах. Просив мене бути слухняним та шанувати старших. Наказував також багато вчитись, бо знання в далекій чужині і між чужими людьми дуже потрібне. Цікавою в листі була для мене вістка, що двох моїх друзів, які втікли з нашого траспорту на станції в Перемишлі, щасливо добились до рідного села. Була в листі теж і тривожна вістка. Батько писав, що большевики вже прорвали фронт на ріці Стрипі та що скоро захоплять наші сторони. В селі знову ж ходили чутки, що большевики по-звірячому тероризують захоплені села, а так само забирають всіх, залишених ще німцями, чоловіків та женуть їх майже неозброєних і голонних на фронт в першу лінію. Тому в селі панує тривога. На скороруч організують самооборону, щоб пізніше могли зникнути в ліс. Це був останній лист з дому.

Реорганізація

Десь в половині нашого вишколу сталась, не знаючи причини, реорганізація цугів. Частину юнаків, а в тому числі і мене, перенесли з 3-го до 12-го цугу. 12-ий цуг був приміщений в бараці зараз коло головної кухні. З цієї нагоди був навіть ґрунт до святкування. Ми одержали вперше місячну платню, картки на цигарки, а навіть по чашці доброго червоного вина. Випивши вино юнаки сп'яніли і виробляли в бараці різні кумедні штуки. В кантині табору можна було купити пиво на спеціальні купони, а на цигарки чи тютюн давали так звані «равхкарти». Частина юнаків курила, а решта міняла «равхкарти» за хліб.

Рівнож в тому часі приїхав був до нашого табору український театр, мабуть, «Веселий Львів». В бараці біля кухні, де готовилось тільки каву, була зала зі сценою і тут саме відбувся виступ. Багато хлопців вперше в житті побачили справжній український театр з такими високо кваліфікованими мистецькими силами. Юнаки кожную точну виступу щедро оплескували і раділи тим, що по довгому часі можуть почути українське живе слово, справжній український гумор та веселі пісні. Це означало, що про нас цілком не забули, що хтось таки нами турбується.

Весела ревія хлопцям дуже припала до душі і вони ще довго згадували веселі скечі гумориста Шашаровського та його жартівливу пісеньку «Ка-ка-катенько, мое серденько»...

Праця в кухні

Майже раз на тижень, за чергою, доводилось йти до праці в кухні. Одних призначували до миття баняків, інших знову до обирання ярини або картоплі. Тому, що картопля була дуже дрібна, а ще до того зіпсута, то в більшості її видавали до обіду в «мундурі». Добитись працювати в самій кухні було тяжко, бо головними кухарями були німці, а їхніми помічниками було кількох полячків. Це були молоді ще, але високого росту, хлопці та знали німецьку мову. Звідки вони тут взялись — годі мені пояснити. Наші хлопці їх звали Антками.

При видачі обідів деякі юнаки до них говорили, як то кажуть, просто з моста: «Ти, Антку, будь своїм хлопцем і дай більшу картоплю». Антек ворожо споглядав в сторону юнака і замість дати більшу вищукував якнайменшу картоплю, а до того ще і напів зіпсуту. Так само не всім юнакам видавали «репету». Це тривало довший час, тому наші хлопці постановили за це помститись, але чекали на це відповідної нагоди.

І ось одного вечора, як кількох Антків поверталось з кухні, несучи, як завжди, повні менашки всякого їсти-ва, наскочив на них гурт хлопців і своїми куплями так їх сердечно привітали, що їх відразу забрали до таборової лікарні. Після цього хлопці цезли в поближких кухні бараках, так що не могло впасти на нікого підозріння, хто справді брав в цьому участь.

Одначе на другий день вранці була заряджена загальна збірка на головній таборовій площі. На збірку прибув особисто командант табору, який мав рангу гавптмана. На площу привели теж Антків. Вони мали позавивані бандажем голови, а на білих дреліхах видні червоні плями. Гавптман найперше звернувся до Антків чи вони пізнають тих, хто їх побив. Коли Антки мовчали, він наказав, щоб добровільно зголосились ті, що брали участь у вчорашній бійці, бо інакше буде покараний цілий табір. Вачучи, що і тут не має успіху, він ще раз погрозив в сторону учасників бійки, бо мовляв, це є найбільший злочин нападати на невинних хлопців і так їх побити. Тоді мав виступити один з наших старших юнаків, що володів добре німецькою мовою, і сказати причину їхнього побиття. Як йому було відомо, ці полячки були покарані за те, що не видавали юнакам в кухні приписаного харчу. Одначе командант табору дальше кричав запевняючи, що він до вечора таки знайде винників.

(Продовження буде)

Українсько-Американське Подорожнє Бюро

— TRAVEL AGENCY —

«ДО ВСІХ КРАЇН СВІТУ»

«ПЕРШЕ ЛІЦЕНСІЙОВАНЕ УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКЕ
ПОДОРОЖНЄ БЮРО»
— В ШІКАГО —

У А П БЮРО.

РЕЗЕРВУЄ І ПРОДАЄ КВИТКИ:

залізничні, автобусові, корабельні, летунські,
на всі лінії, в Америці і закордоном.

Дає інформації і поради в справах еміграції
до ЗДА, зокрема тим усім українцям Чікаго і околиці, що мають ще
в Європі своїх, приятелів, знайомих, яким хотіли би прийти з до-
помогою і уможливити еміграцію до ЗДА.

Бюро полагоджує теж всі транспортні справи новим емігрантам.

По інформації звертайтеся до братів
ВОЛОДИМИР І ПАВЛО РИЖЕВСЬКИЙ.

Зайдіть або пишіть на адреси:

Головне бюро.
3441 W. NORTH AVE.
CHICAGO 47, III, U.S.A.
Телефон: EV. 4-25.25.

Філія.
2101 W. CHICAGO AVE.
CHICAGO 22, III, U.S.A.
Телефон: AR 6-76.24.

Години праці. Кожного дня від години 10-ї до 8-ї вечером.
Субота від години 9-ї рано до 6-ї вечером.

ALIMEX Handels-Gesellschaft G. m. b. H.

München 2, Neuhauser Str. 34/V (am Karlstor) Tel. 55 06 41

Вільні від мита, або з наперед оплаченим митом посилки-дарунки до
східних держав

СССР —

ПОЛЬЩІ —

ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ —

УГОРЩИНИ —

РУМУНІЇ —

ЮГОСЛАВІЇ —

БОЛГАРІЇ —

Спеціальна, від 8 років діюча, німецька фірма і офіційне представ-
ництво

Банку ПКО — Варшава, Tuzex — Прага, ІКК — Будапешт, Carti-
tex — Букарест і т. д.

Безпосередня висилка пакунків до СССР і Румунії з власного
магазину!

Жадайте наших безплатних проспектів, подаючи при цьому країну,
яка вас цікавить.

ВІСТІ

Орган Військово-політичної
думки
Крайової Управи кол. воєнків
1 УД УНА в Німеччині

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ЖУРНАЛ

Редагує:

Редакційна Колегія

Статті, підписані прізвищем чи
ініціалами автора, не завжди від-
повідають поглядам Редакції.

Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і правити мову.

Всі розрахунки слати до пред-
ставників:

Австралія:

Mr. S. Dubrownij, 51 Belmore
Ave, Belmore, N. S. W.

Австрія, Бельгія, Німеч-
чина і Канада:

Wolodymyr Steczyszyn,
München 8, Ayingerstr. 25/II 1.

Англія:

K. Rosnecky, 89 Bannerman Rd.,
Bulwell - Nottingham.

Аргентина: Братство к. в. 1 УД,
Fraternidad de los ex-comb. de
la 1 UD, Curapalique 760,
Buenos Aires.

Бразилія:

Mr. Bohdan Bilynskyj, rua Piaui
205-3, Sao Paulo, Brasil.

Франція:

V. Malynovych, 47 Av. Valioud
47 «Le Brevent» SAINTE-FOY-
les LYON/Rhone, France.

Парагвай:

Iv. Lytvynovych, Casill Ado Cor-
reo 70, Encarnation, Paraguay.

США:

Mr. Bohdan Kaszuba, 2451 W.
Rice St., Chicago 22, Ill.

Туреччина:

Sot. Mikola Zabello, Istanbul,
Beyoglu Posta Kutusu 224, Turkei

Адреса Редакції і Адміністрації:

Wolodymyr Steczyszyn

8 München 8,

Ayingerstr. 25/II

Bundesrepublik Deutschland

Diese Zeitschrift erscheint Dank der
freiwilligen Geldspenden ehemaliger
ukrainischen Soldaten

Друковано в друкарні:

Druckgenossenschaft „CICERO“ e.G.m.b.H.
München 8, Zeppelinstrasse 67.

Ціна на журнал за одне число:

Австрія	— 5.00 шил.
Австралія	— 0.20 шил.
Англія	— 0.15 шил.
Аргентина	— 10 пезо.
Бельгія	— 10 бфр.
Франція	— 1.00 фр.
Німеччина	— 1.00 нм.
США і Канада	— 60 центів.

PREIS IN DEUTSCHLAND

1.— DM